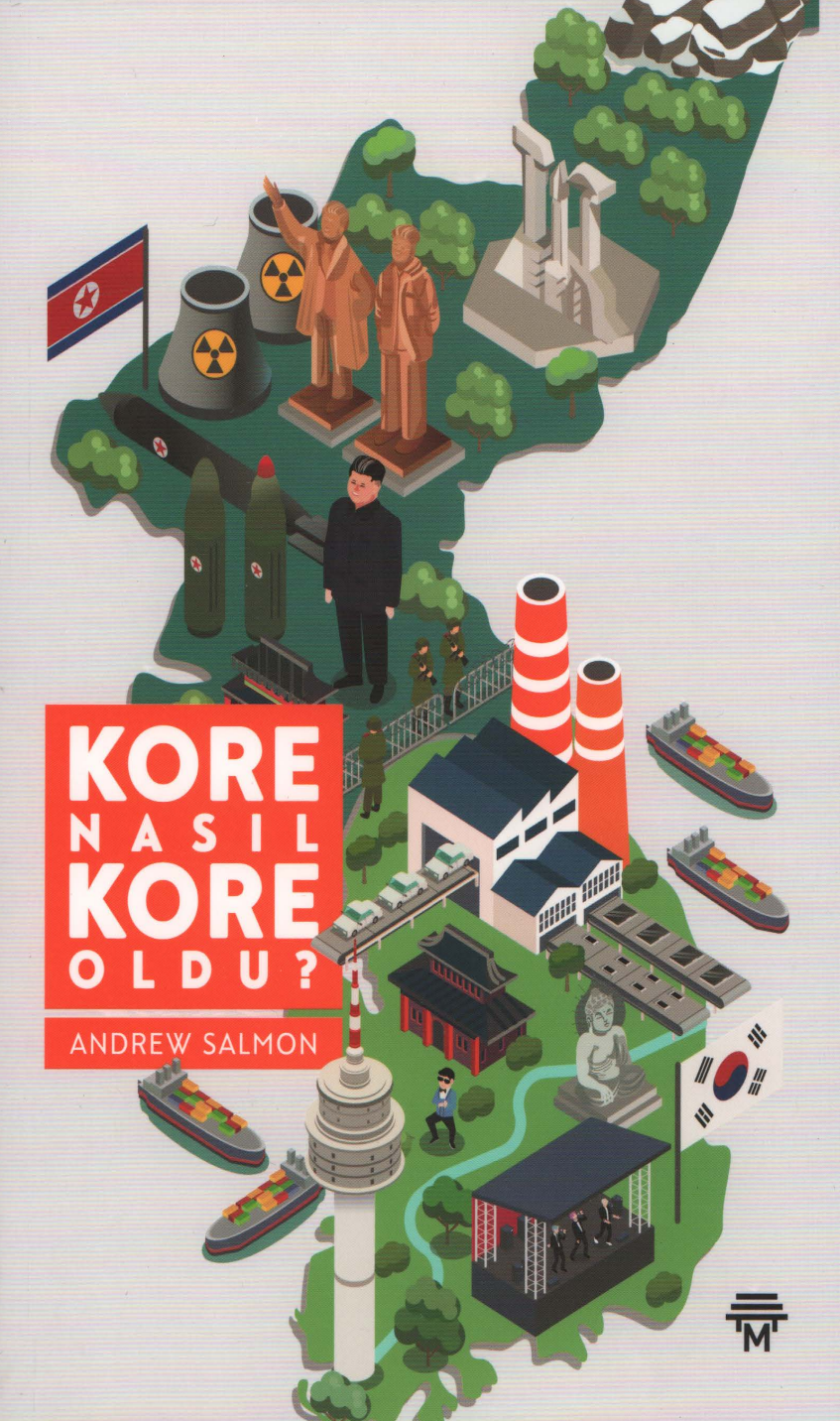

KORE
NASIL
KORE
OLDU?
ANDREW SALMON

Bu kitap sömürgecilik, savaş, yoksulluk ve siyasi darbelerle yıkıma uğrayan, fakat bütün beklentileri altüst ederek dünyanın en gelişkin toplumlarından birini inşa etmeyi başaran bir ülkenin, Güney Kore'nin hikâyesini (ve komşusu Kuzey Kore'ye dair merak edilenleri) anlatıyor.

"Genç kuşaklar Güney Kore'yi canlı bir sosyokültürel hayatın hüküm sürdüğü, sanayileşmiş, zengin, modern bir ülke olarak tanıdılar. Oysa Güney Kore denince benim kuşağımdakilerin aklına, milyonlarca cana mal olmuş korkunç bir iç savaşın yaralarını sarmaya çalışan, olağanüstü derecede yoksul ve geleneksel bir ülke gelirdi.

Aradan yıllar geçti. Ekonomik kalkınma kuramlarına ve tartışmalarına düşkün bir iktisatçı olarak öğrendim ki 1960'lı yılların başında Güney Kore'de kişi başına düşen gelir ve ortalama eğitim süresi Türkiye'nin yarısı kadarken, otuz yıl sonra kişi başına düşen geliri bizimkinin üç katına, ortalama eğitim süresi de bir buçuk katına çıkmış bir ülke vardı artık karşımızda. O gün bugündür de şunu tartışıyoruz: Otuz beş yıllık acımasız Japon sömürgeciliğine maruz kalmış, iç savaşta yakılıp yıkılmış, ardından kırk yıl diktatörlükle yönetilmiş, üstelik geleneklerine de son derece bağlı bir toplum nasıl oldu da böylesi mucizevi bir kalkınma ve modernleşme hamlesini başarabildi?

Bu mucizeye dair çeşitli uzmanların kaleme aldığı pek çok kitap yayınlandı bugüne kadar. Bu kitapsa farklı. Yıllardır Güney Kore'de yaşayan Kuzeydoğu Asya uzmanı gazeteci-yazar Andrew Salmon bize bu olağanüstü dönüşümün öyküsünü sadece ekonomik boyutlarıyla değil, demokrasi uğruna verilen fedakârca çabaları, ayaklanmalar, işkenceler, suikastlar ve infazlarla yoğrulmuş direnişleri, gelenekçilik ile modernleşme arasındaki zorlu mücadeleyi de içerecek şekilde, adeta tarihi bir roman tadında ve son derece akıcı bir dille aktarıyor."

SEYFETTİN GÜRSEL
Bahçeşehir Üniversitesi
Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar
Merkezi (BETAM) Direktörü

METROPOLİS
WWW.METROPOLISKITAP.COM
/METROPOLISKITAP

Kore Nasıl Kore Oldu?

Andrew Salmon

Gazeteci-yazar **Andrew Salmon** uluslararası medya kuruluşu Asia Times'ın Kuzeydoğu Asya muhabiridir. Daha önce BBC, CNN, International Herald Tribune, Forbes, The New York Times, The Times ve The Washington Times gibi kuruluşlar için Kore'den haberlere ve makalelere imza atan Salmon, Kore tarihiyle ilgili yazdığı kitaplarla 2010 yılında Güney Kore parlamentosunun "Kore Dalgası" ödülüne ve 2016 yılında da Kraliçe II. Elizabeth onuruna verilen Britanya İmparatorluğu Üstün Hizmet Nişanı'na layık görülmüştür.

Kent Üniversitesi'nde tamamladığı tarih ve edebiyat öğreniminin ardından Londra Üniversitesi'ne bağlı SOAS'ta Asya çalışmaları alanında lisansüstü öğrenimi gören Andrew Salmon, halen ailesiyle birlikte Güney Kore'nin başkenti Seul'de yaşamaktadır.

Kore Nasıl Kore Oldu?
Andrew Salmon

Özgün adı
Modern Korea: All that matters

© Andrew Salmon, 2014
© Metropolis Yayıncılık, 2020

ISBN 978-605-66693-9-2

İngilizce aslından çeviren: Cansen Mavituna
Yayına hazırlayan: Onur Öztürk
Düzelti: Deniz Güney
Kapak tasarımı: Beste Doğan [bestemiray.com]
Kapak illüstrasyonu: Kübra Aslan

Baskı ve cilt: Ana Basın Yayın
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622. Sk. Güven İş Merkezi No:6/13
Bağcılar / İstanbul Tel: (212) 446 0599
Sertifika no: 20699

Birinci baskı: Şubat 2020

Metropolis Yayıncılık
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sk. No:16/27 Cağaloğlu 34112 İstanbul
(212) 511 9102 | info@metropoliskitap.com
www.metropoliskitap.com
Sertifika no: 34045

KORE NASIL KORE OLDU?

ANDREW SALMON

Çeviri: Cansen Mavituna

METROPOLİS

İçindekiler

	Önsöz: *Aşırı Uçlar Diyarı*	**7**
I	**Bölünme ve Yıkım**	**11**
II	**Ekonomik Mucize**	**29**
III	**Siyasi Mucize**	**57**
IV	**Toplumsal Mucize**	**79**
V	**Kuzeydeki Münzevi Krallık**	**101**
VI	**Quo Vadis Kore?**	**127**
	Dizin	**151**

Önsöz

Aşırı Uçlar Diyarı

Tarihi romanlarıyla tanınan Britanyalı yazar George MacDonald-Fraser'a göre Amerika'nın batısı inanılmaz bir hızla fethedilmişti. Mesela Altına Hücum döneminde geçen çocukluk yıllarında orta batı eyaletlerinin uçsuz bucaksız ovalarında buharlı trenle seyahat eden bir kimse, yaşlılığında bu dönemi anlatan dizileri evindeki televizyonda izliyordu. Yine de Büyük Okyanus'un karşı yakasında bulunan –ve 19. yüzyılda "Münzevi Krallık" adıyla pek az kişinin bildiği– bir ülkeyle kıyaslandığında bu hızda bir değişim bile aheste sayılır.

Seul'da (örneğin) 1900 yılında doğmuş bir Koreli, Kristof Kolomb'un Amerika'ya ayak basışından yüz yıl önce kurulmuş Joseon hanedanının alacakaranlığında geçirdi çocukluğunu. İlk gençliğini Japon emperyalizminin sert fakat bir şekilde modernleştirici egemenliği altında geçirip, daha sonra özgürlüğün coşkusunu, bölünmenin acısını ve 20. yüzyılın en korkunç savaşlarından bi-

rinin dehşetini tattı. En sonunda da ülkesinin tüm beklentileri altüst ederek endüstriyel bir güç ve parlak bir demokrasiye dönüşmesine şahit oldu. Hatta doksanlı yaşlarına geldiğinde son kralın sarayını ziyaret etme şansına bile sahipti. Eskiden Seul'da bu iki katlı saraydan daha yüksek bina yapmak yasaktı, bugünse sarayın etrafı gökdelenlerle çevrili. Hatta bu seyahate ülkesinde üretilen yerli otomobille çıkıp, seyahat anılarını da yine yerli bir fotoğraf makinesiyle ölümsüzleştirebildi. Gençliğinde ancak rüyasında görebileceği cihazlardı bunlar.

Bu çarpıcı dönüşüm, hikâyenin sadece bir kısmı, zira bir başka Kore daha var. Bunun için 2012 yılında yayınlanan iki kitabı anmam gerek: Daniel Tudor'un Güney Kore'yi anlatan *Korea: The Impossible Nation* [Kore: İnanılmaz Ülke] adlı kitabı ile Victor Cha'nın Kuzey Kore'yi anlatan *The Impossible State: North Korea Past and Future* [İnanılmaz Devlet: Kuzey Kore'nin Geçmişi ve Geleceği] adlı kitabı. Her iki kitabın başlıklarının gayet yerinde olduğu söylenebilir, zira Güney Kore'nin hikâyesi 20. yüzyılın en muazzam ulusal başarı örneği sayılabilecekken, Kuzey Kore ise 20. yüzyılın en büyük hüsranlarından biri.

Yakın tarihin en çarpıcı dönüşümlerinden biri olan Asya rönesansı içinde bile Kore apayrı bir yere sahip. Bölgenin çoğu ekonomisi bu dönüşümden önce ölçek ekonomisine, modernleşme mirasına veya en azından küresel ticarette belli bir deneyime sahipti. Kore içinse böyle bir durum söz konusu değildi. Bu yarımada ülkesi Çin'e kıyasla minicikti, Meiji dönemi Japonya'sının aksine güçlü bir modernleşme yaşamamıştı ve Singapur veya Hong Kong'unkine benzer bir sömürge dönemi ticareti deneyimine de sahip değildi. Güney Kore'nin sıfırdan zirveye ulaşma başarısını iki kat önemli kılan gerçekler bunlar. Öte yandan Kuzey Kore'nin hâlâ ayakta olması araştırmacıların kafasını karıştırıyor ve 1990'lı yıllardan beri ülkenin çöküşünü bekleyen siyasetçileri de çileden çıkarıyor. Sözün özü, Güney Kore tüm engellere rağmen parlak bir ulusal başarı öyküsü teşkil ederken, Kuzey Kore de rejimini ayakta tutma konusunda beklenmedik bir başarı sergiliyor.

Dünyanın radarına 1950 yılında başlayan savaşla ani ve sert bir şekilde giren bu yarımada, bugün küresel açıdan hiç olmadığı kadar önemli. Güney Kore, ileri teknoloji üreten bir süper güç, küresel ticaretin önde gelen oyuncularından biri ve Asya'nın en dinamik popüler kültür gücü. Hızlı bir şekilde vuku bulan ekonomik, siyasi ve toplumsal kalkınma hikâyesi, gelişmekte olan ülkeler için nirengi noktaları teşkil ediyor. Öte yandan nükleer silahlarla donanmış Kuzey Kore ise sadece bu yarımadaya değil, Çin, Japonya ve Rusya'nın Uzakdoğu topraklarına da gölge ediyor. Kuzeydoğu Asya, ekonomik faaliyet bakımından Avrupa ve Kuzey Amerika'dan sonra üçüncü büyük bölge, fakat aynı zamanda muazzam bir stratejik risk de teşkil ediyor. Bu sebeplerden ötürü parlamentoları, haber merkezlerini ve toplantı odalarını her daim meşgul etse de Kore'nin pek de iyi anlaşıldığı söylenemez. (Bunun bir sebebi de ayrıksı özellikleri. Mesela nasıl ki Güney Kore kapitalizmi Anglosakson kapitalizminden farklıysa, Kuzey Kore sosyalizmi de Rus sosyalizminden farklı.)

Bir de ortada muazzam bir zorluk var: yeniden birleşme. Bu durumun teşkil ettiği tehlikeler yürek hoplatıyor. Pekin ve Washington (yeniden) kendilerini bir savaşın içinde bulabilir ya da nükleer bir felaket Kuzeydoğu Asya'yı kasıp kavurabilir. Yine de birleşmenin getirileri bir o kadar muazzam olabilir: Kuzey Kore devletinin ortadan kalkmasıyla bölgedeki stratejik bir savaş nedeni ortadan kalkar ve Çin, Kore, Japonya ve Rusya'nın daha fazla bütünleşmesinin önü açılır. Dolayısıyla, Kore'nin hikâyesinin en dramatik kısmı pekâlâ henüz yazılmamış olabilir.

Bir halkı ikiye bölen taban tabana zıt iki devletin varlığı, modern Kore'nin öne çıkan bir eğilimini gözler önüne seriyor: Bu dağlık yarımadada her şey olabilecek en aşırı uçlara varıyor. Eski düzeni korumak isteyen güçler ile değişim yanlıları arasındaki mücadele ve uluslararasılaşma talepleri ile yerelcilik yanlısı güçlerin çatışmaları yüzünden Kore'de hizipler asırlar boyunca birbiriyle uğraşıp durdu. Soğuk Savaş, küresel ticaret ve uluslararası iletişim gibi eğilimler aracılığıyla bütün bu paradigmalar 20. yüz-

yılda daha da belirgin hale geldi. Güney Kore, kendini dünyaya açarak akla hayale gelmeyecek bir başarıya imza attı. Kuzey Kore ise kendini dışa kapatıp yoksulluk ve durgunluk batağına saplanarak bir başka "Münzevi Krallık" haline geldi.

Bu kitapta kapsamlı bir tarih anlatısı değil, kilit meselelere dair açıklamalar bulacaksınız. Kore'ye dair yazılı külliyatın büyük bölümü Kuzey Kore'ye eğiliyor, elinizdeki çalışmanın odağında ise Güney Kore var. Seul, Pyongyang'a nazaran dünyayı daha çok ilgilendiriyor. Bu kitabın konuya pek aşina olmayanlara temel bilgileri, uzmanlara ise birkaç cevher sağlamasını umuyorum. Yıkımdan kalkınmaya, insan haklarından nükleer silahlara, Samsung'dan Psy'a, bir zamanlar "Sabah Dinginliği Diyarı" diye anılan, fakat bugün daha ziyade "Aşırı Uçlar Diyarı" olarak görülebilecek bir yarımadanın hikâyesi bu.

Değerli fikirleri için Peter Bartholomew, Bernie Cho, Choe Sang-hoon, Dr Choi Jin-wook, Sebastien Falletti, Dr. Kim Jeong-noh, Kim Shin-jo, Sue Kim, Dr. Andrei Lankov, Lee Hyeon-seo, Dr. Lee Doo-won, Dr. Tony Michell, Hank Morris, Dr. Brian Myers, Robert Neff, Park Sokeel, James Pearson, Büyükelçi Rah Yong-yil, Mark Russell, Dr. Shin Se-don, Dr. Yoon Jung-won ve Jacco Zwetzloot'a teşekkür ederim. Bu kitapta yer verdiğim birkaç temayı irdeleyen makalemin *Korean Times*'da yayınlanmasını sağlayan Lee Chang-seop ve Oh Young-jin'e özellikle teşekkür ederim. Ayrıca, insanın ilgisini her zaman diri tutan bu topraklara dair benimle tartışmaktan asla bıkmayan Mike Breen ve Jack Burton'a da müteşekkirim.

I

Bölünme ve Yıkım

Balinalar kavga ederken karidesler ezilir.

— Kore atasözü

1950 yazında Amerikan, İngiliz ve Avustralyalı askerler, Asya'da adım adım yayılan komünist devrimlerin radarındaki bir ülkeye müdahalede bulunmak üzere acilen Uzakdoğu'ya intikal etme emri aldılar. Çok az kişinin haberdar olduğu bu savaş alanında, yani Kore'de karışacakları yıkım ve dehşeti neredeyse hiçbiri hayal etmemişti.

Münzevi Krallık'ın alacakaranlığı

Kore yarımadası, Kuzeydoğu Asya'nın kesişim noktasında yer alıyor: Çin, Japonya ve Uzakdoğu Rusya gibi "balinaların" arasında bir "karides". Dağlar ve tepeler arasında kıvrılarak uzanan sarp bir coğrafya. Bahar ve güz dönemini sakin geçirse de muson yazlarıyla kavrulup, sert kış aylarında soğuktan donuyor. Çetin hava şartları ve kayalık arazisi sebebiyle güzel, fakat meşakkatli bir coğrafya burası.

Kore'nin mitolojik tarihi çok eskilere dayanıyor, yazılı tarihse MS 1. yüzyıl dolaylarındaki destansı "Üç Krallık" çağıyla başlıyor. Kore krallıklarının Çin hanedanlarına ne derece tabi olduğuna dair tartışmalar sürse de yerel kültür en çok İkinci Krallık'ın etkisini taşıyor. Kore, aralarında Budizm, Konfüçyüsçülük, kaligrafi, akupunktur ve bitkisel tıp pratiklerinin de bulunduğu birtakım dini, idari, eğitsel, tarımsal, tıbbi, sanatsal, edebi ve felsefi sistem-

leri Çin'den aldı ve bilahare bunları Japonya'ya aktardı. Çin etkisinin büyük bir kısmını özümsemiş olsa da Kore, ayrı bir dile, özel tasarım bir alfabeye, otokton bir dine, enfes bir çömlek süsleme geleneğine ve kendine has bir mutfağa sahip olmakla övünüyor.

Bahsi geçen Üç Krallık, yani Koguryo, Baekje ve Şilla, MS 688 yılında Şilla'nın egemenliği altında birleşti. Şilla'nın ardından gelen Goryeo hanedanı (Kore adı, Goryeo'nun Latin harflerine çevrilmiş halidir), Joseon hanedanı tarafından devrildiği 1392 yılına kadar yarımadayı yönetti. "Joseon"un kelime anlamı "güzel sabah", Kore'ye bu yüzden (ufak bir çeviri hatasıyla) "Sabah Dinginliği Diyarı" deniyordu. Ayrıca "Münzevi Krallık" unvanını alan da Joseon'du; bunun sebebi de 17. yüzyılda sınırlarını dış dünyaya kapamış olmasıydı. Kapalı kapılar ardında uyuklayan bu durgun Asya ülkesi, Çin ve Japonya'yla kurduğu kısıtlı diplomatik ilişkiler dışında uluslararası gelişmelerden neredeyse büsbütün kopmuştu. 19. yüzyıla gelindiğinde Joseon, dünyanın en uzun soluklu hanedanlarından biriydi artık, fakat emperyalist yayılmacılığın doruk noktasına ulaştığı dönemde kendini daha fazla dış dünyadan soyutlayamazdı.

Modern ulaşım teknikleri ve askeri teknolojilerle donanmış saldırgan ülkeler, haritalarındaki boşlukları doldurmak için birbirleriyle yarışıyordu. Doğuda Japonya, tarihteki en kayda değer ulusal dönüşümlerden birine imza atarak izolasyon politikalarına son verdi ve radikal bir biçimde modernleşti. Genişleme ve yayılma arzusuna kapılan Tokyo'nun ilk hedefi belliydi: Asya kıtasına bir köprü gibi uzanan Kore yarımadası. Joseon'un eğitimli elitlerinin tepeden baktığı tüccarlara ve savaşçılara sahip olan krallık, ekonomik veya askeri saldırıya karşı koyacak donanıma sahip değildi. Meiji yönetimindeki Japonya güç diplomasisi uygulayarak Kore'nin köhne kapılarını kırıp geçti. Japonya'nın peşi sıra gelen diğer güçler, Joseon'u modernleşmeye ve uluslararası arenaya dahil olmaya zorladı.

Adeta zamanda yolculuk yaparak Kore'ye adım atan diplomatlar, misyonerler, tüccarlar ve seyyahlar önlerine çıkan man-

zara karşısında büyük şaşkınlık yaşıyorlardı: Hanedanı, ulema sınıfı, aristokratları, cariyeleri, hadımları, köylüleri ve köleleriyle eksiksiz bir ortaçağ krallığı vardı karşılarında. 19. yüzyıl standartlarıyla değerlendirildiğinde bile modern bir idari sistemden, altyapıdan veya sanayiden söz edilemeyecek bir yerdi burası. Joseon kralı Gojong, modernleşme yönünde birtakım girişimlerde bulundu. Gümrük ve ordu için yabancı danışmalar tuttu ve yabancı işadamlarının tramvay, demiryolu hattı ve maden kurmasına müsaade etti. Fakat stratejik konumu, Joseon'u zayıflamış Çin, yayılmacı Rusya ve yükselişteki Japonya arasındaki güç savaşının ganimeti haline getirdi.

1894 yılında Kore'nin gördüğü en büyük köylü isyanı Donghak, güneybatı bölgesinde patlak verdi. Dış müdahaleciliğin sona ermesini ve Kore'deki kast sisteminin reforme edilmesini talep eden bu ayaklanmayı bastırmak üzere birliklerini gönderen Japonya ile Çin arasındaki savaşın fitili böylece ateşlenmiş oldu. Gojong yabancı güçleri birbirine düşürmeye çalışarak boyunu aşan bir işe kalkıştı ve kimi Çin'in kimi Japonya'nın tarafını tutan yerel hizipler ile nüfuzlu komplocuların kazdığı çukura düştü. Rusya yanlısı kraliçesi Japon suikastçılar tarafından öldürülen Gojong, Rus elçiliğine sığınmak zorunda kaldı. Bu sırada savaşta Çin'in bileğini büken Japonya, Gojong'u 1894 tarihli Gabo reformlarını yapmaya zorladı: Kurumların modernleştirilmesini hedefleyen bu reformlar kapsamında kastlar lağvedilip kölelik yasaklanacaktı. 1897 yılında Gojong "Büyük Kore İmparatorluğu"nu ilan ederek yüzyıllardır süren Çin'e tabi devlet statüsüne fiilen son verdi.

1895 yılında Çin-Japon savaşından zaferle çıkan Japonya, 1900'de Çin'deki Boxer Ayaklanması sırasında Batılı güçlerin yanında savaştı ve ardından 1905 yılında Rusya'yı mağlup etti. Pekin'i kaale almayan, fakat Moskova'ya karşı tedbiri elden bırakmamaya çalışan Londra ve Washington, ilgi alanları dışında kalan yarımadada Tokyo'nun yükselişini memnuniyetle karşıladılar. 1905 yılında Japonya, Kore'nin dış ilişkileri üzerinde kontrol

kurmaya girişti. Bu girişimlere suikastlarla karşılık vermeye çalışan kimi direnişçiler olduysa da ulusal çapta bir direniş yaşanmadı. 1910 yılında imparatorluğunun ilhak edilmesiyle Gojong hanedanı ortadan kalktı. Bu gelişmeyi takip eden 35 yıl boyunca Kore, küresel güçlerin ne aklına geldi ne de haritalarında yer buldu.

Doğan güneşin altında sabah dinginliği

Japonya, sömürgesi haline getirdiği Kore'de yönetim, hukuk ve eğitim alanlarında modern sistemler tesis etti. Altyapı ve sanayi yatırımları sayesinde ortaya modern bir ekonomi çıktı ve bu gelişmenin pek çok yararı da oldu: Görkemli binalar inşa edildi, Japon İmparatorluğu'nun en büyük sanayi kompleksi Kore'nin kuzeydoğusunda kuruldu, basın-yayın, edebiyat ve sinema alanları gelişti, hem Japon hem de yerli sermayeye ait şirketler kurularak menkul kıymetler borsasında işlem görmeye başladı, eğitim daha geniş kitlelere ulaştı ve ortalama yaşam süresi ile nüfus arttı.

Yine de Kore eninde sonunda bir sömürgeydi ve her sömürge gibi kaynakları sömürülmekteydi. Koreliler, Japon tebaasından sayılmakla birlikte yurttaşlık haklarından yoksundu. Budist tapınakları restore edilmişti, fakat Koreliler Japonlarca inşa edilen Şinto tapınaklarında ibadet etmeye zorlanıyordu. Arkeolojik kazılar yapılıyorsa da, bölgeye ait sanat eserleri ve diğer tarihi kalıntılar Kore'den başkent Tokyo'ya götürülüyordu. Joseon'un sarayları sökülüp kamusal alanlara çevrilmişti. Tarımda verimlilik artmıştı, fakat pirinç hasadının büyük bölümü Japonya'ya ihraç ediliyordu. Afrika, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'daki pek çok sömürgenin aksine 7. yüzyıldan beri birleşik bir yönetsel yapıya sahip olan Kore'de hınç birikiyordu.

Korelilerin hissettiği aşağılanmayı ağırlaştıran şey, Japonya'nın işgal gibi askeri bir faaliyete girişmeksizin yönetimi öylece ele alıvermiş olmasıydı. İlk yıllarda bir gerilla direnişi örgütlenmiş ve 1919'da kanlı bir biçimde bastırılan, keskin milliyetçi görüşlere sahip bir bağımsızlık hareketi gelişmişti. Fakat bunun ar-

dından uzun süre yarımadada çıt çıkmadı. 1919 sonrası dönemde direniş esasen Kore sınırlarının dışında büyüdü. Ulusal direnişin sağ kanadı Çin'in Şanghay kentinde geçici bir hükümet kurdu. Sol kanatta ise komünist gerillalar Çin'in Kore'ye komşu bölgesi Mançurya'da Japon kuvvetleriyle çarpışıyordu.

1929'daki Büyük Buhran Japonya'ya ağır bir darbe vurdu. Bunun akabinde, Batı'da hayranlık uyandıran ve I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin yanında savaşan bu kültürlü, incelikli ve modern ada ülkesi; sertleşen siyaset, paranoyak milliyetçilik ve saldırgan militarizmin altında ezilmeye başladı. Japonya 1931'de birliklerini Mançurya'ya konuşlandırırken ve 1937'de Çin'i işgale girişirken Kore'yi sıçrama tahtası olarak kullandı. Çin'in derinlerine doğru ilerleyen Japon imparatorunun açgözlü ordusu için ikmal üssü haline getirilen sömürge Kore'de acımasız bir seferberlik ilan edildi ve Korelilere yönelik asimilasyon politikaları daha da şiddetlendi. Koreliler 1939'da Japon isimleri almaya zorlandı, 1940'lı yıllarda tüm resmi belgeler Japonca yazılıyordu ve 1943'te Kore dilinde eğitim öğretim yasaklandı.

II. Dünya Savaşı'nda Hitler Almanya'sıyla birlikte hareket eden Japonya, 1941 yılında Batı ittifakına savaş ilan etti. Yüzbinlerce Koreli ya Japon üniformalarıyla orduya katıldı ya da sanayide ter döktü. Gönüllü olarak hizmet veren Koreli generaller, kontrgerilla birlikleri ve kamikaze pilotları da vardı; esir kamplarında gardiyanlık yapan Koreliler, savaş esirleri arasında zalimlikleriyle korku salmıştı. Diğer Korelilerse hizmet etmeleri için ya zorlandı ya da kandırıldı. Bunun en acı örneklerinden biri, Japon, Çinli, Güneydoğu Asyalı ve birkaç Avrupalı kadınla birlikte binlerce, hatta on binlerce Koreli genç kadının (kesin sayı bilinmiyor) Japon askerleri için seks köleliğine zorlanmasıydı.

Almanya, Japonya ve İtalya'dan oluşan Mihver Devletleri'nin erken başarılarından sonra rüzgâr tersine döndü. Tarihin gördüğü en cesur ve en zalim askeri güçlerden biri olarak nam salmış Japon ordusu, Burma'da İngiltere'yle ve Pasifik cephesinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile kanının son damlasına kadar savaştı.

Fakat II. Dünya Savaşı'nın son günlerinde Moskova'nın Tokyo'ya savaş açması ve ardından Kızıl Ordu'nun Mançurya ve Kuzey Kore'ye girmesiyle birlikte Japon güçleri dağıldı. Ağustos 1945'te Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan iki atom bombası Japonya'ya teslim olmaktan başka bir şans bırakmadı. Tokyo'nun yenilgisi, Kore için özgürlük anlamına geliyordu. Avrupa ve Asya'nın büyük bir kısmı harabeye dönmüşken, Kore yarımadası savaşta neredeyse hiç maddi zarar görmemişti. Oluşan güç boşluğundan faydalanan sol eğilimli bir grup, Kore Halk Cumhuriyeti'ni ilan ederek ülkenin dört bir yanında "Halk Komiteleri" kurdu.

Bu umut verici gidişat uzun sürmeyecekti. Savaştan galip çıkan Müttefik Güçler, tek bir Koreliye bile danışmadan Japonya'nın bu eski sömürgesi için birtakım kararlar almıştı ve otuz yıllık sömürge yönetiminin ardından bağımsız Kore'nin başına geçmesi muhtemel liderler eğitim, deneyim ve siyasi görüşleri üzerinden kutuplaştırıldı. Yeni ortaya çıkan ikili küresel güç yapısıyla birlikte, dünya tarihindeki en büyük savaşın bitmesinden sadece beş yıl sonra yeni bir yıkım için sahne hazırdı.

İki farklı Kore, iki farklı Koreli

1943 yılında Mısır'ın başkenti Kahire'de bir araya gelen Çin, Birleşik Krallık ve ABD'den temsilciler, Japon sömürgelerinin savaştan sonra özgürleştirileceği konusunda anlaştılar. Ardından 1945 yılında düzenlenen Yalta Konferansı'nda bu üç ülkeye ilaveten SSCB'nin de katılımıyla söz konusu sömürgelerin bağımsızlık dönemi için dört güçten oluşan bir Vesayet Konseyi oluşturuldu. Sovyetler ezici gücüyle Kuzey Kore'ye girdiğinde Amerikalılar, kendi birlikleri bölgeye varamadan Moskova'nın yarımadanın tamamını kontrol altına alabileceğini telaş içinde fark etti. 10 Ağustos 1945'te iki Amerikalı yetkili, yarım saat içinde bir sınır çizgisi belirlemekle görevlendirildi: National Geographic haritalarından birini kullanarak 38. paraleli sınır olarak belirlediler. Bu sınır hakkında bilgilendirilen Sovyetler, ABD'yi de şaşırtarak tam da be-

lirtilen noktada durdular. Sonuç olarak Kore bıçakla kesilir gibi ortadan ikiye bölünmüş oldu.

Sovyetler, kuzeyde Kore Halk Cumhuriyeti ile çalışmaya başladı: Toprak reformları uygulandı ve sanayi kamulaştırıldı. 8 Eylül'de ABD birlikleri Seul'un batısındaki İnçeon limanında karaya çıktıklarında, Japonya'nın boyunduruğundan çıkmış olmaktan memnun Korelilerce karşılandı. Gelgelim, bu askerler ulus inşası deneyiminden yoksun muharip birliklerdi. Kore Halk Cumhuriyeti'ni dikkate almayan Amerikalıların, sömürge döneminden kalan mevcut iktidar mekanizmasıyla işe koyulması Korelileri şoke etti.

Kore'nin iki yanındaki yeni işgalciler, potansiyel liderler olarak kendi favori adamlarını getirdiler. Eylül ayında bölgeye gelen Moskova'nın adamı, 33 yaşındaki Kim İl-sung'du. 1930'larda Mançurya'da Japonlara karşı bir komünist gerilla birliğine liderlik eden Kim, ufak bir Kore kasabası olan Poçonbo'yu (kısa süreliğine de olsa) özgürleştirmişti. Japonların (Koreli özel birlikler de dahil muhtelif girişimlerle) kontrgerilla hareketini güçlendirmesinin ardından Kim, Rusya'nın Uzakdoğu topraklarına çekilerek Kızıl Ordu'ya katıldı ve II. Dünya Savaşı boyunca eline silah almadan Rusya'da kaldı. 1946 yılında karizmatik ve dinamik Kim, bir proto-hükümet kurup ordunun çekirdeğini oluşturdu.

Washington'ın adamıysa 65 yaşındaki Rhee Syngman'dı. Ekim 1945'te memleketine dönen Rhee, bağımsız bir lobiciydi ve Şanghay'daki geçici hükümete başkanlık yapmıştı. Rhee İngilizce biliyordu, Princeton ve Harvard'da eğitim görmüştü ve Kore Halk Cumhuriyeti'ni şiddetle reddeden ateşli bir antikomünistti. Kim gibi Rhee de 1946 yılında hükümetinin temellerini atmaya başladı.

Aralık 1945'te dört üyeli Vesayet Konseyi planı rafa kalktı, fakat Kore için birleşmeyi de içeren siyasi çözüm çabaları çatırdamaktaydı. Kutuplaşma giderek derinleşti. 1947'de Washington bu meseleyi yeni kurulmuş olan Birleşmiş Milletler'e (BM) taşıdı. Sovyetlerin itirazlarına rağmen BM, Kore'nin tamamında seçim

yapılmasına karar verdi. BM'nin teftiş heyeti Kuzey'e alınmadığı için seçimler Mayıs 1948'de sadece Güney'de yapıldı. Böylece –hem Kore İmparatorluğu'na hem de Şanghay'daki geçici hükümete atıfla– Kore Cumhuriyeti kurulmuş oldu. Rhee de yeni cumhuriyetin başkanı olarak başkent Seul'a geçti. Ağustos ayında Kuzey'deki Pyongyang kentinde yapılan seçimlerdeyse Kim İl-sung, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin başına geçti. Nüfusun büyük bölümü ile tarım alanlarının çoğu Güney'de kalmıştı. Kuzey'de ise doğal kaynakların büyük bölümü ile Japonya döneminden kalma ağır sanayi vardı.

Sovyet birlikleri 1948'de, ABD birlikleri ise 1949'da çekildi; her iki devlet de orduların kurulması için bölgede askeri danışmanlarını görevlendirdi. Güney'de patlak veren komünist ayaklanmalar ABD danışmanlığındaki Güney Kore birliklerince bastırılıyordu: Kore'nin güney kıyısı açıklarındaki Jeju Adası'nda yürütülen kanlı operasyonlarda 30 bine yakın insan öldürüldü. Ayrıca 38. paralelde sınır çatışmaları da yaşanıyordu, fakat Rhee'nin gizlemeye gerek duymadığı Kuzey'e girme hevesinden ötürü ABD tank ve ağır toplar gibi saldırı silahlarının kullanılmasına izin vermedi. Güney'deki komünist ayaklanmalar bastırılıp devrim tehlikesi bertaraf edilince, Çin İç Savaşı'nda Mao Zedong'un yanında çarpıştıktan sonra ülkeye dönen, savaş sebebiyle gözü dönmüş Koreli askeri birliklerin baskısıyla Kim, tedbirli davranmaya çalışan Stalin'den Güney'e saldırma izni koparmak için ısrarcı olmaya başladı. Nihayetinde Stalin'den izin çıktı. Tanklar, toplar ve uçaklarla donanan Kim, Sovyet danışmanların yardımıyla "Fırtına Harekâtı"nı planladı. Amaç, Kore'yi kızıl bayrak altında birleştirmekti.

Kıyamet

25 Haziran 1950 günü sabah erken saatlerde sınırda bir gümbürtü koptu. Sınır hattındaki çatışmalar esnasında duyulan top atışlarına artık herkes alışkındı, fakat bu kez yoğun yaylım ateşini

tanklar ve piyade birlikleri izledi. Bunun bir taktik saldırı değil, stratejik bir işgal harekâtı olduğu kısa sürede anlaşıldı ve böylece Kore Savaşı başlamış oldu. Kimi bölgelerde ortaya konan cesur direnişlere rağmen (Japon taktiklerine başvuran Kore Cumhuriyeti Ordusu'nun bazı birlikleri, üzerlerine patlayıcılar bağlayarak ilerlemekte olan askeri araçlara saldırmıştı), Kim'in Kore Halk Ordusu savaşın üçüncü gününde Seul'u ele geçirdi.

Güney Kore'nin düşüşüyle birlikte küresel bir komünist planın işlediği paniğine kapılan Amerikalılar kendi planlarını devreye soktular. O sıralarda Sovyetler, BM'de Çin'i temsilen Tayvan'ın yer almasına tepki olarak BM'yi protesto ediyordu. Bunu fırsat bilen Washington, Rhee hükümetini savunmak için örgütü harekete geçirdi. General Douglas MacArthur komutasındaki ABD güçleri BM birliklerine komuta edecek ve neticede ABD ile Kore Cumhuriyeti Ordusu birlikleri, on beş ülkenin askeri gücünü yanına almış olacaktı.

Japonya'daki gevşek işgalden yeni çıkmış Amerikan birlikleri ilk muharebelerde Kore Halk Ordusu için kolay lokma oldu, fakat amansız çarpışmaların ortasında ABD takviye birlikleri ve Kore Cumhuriyeti Ordusu'ndan arta kalanlar, Güney Kore'den geriye kalan tek bölge niteliğindeki güneydoğuda Busan Hattı adı verilen kritik bir muharebe hattı oluşturmayı başardılar. Amfibi operasyonlarda ustalığıyla bilinen General MacArthur, tarumar olmuş hava kuvvetleri ve etkisiz donanmasıyla savaşa devam etmek zorunda olan Kore Halk Ordusu'nun elini kolunu bağlayacak bir hamle yaptı: Deniz piyadelerini bir çıkarma filosuna bindirerek Seul'un hemen batısına denk düşen İnçeon'da karaya indirdi. Busan Hattı'nda yıpranan Kuzeyliler şimdi de yaklaşık 300 kilometre ötede bekleyen düşman birlikleriyle karşı karşıyaydı. Gerilemeye başlayan Kore Halk Ordusu tepelere dağılarak kuzeye çekildi. Eylül ayında Seul geri alınmıştı.

Güney Kore'nin kurtulmasından sonra BM birlikleri Kim İl-sung'u alaşağı edip Kore'yi birleştirmek amacıyla 38. paralelin ötesine harekât başlattı. Mekanize birlikler Çin sınırındaki Yalu

Nehri'ne hücum etti. Hedefler domino taşları gibi birbiri ardına düştü. Kore Halk Ordusu'nun bozguna uğradığını gören Stalin, Çin'e çekilip gerilla hareketi tertiplemesi yönünde Kim'e tavsiyede bulundu. Sonbahar kışa dönerken rahatlayan BM birliklerine "Noel'i evde geçirebilecekleri" söyleniyordu. Oysa 20. yüzyılın en muazzam pusularından birine düşmek üzerelerdi.

Mao olan biteni endişeyle izlemekteydi. Kore, Çin'in stratejik kuzeydoğu kanadıydı: Daha evvel biri 1590'larda ve diğeri 1930'larda olmak üzere, Japonya Kore'yi iki kez hücum rotası olarak kullanmıştı. Dahası, Mançurya Çin'in sanayi merkeziydi ve Mao, MacArthur'un Yalu'da durmayacağından endişeliydi. Stalin, Mao'nun –tarafsız gibi görünsün diye Çin Halk Gönüllü Ordusu adı verilen– birliklerini Kore'nin buz tutmuş dağlarına gizlice konuşlandırdığını öğrendiğinde çok etkilenmişti. Teçhizat bakımından pek de güçlü olmayan Çinliler orada ağır ateş gücüyle karşı karşıya kalacaktı (Mao'nun oğlu Anying çarpışmanın başlarında BM birliklerinin düzenlediği hava saldırısında öldü). Ayrıca kendilerini bekleyen tehlikelerden tam olarak haberdar değillerdi; Yalu Nehri geçitlerine "cehennemin kapıları" diyorlardı. Ne var ki güçlü ve deneyimli savaşçılar olan Çinlilerin heybesinde birtakım sürpriz taktikler de vardı.

BM birlikleri için her şey korkunç bir hızla tersine döndü. Kore Savaşı gazileri, Çinlilerin aşağı inişiyle birlikte uzaktaki tepelerin renginin nasıl da birden değiştiğini, karanlığın içinde çınlayan borazan seslerini ve ölüm saçan o kaosu hâlâ hatırlıyorlar. Çinlilerin taktiği, "İnsan Dalgası"ydı. Kamufle olan Çinliler BM mevzileri önünde toplanıyor, sonra da kısa mesafeden saldırıya geçiyordu. Bu sırada diğer Çinliler de safların etrafında –su gibi– dalgalanıp BM birliklerinin ikmal hatlarına pusu kuruyordu. Kara yoluna muhtaç olan BM birlikleri böylece bozguna uğradı. Kore Cumhuriyeti Ordusu birliklerinden biri geri çekildi, BM güçlerine bağlı piyade birlikleri Kunu-ri Geçidi'nde büyük kayıp verdi ve Çosin Havzası'ndaysa Amerikan deniz piyadeleri çetin bir pusuyu atlatarak yok olmaktan kıl payı kurtuldu. Wash-

ington'da ABD Başkanı Harry Truman nükleer güçle misilleme ihtimalini dile getiriyordu.

Düşmanın altyapıdan faydalanmasını istemeyen BM birlikleri bölgeden çekilirken geride "kavrulmuş toprak" bırakmıştı. Sıfır derecenin altında seyreden kış koşullarında çoğunluğu yaşlı, kadın ve çocuklardan oluşan 600 ila 700 bin Koreli mülteci, ölümcül göç yollarına düştü. 4 Ocak'ta Seul yeniden kaybedildi, fakat bu kez ikmal hattının ucunda Çin Halk Gönüllü Ordusu vardı. İnsan gücüne karşı ateş gücü kullanan BM birlikleri, önceki Çin saldırılarından gerekli dersleri çıkarmıştı. Nisan ayında BM birliklerini yok edip Seul'u geri almak amacıyla 300 binden fazla komünistin hücuma geçmesiyle savaşın en büyük saldırısı yaşandı. İmjin Nehri'ndeki muazzam direnişte bir İngiliz taburunu bozguna uğratmayı başarsalar da komünistlerin girişimi başarılı olamadı.

Sıra, son büyük manevradaydı. 1951 yazına gelindiğinde savaş 38. paralel hattına sıkışıp kalmıştı. Barış görüşmeleri başlamış olsa da Stalin, BM'nin burnunu sürtmek amacıyla Kim ve Mao'ya savaşa devam telkininde bulunuyordu. Bu esnada komünist kanat da biyolojik savaş iddialarını çürüttü. ABD Hava Kuvvetleri aman vermeden Kuzey Kore'yi vururken, bir yandan da Yalu semalarında (çoğu Rus ve Çinli pilotlar tarafından kullanılan) MIG uçaklarıyla çarpışıyordu. Birliklerin içerilere ilerlemesiyle birlikte karadaki çatışma bir sonraki tepeyi ele geçirmek için verilen kanlı mücadeleler silsilesine dönüştü. Asker ve şair Yi Yok-chin şöyle yazıyordu günlüğüne: "Cesetler üst üste yığıldıkça manzara değişiyor / Ve bu yamaç, kana susamış bir şeytana dönüşüyor." Barış görüşmeleri uzadıkça uzuyordu.

BM birlikleri çorak ve mahvolmuş topraklarda savaşmaktan bıkıp usanmıştı. Her iki tarafın da insanlık dışı uygulamaları oldu. Sert hava koşulları askerlik yapmayı zorlaştırıyordu, kayalık arazi yüzünden ölü ve yararlıları tahliye etmek çileye dönmüştü. Çinliler topluca, yakından ve karanlıkta saldırıya geçiyordu ki bilhassa korku verici bir savaş biçimiydi bu. BM'nin yoğun ateş gücünün

–özellikle de kaynar sudan sekiz kat sıcak, yapışkan ve yakıcı bir jel olan napalmın– verdiği büyük zarar sebebiyle yıkım muazzam boyutlara ulaşmıştı. BM gücündeki kimi askerler Korelilere karşı ırkçı bir nefret beslese de, yetim ve sivillere yardımda bulunan askerler de vardı. Hava yoluyla yetimleri güvenli bir yere taşıyan din adamı Russell Blaisdell ("Bin Kişinin Babası") ile 14 bin çaresiz Koreliyi gemisiyle Kuzey'den çıkaran Kaptan Leonard La Rue, Güney Kore'de hâlâ minnetle anılıyor.

Koreliler ömrühayatlarında hiç karşılaşmadıkları şeylerle savaş esnasında karşılaştılar. Daha önce Kore topraklarına hiç bu kadar çok sayıda yabancı ayak basmamıştı. Ayrıca asker kumanyasından ilaca, arazi taşıtlarından makinelere dek pek çok modern ürüne daha kolay erişir hale geldiler (Sam Amca ile hayırsever/misyoner grupların hediyesi olan kutsal kitaplara da elbette). Yolsuzluk yönetici kesimde hızla yayıldı, gözü dönmüş yankesici çeteler insanları soyup soğana çevirmeye başladı ve biçare kadınlar sefil kulübelerde seks işçiliği yapmak zorunda kaldı. Fakat Koreliler birtakım önemli beceriler de kazandılar. Binlerce Koreli İngilizce öğrendi. Amerikan ordusu, Koreli yöneticilere hedef belirleme, liderlik, planlama ve organizasyon konularında eğitim vererek yönetim biliminin temellerini öğretti. Mühendisler makineleri tamir edip altyapı kurmayı öğrendi. BM güçleri için çalışan girişimciler, pazarlama, muhasebe ve faturalandırmayı öğrendi. Daha evvel hiçbir ticari deneyimi olmayan mülteciler, kasabalarda ve köylerde pıtrak gibi çoğalan pazarlarda geçimlik kapitalizme [*survival capitalism*] atıldı.

27 Temmuz 1953'te saatler geceyarısını gösterdiğinde sınır köyü Panmunjeom'da imzalanan ateşkesle birlikte bu acı hikâye de sona ermiş oldu. Birleşik bir Kore'den aşağısına razı olmayan Rhee küplere bindi ve teslim olmuş komünist savaş esirlerini serbest bıraktı; ateşkesi tehlikeye atabilecek bir hamleydi bu. Washington ve (daha sonra) Pekin, müttefikleriyle savunma antlaşmaları imzaladılar. Ayrıca ABD birlikleri Güney'de kalacak ve iki Kore dört kilometre genişliğinde bir "Askerden Arındırılmış

Bölge" ile birbirinden ayrılacaktı. Böylece sona eren savaş 2 milyon cana mal oldu. Çin 183.108, ABD 33.741, Birleşik Krallık 1109 kayıp verdi, fakat ölenlerin çoğu Koreliydi.

Miras ve sonuç

Kore, BM'nin ilk savaşı, Soğuk Savaş'ın ilk "sıcak savaş"ı ve ABD'nin de ilk "sınırlı savaşı"ydı. Ayrıca süper güçlerin çarpıştığı tek savaş olmanın yanı sıra, Batılı güçlerin komünist bir devlete (karşı-) saldırıda bulunduğu tek vaka olma özelliğini de taşıyordu. Yine de Kore Savaşı hiçbir zaman II. Dünya Savaşı ile aynı kategoriye girmedi: Savaşın patlak verme biçimi daha karmaşıktı, ahlaki boyutları daha muğlaktı, birbirine düşman olan liderleri Hitler gibi canavarlaştırmak pek mümkün değildi ve savaşın sonucu belirsizdi. Dahası Kore, kısa bir süre sonra ABD'nin Asya'daki bir sonraki savaşının gölgesinde kalacaktı: Vietnam Savaşı tüm dehşeti ve debdebesiyle renkli televizyonlarda seyirciye sunulurken, Kore Savaşı'nda olup bitenler sadece siyah-beyaz haber görüntüleriyle karşımıza çıktı. ABD'nin Vietnam macerası karşısında ülke çapında hissedilen kaygının da etkisiyle, sinema ve edebiyat dünyasında birbirinden değerli eserler verildi. Fakat Kore için aynı şey olmadı: Rüzgârın sürekli tersine döndüğü bir çatışmada, Vietnam Savaşı'nın asla erişemediği bir dramatiklikle Kore yarımadasında bir aşağı bir yukarı hücuma kalkan orduların çarpıcı manzarası popüler kültürün ilgisini nedense çekmedi. Çatışmanın durgun dönemi modası geçmiş bir angarya olarak akıllarda kalırken, Kore'de yaşananlar "Unutulmuş Savaş" olarak anılır hale geldi.

Savaşın kazananı, Kore'ye komşu ülkeler oldu. Yanı başındaki kıyım sayesinde ekonomisi muazzam ölçüde büyüyen Japonya zenginleşti. Çin bugün küresel bir süper güç konumunda, fakat Kuzey Kore'de yendiği ABD'nin Güney'de de elini kolunu bağlamayı başaran Çin, bu sayede ilk kez askeri bir süper güç haline gelmiş oldu. Köylü bir ulus için kayda değer bir başarı bu.

Kaybeden tarafsa hiç şüphesiz Korelilerdi. Tahribatın ve katliamların muazzam ölçeği her iki tarafta her şeyi daha da beter hale getirdi. Ufak çaplı düzenlemelerle başladığı noktada biten savaş, 10 milyon kadar insanın yerinden, yurdundan, ailesinden kopmasına sebep oldu. Ulusal bölünme derinleşti; karşılıklı güvensizlik, öfke ve düşmanlık iyice tırmandı. Bugün dünyanın en militarize sınırı olan askerden arındırılmış bölgede kardeş kardeşe düştü. Nihai barış antlaşması hiçbir zaman imzalanmadığı için savaş bugün hâlâ sürüyor.

Geride çorak tepeler, çürümüş çeltik tarlaları, biçare yetimler ve sayısız mezar bırakarak evlerine dönen BM birliklerinin büyük bölümü şüphesiz oradan kurtuldukları için mutluydu. Fakat Kore'nin etkisi kolay kolay geçecek gibi de değildi: O geceyarısı çatışmalarını hâlâ aklından çıkaramayan, üzerinden onlarca yıl geçmesine rağmen hâlâ uyurken ışıkları kapatamayan savaş gazileri var. Güney Kore'deki yıkımın boyutu, halkın yoksulluğu ve yöneticilerin bulaştığı yolsuzluğun derinliği düşünüldüğünde, canları pahasına savundukları bu ülkeyi ileride parlak günlerin beklediğini hayal eden pek az insan olmuştu.

Kültürel sabiteler

Kore'nin toplumsal kültürü ve tarihsel eğilimleri ayrı bir kitapta ele alınacak kadar geniş olsa da, antik çağları günümüze bağlayan hatlar olmalarından ötürü bu kökenlerden bazılarını anlamamız şart.

Kore'de yetki, dikey hiyerarşiler yoluyla işler: Koreliler iletişim kurarken uygun grameri kullanabilmek için statü bakımından kimin üstte olduğunu belirlemek zorundadır. Yukarıdan aşağı şekillenen bu yapıda ulusal iktidar, halk ayaklanmaları ve devrimlerden ziyade görevden el çektirmeler, darbeler ve entrikalar yoluyla el değiştirmiş olsa da, halk arasında topluluk bilinci oldukça gelişkindir. Bunun temel sebebi, Korelilerin geleneksel geçim kaynağının pirinç üretimi olmasıdır; köylüler arasında yakın işbirliğini gerektiren bir tarımsal üretim türüdür bu. Bu yüzden grup

kimliği, bireysellikten üstün tutulur. Güçlü bir eşitlikçilik duygusu, hatta sosyal yardımlaşma ağı bugün hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Feodal sınıflar 19. yüzyıl sonlarında ortadan kaldırıldığı için, günümüzde Kore toplumu iç içe geçmiş bir dizi halkadan oluşur: aile, memleket ve eyalet, okul ve üniversite, ordu birimi ve bölük, nihai olarak da ulus. Bugünkü Korelilerin çoğunun bir veya iki kuşak önceki ataları eski memleketlerinde yaşıyordu, bu yüzden kentte yaşayan aileler ulusal bayramlarda büyük anne ve babalarının köylerine akın ediyor. Bölgesel kimlikler hâlâ gücünü koruyor, ayrıca ortadan kalkmış krallıklar da jeopolitikayı belirlemeye devam ediyor: Kuzey Kore Koguryo'yu temsil ederken, Şilla (güneydoğu) ile Baekje (güneybatı) ise Güney Kore seçimlerindeki bölgesel seçmen bloklarını temsil ediyor. Koreliler ayrıca soyadı ve coğrafi kökenlere dayanan geniş klanların da parçası (soyadı konusunda pek çeşitlilik olduğu söylenemez. Korelilerin yarısının soyadı Kim, Park veya Lee'dir). Bu çokboyutlu ilişki ağları sayesinde tüm Koreliler dayanışmacı sosyal ağlara sahip ve ayrıca topluluk içgüdüleri sayesinde kolayca gruplara ayrılıp ekip kurabiliyorlar. Fakat bu ilişkiler, kayırmacılık, nepotizm ve yolsuzluğu beraberinde getiren birtakım yükümlülükleri de kapsıyor.

Koreliler arasında batıl inançlar hayli yaygın. Eski dinleri olan Şamanizm bugün büyük ölçüde etkisini sürdürüyor. Şamanlar, aralarında üst düzey holding yöneticilerinin de olduğu müşterilerine fal bakıp iyi şans ritüelleri yaparken, Şamanizmin etkisi Budizm ve Hıristiyanlık gibi sonradan benimsenen dinlere de tesir ediyor. Joseon'un asli felsefesi Konfüçyüsçülük olduğundan, Kore toplumu ataerkildi ve atalara karşı hürmetkârdı. Bürokratik sınavlar yoluyla sosyal statüsünü yükseltmek isteyen erkekler için meritokratik bir araç görevi gören eğitime büyük önem veriliyordu. Bu anlayış, modern çağda da varlığını sürdürdü.

Fakat eğitimli kesimde tutucular ile yenilikçiler arasındaki hizip mücadelesi hiçbir zaman sönümlenmedi. Mesela eğitimli Koreliler dünyanın ilk taşınabilir metal baskı harflerini (1234) ve birkaç saatte öğrenilebilecek kadar basit bir fonetik alfabe olan hangul alfabesini (1443-4) geliştirdiler. Ne var ki bu ortaçağ iletişim teknolojileri muhafazakârlarca yok edildi. Metal baskı harfleri daha sonra başka yerlerde yeniden keşfedilirken (ve oralardan yayılırken), Çince karakterleri baş tacı eden aristok-

rat edebiyatçılar hangul alfabesini ölüme terk ettiler (bu alfabe, Japon egemenliğine dek milli eğitimde kendine yer bulamadı). Bu iki teknoloji zamanında benimsenip yaygınlaşsaydı, Kore çok daha farklı bir ülke olabilirdi.

Kore daima cüsseli yabancı güçlerin gölgesinde kaldı; halkı işbirliği ile direniş arasında sürüklendi durdu. Modern Kore'deki hizipleşmelerin büyük bölümü, yabancı güçler ve akımlara yönelik tutumlardan kaynaklanıyor: karşı mısın, yandaş mısın? Eğer onların yanındaysan hangi güçle ittifak kuracak, hangi akımı benimseyeceksin? Kore Yarımadası ilk olarak Çin'deki Tang hanedanıyla ittifak kurup Koguryo'yu alt ettikten sonra Tang'e sırt çeviren Şilla tarafından birleştirildi. Bugün Koreli öğrencilere dünyada en çok yabancı istilasına uğramış ülke oldukları öğretilse de, Joseon egemenliğinde geçen 600 yıl boyunca -16. yüzyıldaki Japonların korkunç saldırısını ve 17. yüzyıldaki iki Mançurya istilasını saymazsak- yarımadaya büyük ölçüde barış ve huzur hâkimdi. Kore'nin muhtemelen en travmatik dönemi 20. yüzyıldı ve sömürgecilik, bölünme ve savaş kurbanı olan Koreliler arasında milliyetçilik hayli sağlam bir zemin buldu. Savaş sonrasında rakip Kore devletleri dış dünyaya yönelik birbirine zıt tutumlar benimsediler: Birisi bütünleşme sayesinde zenginleşirken, diğeri içe kapanma yüzünden fakirleşti.

Peki Korelilerin iç dünyalarında neler olup bitiyor? Adalı "ketum" komşularının aksine Koreliler epey duygusaldır. *Şinparam*, "coşku rüzgârı" anlamına gelir. Köy şölenlerinde söylenen şarkılar, edilen danslar ortak neşeyi dışa vururken, acılar cenaze törenlerinde yakılan ağıtlar aracılığıyla ifade edilir. Duygu patlamalarına her an her yerde rastlamak mümkündür; spor müsabakalarında, popüler kültürde, protesto gösterileri ve (hem internette hem de parlamentoda yapılan) tartışmalarda bile. *Nunçi*, yani diğerlerinin duygularına gösterilen zımni ihtimam önemli olduğundan, vaziyet idare edilir, renk verilmez. Bilhassa Korelilere özgü olduğu düşünülen iki duygu vardır: telafi edilmemiş haksızlıklara dair hissedilen bastırılmış öfke duygusu olan *han* ile yakınlık kurma ve empati duygusu olan *jeong*.

İki Kore'nin siyasi ve ekonomik gidişatı üzerinde bu sosyokültürel sabitelerin tümünün etkisi var.

II

Ekonomik Mucize

Ufak bir akarsudan bile ejderha yükselebilir.

— Kore atasözü

Genel müdür

16 Mayıs 1961 günü Seul sokaklarında insanlar kavşak ve köprüleri kapatan askeri araçları şaşkınlıkla izlerken, hükümet binaları ve basın-yayın kuruluşları asker kaynıyordu. Olup bitenlere komuta eden kişi, yanında ağır silahlarla donanmış paraşütçü birliği, üzerinde haki mont ve gözünde güneş gözlüğüyle kameralar karşısına çıkan sert çehreli bir generaldi. Öngörülü fakat pragmatik, Japonya yanlısı fakat milliyetçi, elini kana bulamış fakat ulus inşa etmiş bu adamın büyük planları vardı. Kore'ye gelmiş geçmiş en kalıcı miraslardan birini bırakan bu kişi, Park Chung-hee idi.

1917 yılında köylü bir ailede doğan Park, daha doğmadan şansı arkasına almıştı: Annesi hamileliğini sonlandırmaya çalışmış, fakat başarılı olamamıştı. 1.65 boyundaki bu adam bitmek tükenmek bilmez bir enerjiyle doluydu. Kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra gönüllü olarak Japon ordusuna katıldı, Mançukuo Harp Okulu ile seçkin Tokyo Harp Okulu'nu bitirdi, sonra da pek çok sömürge subayı gibi Kore Cumhuriyeti Ordusu'na katıldı. Diğer sağduyulu Koreliler gibi o da sola göz kırpıyordu: 1948'de ordu içindeki komünist bir hücrenin lideri olduğu suçlamasıyla şaibeli bir şekilde hapse atıldı. Şansı bir kez daha yüzüne güldü ve üstleri Başkan Rhee ile görüşerek infazını iptal ettirdi. (Bazı kaynaklarda yoldaşlarına ihanet ederek kurtulduğu iddia ediliyor.) Savaş sırasında tugay komutanlığına yükseldi, ardından ABD'deki Fort Sill

kışlasında ağır silah ve lojistik eğitimi gördü. 1961 yılında Kore Cumhuriyeti Ordusu'nun harekât komutanı olmuştu.

Park'ın sezdirmeden sahneye adım attığı sıralarda gözden düşmüş olan Rhee sürgündeydi. Siyasi rakiplerini birer birer ortadan kaldıran Rhee, ayrıca medyayı da susturmuştu. Ekonomi çöküşteydi ve yolsuzluğun önü alınamıyordu. 1960 yılında Rhee şaibelerle dolu bir seçimden galip çıktı. Durumu protesto edenlere polis sert bir şekilde müdahale etti, biber gazı kapsülüyle başından vurulan bir genç hayatını kaybetti. Bunun üzerine Seul'da ayaklanmalar patlak verince polis kalabalıkların üzerine ateş açarak karşılık verdi. Bardağı taşıran son damla da bu oldu. Rhee istifa etti ve CIA tarafından Hawaii'ye kaçırıldı. Daha sonra 1965'te burada öldü.

Rhee'nin istifasının ardından iktidar yetkilerini Devlet Başkanı Yoon Bo-seon ile Başbakan Chang Myong arasında bölüştüren demokratik bir hükümet göreve geldi, fakat sonunda işlerin bu şekilde yürümeyeceği anlaşıldı. Hizipçilik yönetimi baltaladı, kamu düzeni bozuldu. Ordu ise olan biteni kulisten izliyordu. Park planını yapmıştı. Öğrencilerin askerden arındırılmış bölgeye yürüyüş düzenleyeceğini öğrenen Park, kamu düzenini yeniden sağlayıp yolsuzluğa son vermek için ihtilal çağrısı yaparak orduyu (ve Park'ı tutuklama emri almış jandarma birliklerini) harekete geçirdi. Darbenin startı verilmişti.

Darbe (neredeyse) kansız bir şekilde başarıya ulaştı. Bu fevkalade kararlı general karşısında ne Başbakan Chang ne de Başkan Yoon sağlam durabildi. İlk başta darbenin liderliğini tamamen eline alan Park, daha sonra Kore CIA'i (KCIA) adıyla güçlü bir denetleme ve baskı aygıtı oluşturdu. 1963'te –ABD Başkanı John Kennedy sivil yönetime geçilmesini talep ettiği için üniformadan takım elbiseye geçen– Park başkan seçildi.

İlk hamlelerinden biri yolsuzlukla mücadele seferberliği başlatmak oldu ve bu mücadelede en ağır darbeyi de tüccar kesimi aldı. Başlarında koni şeklinde külahlar, ellerinde "Ben rüşvetçi bir domuzum" yazılı pankartlarla caddelerde yürütülen işadamları,

yeni patronun kim olduğunu çabucak anlamıştı. Bankalar kamulaştırıldı. Güney Kore ekonomisinin dümenini eline alan Park, artık gözüpek planını devreye sokmaya hazırdı.

Doğal kaynaklardan, rekabet üstünlüğünden ve küresel ticaret deneyiminden yoksun haldeki Güney Kore ekonomisi, 1960 yılında Gana'nınkiyle aynı seviyedeydi. Park, kapitalist üretim ilişkilerine uygun olarak ülkeyi tepeden tırnağa yeniden inşa etmeyi planlıyordu, fakat aklındaki model Amerikalılarınki gibi *laissez-faire*[1] anlayışına dayalı değildi. Özel teşebbüs motor işlevi görecek, devlet de dümenin başında olacaktı. Bu hiyerarşik konsept çerçevesinde, sanayi ve ticaretle uğraşan kesimi denetlemesi için tam da Kore'ye uygun bir organ ortaya çıktı: Ekonomik Planlama Kurulu adında bir elit bürokrasisi. İltimaslı şirketlere kamu ihaleleri, münhasır sektörler ve o dönemde çok zor bulunan sermaye tahsis edilecekti. Bu şirketlerin ürünleri, mamul ürünlerin ithalatını yasaklayan korunaklı bir ortamda desteklenecek, tüketim baskılanırken üretime ağırlık verilecekti. Park, döviz açığı sebebiyle rekabetçiliği zaruri bir erdem haline getirdi ve ihracat yapmayı şirketler için ana hedef olarak belirledi. İhracat hedefi olmasaydı da Park'ın modeli modern şirketlere kaynaklık edebilirdi elbet, fakat bu durumda söz konusu şirketlerin niteliği ve başarıları sınırlı olurdu. Küresel piyasalarda mücadeleye atılan Güney Kore şirketleri zorunlu olarak rekabetçi hale geldi. Park ihracat hedefleri olan Güney Koreli kuruluşlara teşvikler sağladı, ayrıca başarılı olanlara ödül olarak yeni yeni projeler veriliyordu. İhracat "iyi", ithalatsa "kötü"ydü. Güney Kore elbette ham madde ithal ediyordu, fakat daha sonra bunları katma değerli ürünler haline getirerek ihraç ediyordu. Bir yandan da ABD ile kurulan ittifak, dünyanın en büyük pazarında "en iltimaslı ülke" konumunu korumak için kullanılacaktı.

---

1 Fransızcada "bırakınız yapsınlar" anlamına gelen bu söz öbeği, piyasanın kendi kendini düzenleyebileceğini, dışarıdan müdahale edilmemesi gerektiğini savunan liberal iktisadi görüşün mottosudur. –ç.*n*.

Bu süreçte Park'ın geçmiş deneyimlerinin tümünden faydalanıldı. Eğitimli teknokratlar ekonomik planları hazırladı, askeri disiplinle çalışan yöneticiler de bu planları uyguladı. Hükümet ve ordu işbirliğiyle devlet tarafından yürütülen kalkınma hamlesi, Park'ın Mançukuo'daki Japonlara ait askeri-endüstriyel komplekste edindiği deneyime dayanıyordu. Eski subaylar, kilit konumlara atanacaktı. "Beş yıllık plan"lar sosyalizmin alametifarikasıyken, hedef odaklı yönetim Fort Sill'de aldığı eğitimi yansıtıyordu. Fakat Park'ın bir sorunu vardı: Koreliler öteden beri çalışma hayatından ve çalışmaktan hazzetmiyordu. Kore'deki önde gelen yabancı tarihçilerden Robert Neff bir keresinde şöyle yazmıştı: "Erken dönem Batılı seyyahların Kore'ye dair kaleme aldıkları izlenimlerde çalışkanlığın ç'sine rastlayamazsınız. Sadece tembellikten bahsedilir." Park'ın Güney Kore ekonomisini yeniden yapılandırabilmesi için her şeyden evvel insan kaynağını yeniden yapılandırması gerekiyordu.

Kalkınma savaşçıları

Koreliler öteden beri eğitime dair Konfüçyüsçü bir saygı beslerler. Savaş sırasında bile cephe gerisinde kurulan çadırlarda hocalar bilgiye aç askerlere serbest zamanlarında çeşitli konularda dersler verirdi. Sömürge dönemindeki kitlesel eğitim mirasını genişletmek isteyen Seul yönetimi, eğitime büyük yatırım yaptı (bütçenin neredeyse beşte biri bu işe ayrılmıştı). Zorunlu ve parasız ilköğretim 1960'lı yıllarda, ortaöğretim ise 1980'lerde hayata geçti. Yurttaşlık eğitimi, matematik becerisi ve (Kore'nin fonetik alfabesi hangul sayesinde) okur-yazarlığa büyük önem verildi. Disiplin, itaat ve takım çalışması da zorunlu askerlik hizmeti esnasında pekiştirildi.

Okullaşma, ordu, sloganlar ve kitlesel faaliyetler aracılığıyla Güney Korelilere bir tür "kendine güven" ruhu aşılandı. Öğrenciler, işçiler ve beyaz yakalı çalışanlar ("maaşlılar") grup halinde "yurttaş jimnastiği" yaparak başlıyorlardı güne. "Haydi Zengin

Olalım!" gibi isimleri olan şarkılar her yerde çalınıyor, sokaklara "Haydi Hep Birlikte Müreffeh Yaşayalım!" yazan afişler asılıyor ve sabahları üniversitelerde, ofislerde ve fabrikalarda hep bir ağızdan "Ülkemizi modernleştirme misyonuyla doğduk!" türünden motivasyon sloganları atılıyordu. Koreli köylüler savaş boyunca mevsimlik işçi olarak ağır çalışma koşullarına ve geçimlik kapitalizme göğüs germişti. Şimdiyse endüstriyel çalışkanlık en büyük erdem olarak pazarlanıyor, Güney Korelilere her fırsatta nutuk atılıyordu: derslerinize sıkı çalışın, işinizi yaparken sıkı çalışın ve sıkı yaşayın! Her şey "Palli palli!" ("Çabuk çabuk!") yapılmalıydı; sonradan bu ifade bir sendroma dönüştü. Ulusal çapta "iştahlı bir *jongşin*" –yani başarı iştahı– yaratıldı.

Şirketler askeri birlikler gibi yönetiliyordu. Yönetim kurulu başkanının sözleri kanun yerine geçtiğinden, işler hızlıca yapılabiliyordu; ne hissedarların ne de sendikaların söz hakkı vardı. İşe yeni başlayan personele motivasyon ve sadakat aşılamak için askerlikteki acemi eğitimine benzer oryantasyon programları uygulanıyor, kararlı yüz ifadeleriyle askeri nizamda dizilmiş Güney Koreli işçilerin fotoğrafları her gün gazeteleri süslüyordu. Güney Korelilerin tatille işi olmazdı: Haftada altı gün çalışıyor, yılda sadece bir hafta izin kullanıyorlardı. Nadiren sahip oldukları boş zamanlarında da iyi eğleniyorlardı. Düşük vergi uygulamaları sigara ve *soju* (tahıldan üretilen, votkaya benzer bir içki) için de geçerliydi. Yöneticiler, çekici kadınların cirit attığı loş "salon barları"nda iş anlaşmalarını bağlarken, çalışanlar ve amirler de barbekü partilerinde arkadaşlık kuruyor, beraber yiyip içerek *jeong*'larını –yani muhabbet duygularını– sağlamlaştırıyorlardı. Aile kurumu çalışma hayatını aksatan bir şey olarak görülse de, pederşahi yöneticiler düğün ve cenaze gibi günlerde çalışanlarını asla yalnız bırakmıyordu.

Güney Kore'de hizipçilik ve bölgecilik çok yaygın olduğundan, milliyetçilik hem birleştirici bir güç hem de dış rekabete karşı teşvik olarak beslendi. Hükümet, Kuzey Kore heyulasını alt etmeyi ve "*han*"ın objesi haline gelmiş Japonya'nın seviyesi-

ne ulaşmayı halkın önüne temel bir hedef olarak koydu. Yabancı düşmanlığı, Güney Korelilere daha okul sıralarındayken aşılanıyordu. Örneğin çocuklara öğretilen şarkılardan birinin şöyle sözleri vardı: "Amerika'ya güvenme/Rusya'ya aldanma/Çin'e dikkat et/Yoksa yine Japonya yükselir!" Kore'nin az gelişmişliğine ve tarihsel zayıflığına son vermek isteyen Park, modernleşen ilk Asya ülkesi olup yerli varlıkları markalaştırma konusunda emsal teşkil eden Japonya'ya hayranlık besliyordu. Japonya'nın Kyoto'su varsa, Kore'nin de eski Şilla başkenti Gyeongju'su vardı. Japonya'nın Fuji Dağı varsa, Kore'nin de doğal güzelliği Seorak Dağı vardı. Japonya'nın *sumo*'su varsa, Kore'nin de geleneksel güreş sporu *sireum*'u vardı. Japonya'nın samurayları varsa, Kore'nin de Şilla döneminde genç şövalyelerce kurulan *Hvarang*'ı vardı. Liste böyle uzayıp gidiyordu. Sonuç, yumruğu masaya indiren, asabi bir ulusal gurur oldu. Kore alfabesi dünyanın en bilimsel alfabesi değil miydi? Kore mutfağı dünyanın en sağlıklı ve en lezzetli mutfağı değil miydi? Kore'ye özgü köpek cinsi Jindo dünyanın en sadık, en cesur köpeği değil miydi?

Her şeyden önemlisi, Güney Koreliler motive olmuştu. Sınıflar arası farkları belirsizleştirme hedefini güden Park dönemi Güney Kore'si eşitlikçiydi, ayrıca eğitim ve sıkı çalışma yoluyla herkes varlık ve statü sahibi olabiliyordu. Emeğin meyvelerini toplayan aristokrat sınıflar veya sömürgeci derebeyleri yoktu artık, fakat çalışmamak gibi bir şey de söz konusu değildi: Refah olmadığı için çalışmayana para yoktu. 19. yüzyılda –ve 20. yüzyılın başlarında– Kore'ye giden Batılı seyyahların pek çoğu Korelileri tembel ve çağdışı bulmuştu. Savaş sırasında da yabancı askerler Korelilere karşı ya sempati ya da tiksinti duyuyordu. 1960'lı ve 70'li yıllarda Güney Kore'ye giden iş adamlarıysa yepyeni ve hayranlık verici bir Koreli imajıyla karşılaştılar: gururlu, çalışkan, rekabetçi. Kimi Avrupalı ve Amerikalılar, Güney Kore'nin sanayileşme yönünde verdiği çabaları ilk başta pek önemsemese de kısa süre sonra bu hatadan döndüler. Doğal kaynaklardan yoksun olan Güney Kore'nin sahip olduğu tek vasıf bu kalkınma savaşçılarıydı

(altın rezervleri, hidroelektrik enerji santralleri, madenler ve bir de sömürge döneminden kalma sanayi üssü Kuzey Kore'deydi). Park bu insanlardan iliklerine kadar faydalanacaktı.

Planlama ve sermayelendirme

Güney Kore'nin 1950'lerdeki kalkınma stratejisi ithal ikamecilikti, yani tüketim ve yatırım mallarını dışarıdan ithal etmek yerine muadillerini yurt içinde üretmeye öncelik veriliyordu. Sanayileşmenin ilk dönemlerinde "Üç Beyaz"a odaklanıldı: kumaş, şeker ve un (un üretmek pirinç yetiştirmekten daha kolaydı). Bu sektörlerdeki köşe başlarını tutan işadamı Lee Byung-chull, "Üç Yıldız" –Korece adıyla Samsung– adlı şirketini sömürge döneminde kurmuştu. İthal ikamecilikte öne çıkan diğer şirketler ise 1958'de ilk yerli dinamiti üreten Hanwha ile 1959'da Kore'nin ilk radyosunu üreten Goldstar'dı (daha sonra Lucky Goldstar adını alan şirket bugün LG olarak biliniyor).

Fakat Park'ın gözü daha yükseklerdeydi; ithal ikamesi değil ihracat istiyordu ve ihracat ürünlerinin de peruk ve kumaştan daha değerli şeyler olması gerekiyordu. Ayrıca –Samsung'un uzmanlık alanı olan– hafif sanayi yeterli değildi, ağır sanayi de gerekiyordu. Bunun için de temel hammadde ürünleri olan çimento ve çeliğe ihtiyaç vardı. Park'ın aklındaki modellerden biri Japonya olsa da en büyük ilham kaynağı Batı Almanya'ydı.

1964 yılında Park, kendi ülkesi gibi bölünmüş, fakat 1945'ten beri hızla toparlanmakta olan Almanya'yı ziyaret etti. Park, Batı Almanya'nın otobanlarından çok etkilendi, nirengi noktası onlar olacaktı. Daha sonra da bu yolları kullanacak arabalar üretilecekti elbette. Ayrıca arabalar için çelik, yedek parça ve benzin gerekliydi. Kısacası önce yollar inşa edilecek ve sanayileşme de yolların etrafında büyüyecekti. Park'ın planı buydu.

Bu planı finanse edebilmek için Park'ın dövize ihtiyacı vardı, fakat Amerikan yardımları 1958 yılında zaten zirvesine ulaşmıştı. O tarihten sonra Güney Kore'nin dolar rezervleri inişe geçti. Do-

layısıyla Güney Kore ilk ihracat ürünü olarak yegâne kaynağını kullandı: insan. Park, Vietnam'da ABD'nin yanında savaşmaları için üç tümen asker gönderdi. Güney Koreli birlikler etkili, sert ve acımasız oluşlarıyla nam saldılar: Bir ABD subayı Güney Koreli askerler için "Asya'nın Prusyalıları" benzetmesini yapmıştı. Fakat esas mesele, Güney Koreli askerlerin maaşının ABD Doları ile ödenmesiydi. Bu sırada Güney Koreli işadamları ABD ordusundan kopardıkları ihale sözleşmeleriyle Vietnam'a akın etti. Kore Savaşı'nın ganimetlerini toplayan Japonya'nın yaptığını Güney Kore de Vietnam'da yapacaktı. Savaş sırasında ABD'nin Güney Kore'ye yaptığı ödemelerin toplamı 1 milyar doları buldu ve bu paranın bedelini de 5.099 asker canlarıyla ödedi. Ayrıca Park 1964'teki ziyaretinin ardından Batı Almanya'ya Güney Koreli hemşireleri ve madencileri yolladı. Bu gurbetçiler memleketlerine yaklaşık 100 milyon dolar tutarında para gönderdi.

Park, Japonya'ya da çengel atmayı ihmal etmedi. 1965 yılında Tokyo istemeye istemeye 800 milyon dolarlık bir ödeme yaptı: Bunun 200 milyonu düşük faizli kredi, 300 milyonu ticari kredi, 300 milyonu da sömürgecilik tazminatıydı. Bunun karşılığında Tokyo ve Seul arasında diplomatik ilişkiler başladı. Park, öfkeli Güney Korelilerin protestolarına kulak asmayarak bildiğini okumaya devam etti. Zorla çalıştırılan veya seks köleliğine zorlanan sömürgecilik kurbanlarına Tokyo'dan gelen paradan tek kuruş vermedi, çünkü daha büyük planları vardı: Seul-Busan otoyolunu inşa etmek ve çelik fabrikası POSCO'yu kurmak. ABD'li yetkililer ve Dünya Bankası bu projelere girişilmemesi tavsiyesinde bulunduysa da, Park ondan bekleneceği üzere bu sözlere de kulak asmadı.

Titanların yükselişi

Otoyol 1970'te, çelik fabrikası da 1973'te açıldı. POSCO'nun başına tam Park'lık bir yönetici atandı: Lakabı "Demir Kanlı Adam" olan Park Tae-joon, Japonlardan teknik destek alabilmek için sömürge döneminde kurulan Japon üniversitesindeki bağlantıların-

dan faydalanan eski bir subaydı. İşçilere gece gündüz eşlik eden Park Tae-joon, adını ünlü Nazi generalinden alan "Rommel Evi" adlı ikametinde POSCO'nun inşaatını gün gün takip etti. Fakat bir kamu kuruluşu olan POSCO müstesna bir girişimdi. Park, POSCO'nun yönetim kurulu için özel sektörden yaklaşık elli büyük şirketi yöneten işadamlarını tercih etti. Otoyol projesinin kilit isimlerinden olan Chung Ju-yung, bu işadamları arasında hem sözüne itibar edilen bir figür hem de Park'ın favorisiydi. Chung, çalışanlarıyla güreşerek yakınlık kuran enerjik bir Kuzey Kore göçmeniydi. Sömürgecilik döneminde lojistik ve mali müşavirlik sektörlerinde şirketler kurmuş, daha sonra da ABD ordusunun ihalelerini almıştı. Anlatılanlara göre Park, otoyol açılışında Chung'a dönüp otoyoldan sonra Güney Kore'ye araba gerektiğini söylemişti. Park'ın sözlerini emir telakki eden Chung, Korecede "modern" anlamına gelen Hyundai adlı şirketini kurdu.

Modern bir ulaşım ağının bel kemiğini oluşturan otoyol ve çelik üretimi meselesini çözdükten sonra Park planının ikinci aşamasına geçti. Öncelik verilecek altı sektör belirlendi: çelik, otomotiv, gemi inşaatı, elektronik, makine ve petrokimya. Yabancı ortakların sağladığı teknoloji, danışmanlık ve yatırım desteği bu ilk çabalar açısından kritik öneme sahipti: Gemi inşaatında İngilizler, otomotivde Amerikalılar ile Japonlar ve çelik üretiminde de Japonlar taşın altına elini koydu. Hyundai inşaat, gemi ve otomotiv işine girdi: Rivayete göre Chung, ilk müşterisine cebinden çıkardığı bir Güney Kore Wonu banknotunun üzerindeki "kaplumbağa gemi"yi (1590'larda kullanılan zırhlı bir savaş gemisi) göstererek gemi inşaatı işinin erbabı olduklarına ikna etmişti. Fakat aslında bu konuda tamamen deneyimsizdi, gemi ile (bugün dünyanın en büyüğü olan) Ulsan'daki tersane aynı esnada inşa edilmişti. Bu sırada Samsung da elektronik ve gemi inşaatı işine girdi. Dinamik bir girişimci olan Kim Woo-joog yönetimindeki bir başka şirket de elektronik, otomobil ve gemi işine girdi. Kim'in şirketinin adı Korecede "Muhteşem Evren" anlamına gelen Daewoo idi.

Güney Kore'nin ilk ihraç ürünlerinin fiyatı düşük tutuldu. Pazar payı kârlılıktan önemliydi ve bu stratejiyi sürdürebilmek için yurt içinde fiyatlar yüksek tutuluyordu. (Bugün bile pek çok Güney Kore ürünü yurt içinde daha pahalıya satılıyor.) Güney Korelilerin durumdan memnun olup olmamasının bir önemi yoktu: Güney Kore –tüketici değil– üretici bir ekonomiydi. Güney Koreliler birikim yapmaya yönlendirildi, bunun sonucunda biriken sermaye sanayiye aktarıldı. İhracatçılara mali kaynak sağlamak üzere Kore Sanayi Bankası, Kore Kambiyo Bankası ve Kore Kalkınma Bankası gibi uzmanlaşmış finans kuruluşları ortaya çıktı.

Şirketlere ayak bağı olacak can sıkıcı düzenlemelerin yokluğunda işler kestirme yoldan ucuza yapılıyor, iş kanunları uygulanmıyordu. 1960'lı yıllardan 2000'li yıllara dek dünyanın dört bir yanında taklit ürün denince akla ilk olarak Güney Kore malları geliyordu (fikri mülkiyet haklarını çiğnediği için Güney Kore'nin adını kötüye çıkaran bir durum oldu bu). Doğal olarak ürünler incelikten yoksundu. Yazar Mike Breen bu durumla ilgili, Güney Korelilerin "elimizden hiçbir şey kurtulamaz" anlayışının, iş icraya geldiğinde "elimizden bu kadarı geliyor"a meylettiğini belirtiyordu. 1980'li yıllarda Amerikalı komedyenler Hyundai marka arabalarla ilgili şakaların suyunu çıkarıyorlardı. (Bir örnek: –Bir Hyundai ile saatte 60 kilometrenin üzerinde hız yapmak için ne yaparsın? –Uçurumdan aşağı iterim.) Lee Byung-chull'un kendisinden sonra Samsung'un başına geçen oğlu Lee Keun-hee, Samsung marka cihazların ABD'deki mağazaların alt raflarına konduğunu görünce küplere binmişti. Ülkesine dönünce bir yığın cihazı paramparça edip yöneticilerine "Eşiniz ve çocuklarınız dışında her şeyi değiştirin!" talimatını verdi. Bu arada bazı hataların ölümcül sonuçları da oldu. 1990'lı yılların ortalarında Seul'da bir köprü ile çokkatlı bir mağaza çökerek can kayıplarına yol açtı ve Güney Kore Havayolları'na ait uçaklar 1970'li yıllardan 90'lara dek birçok kez düştü.

Fakat Koreliler hızlı öğreniyordu. Küresel ticaret genişleyip yeni pazarlar açıldıkça değer basamaklarında yukarıya

tırmanmaya başladılar. Otobiyografisine *Her Sokak Altınla Kaplıdır* adını veren Daewoo'nun sahibi Kim, "Dünya geniş, iş çok!" diyordu sevinçle. Bu üretim modeli meyvelerini vermeye devam etti. Başkan Park 1979 yılında suikasta kurban gitti, fakat halefinin döneminde ekonomik büyüme hız kesmedi. 1970'te 8 milyar dolar olan Güney Kore'nin gayrisafi milli hasılası (GSMH) 1975'te 21,1 milyara, 1980'de 62,2 milyara ve 1985'te de 93,4 milyar dolara ulaştı.

Bu başarının tek sebebi stratejik yatırımlar değildi. 1980'li yıllarda Japonya ekonomik olarak süperstarlık mertebesine erişti ve 1985'te Japonya Merkez Bankası ulusal para birimi yenin değerini yükseltti. Japonya, çoğu sektörde Güney Kore'nin baş rakibiydi ve yenin güçlenmesiyle Japon ürünleri Güney Kore ürünlerine nazaran daha pahalı hale geldi. Böylece 1986'da Güney Kore'nin dış ticaret bilançosu ilk kez fazla verdi. Bu rakam 1987'de 10 milyar dolara, 1988'deyse 15 milyar dolara ulaştı. Aynı yıl, Hyundai'nin sahibi Chung'un yoğun lobi faaliyetlerinin de yardımıyla Yaz Olimpiyatları Güney Kore'de yapıldı. Olimpiyat oyunlarına hazırlık sürecinde altyapı faaliyetlerine muazzam paralar harcandı: Han Nehri temizlendi, metro ağı genişletildi ve (devletin araştırma enstitülerince geliştirilen anahtarlama teknolojileriyle) ulusal telefon ağı kuruldu.

Güney Kore'nin dünya sahnesine çıkmasını sağlayan olimpiyat oyunları, Moskova'dan kopuş sürecindeki Doğu Avrupa ülkeleri için müstakbel iş ortağı olarak öne çıkmasına da vesile oldu. Seul'un ortasından geçen Han Nehri'ne atıfla üretilen "Han'daki Mucize" sloganı yaygınlaştırıldı. (Güney Koreli şirketler gibi Güney Koreli reklamcılar da orijinal fikir üretmeye pek tenezzül etmiyordu: Bu ifade Almanya'nın "Ren'deki Mucize" sloganından ödünç alınmıştı.) Fakat gerçekten de mucizevi bir başarı söz konusuydu. 1950'lerin umutsuz tarım ülkesi Güney Kore, 80'li yıllarda endüstriyel bir dinamoya dönüşmüştü ve yeni Japonya olduğundan söz ediliyordu. 1985 yılında *Newsweek*'in kapağını "Kore A.Ş. geliyor" başlığı süslüyordu.

Ülke fiziksel olarak da değişimden geçti. Almanya'nın ağaçlandırma çalışmalarından ilham alan Park aynı şeyi Güney Kore'de uyguladı. Yüzyıllar boyu yakacak odun tüketimi ve sömürge dönemindeki kerestecilik faaliyetleri yüzünden ormansızlaşan pek çok alan yeniden yeşile bürünüyordu. Park, geri kalmış taşrayı modernleştirmek için "Saemaul Undong"u (Yeni Köy Hareketi) devreye soktu. Kırsal kesimde yapı malzemesi olarak ahşap ve sazın yerini beton ve oluklu sac aldı. Akabinde nüfusun yer değiştirmesiyle 1980'li ve 90'lı yıllarda kentsel alanlarda birbirinin aynı, devasa apartman blokları yükseldi: 1970'lerde Güney Kore nüfusunun yüzde 50'si kırsalda yaşarken, 1990 yılına gelindiğinde nüfusun yüzde 82'si kentte yaşamaya başlamıştı. Benzer konut projeleri Batı ülkelerinde tekinsiz kenar mahallelere ve kasvetli banliyölere dönüşse de, topluluk bilinci kuvvetli Koreliler apartmanlara bayılıyordu. Ne var ki sonuna kadar faydacı ve verimlilik odaklı bu dönüşümler Güney Kore'nin yerleşim estetiğini mahvetti. Tüm kentsel bölgeler birbirine benzemeye başlarken, bir zamanların enfes kırsal manzaraları beton bloklarla heba oldu.

Ufukta kara bulutlar beliriyor

1960'lı ve 70'li yıllardaki hedef odaklı yatırımlar Güney Kore'yi dipten zirveye çıkardı. Fakat 1980'lerin sonunda ve 90'larda yatırım miktarları inanılmaz boyutlara tırmandı. Park'ın vakti zamanında elleriyle dikip büyüttüğü ulusal sanayi fidanları, 1980'lere gelindiğinde farklı farklı alanlara dal budak salmış devasa ağaçlara dönüşmüştü: Korecede *çaebol* denen ve kelime anlamı "zenginlik klanı" olan, belli başlı ailelerin mülkiyet ve yönetimindeki holdinglere. Park'ın ekonomi üzerindeki sıkı kontrolü kalkınca "Benim neyim eksik?" motivasyonuyla yapılan yatırımlar giderek aynı sektörlerde yoğunlaşıp verimsiz hale gelmeye ve asıl uzmanlık alanlarını sakatlamaya başladı. "İğneden ipliğe" ifadesi Samsung, Hyundai ve Daewoo gibi şirketlere cuk oturuyordu; "en büyük olanın hayatta kalması"na varmıştı iş.

Bu sırada *çaebol* modeli alışılmadık sorunlarla boğuşuyordu. Yıllarca baskılanan işçi sınıfı, 1987'deki demokratikleşme reformlarından sonra canlanmaya başladı. Sert protestolar ve grevler yaşanıyordu. Dahası *çaebol*'ler ailelerce yönetiliyordu ve yöneticilik pozisyonları birinci neslin duayen patronlarından ikinci nesle geçmeye başlamıştı. Samsung'un başına geçen ve holdingi yarıiletken teknolojileri sektörüne yönlendiren Lee gibi işinin ehli yöneticiler de çıkıyordu, fakat tüm vârislerin bu işleri becerebileceğinin garantisi yoktu. Şirket içi kavgalar sorunları daha da beter hale getirmişti: Siyaset hizipçilikle boğuşurken, holdingler de kardeşler arası kavgalarla uğraşıyordu.

Park iktidarı döneminde hükümet ile iş dünyası arasında her zaman sıkı bir bağ olsa da, Park şahsi çıkarları için herhangi bir girişimde bulunmadı: ne kendisini ne de ailesini zenginleştirdi. Fakat Park'ın koltuğuna oturan halefi için aynı şeyi söylemek mümkün değil. Rüşvet ağları iş dünyasını siyasete bağlıyordu ve ikisinin ortasında da devlet kontrolündeki finans dünyası vardı. Bu türden ilişkiler sadece ahlaki problemler doğurmuyordu: Karar verme, sermaye tahsisi ve risk ölçümü süreçlerinden akılcılığı ve sağduyuyu dışlayarak ekonomiye de zarar veriyorlardı.

1990'ların ortalarında yüksek rizikolu bir ortam vardı artık. 1995 yılında Güney Kore enflasyonu kontrol altına almak için ulusal para birimi Won'un değerini yükseltti, fakat aynı yıl Japonya'da meydana gelen Kobe depreminin ardından Japon Yeni'nin değeri düşüşe geçince Güney Kore'nin ihracat pazar payı büyük bir darbe aldı: 1996 yılında 23 milyar dolar gibi rekor bir dış ticaret açığıyla karşı karşıya kaldılar. Dahası, 1993 yılında hükümet Güney Kore bankalarının yabancı ülkelere açacağı krediler için üst limiti artırmıştı. Yol gösterecek uzmanlardan yoksun oldukları için gelişmekte olan Güneydoğu Asya ekonomilerine 25 milyar dolar yatırım yaptılar. Böylece ülkenin uluslararası riskler toplamı 48 milyar dolara ulaştı, fakat Seul'un döviz rezervi sadece 20 milyar dolardı. 1996 yılında OECD'ye katılan ve dünyanın en büyük 11. ekonomisi olan bir ülke için bunlar olumsuz göstergelerdi.

1997 yılı kötü haberlerle birlikte geldi: Ocak ayında muazzam borçları yüzünden Hanbo Demir Çelik Fabrikası iflasını ilan etti; art arda batacak aşırı genişlemiş ikinci kademe *çaebol*'lerin ilkiydi yalnızca. Şubat ayında onu Sammi Çelik izledi. Tedirgin olan alacaklılar Güney Kore'ye verdikleri borçları geri istemeye başladılar. Nisan ayında Daenong Group, mayısta da Jinro çöktü. Koreli şirketlerin borç-özkaynak oranı (yani borçların varlıklara oranı) ortalama yüzde 400'dü, fakat –ulusal içki *soju*'nun başlıca üreticisi olduğundan neredeyse para basan– Jinro'nun borcu özkaynaklarının neredeyse *40 katına* ulaşmıştı. Haziran ayında otomobil üreticisi Kia da iflas kervanına katıldı. Temmuz ayında Güneydoğu Asya'daki emlak balonu patladı. Tayland, Endonezya ve Malezya ekonomik fırtınaya yakalanmışlardı. Güney Kore'de iflaslar domino taşları misali birbirini izlemeye devam etti. Eylülde New Core Group, kasımda Haitia Group battı. Aynı ay Bloomberg, Güney Kore ekonomisi hakkında kötümser bir haber yayınlayınca Seul ofisi bombalı saldırı tehdidi aldı. Güney Koreli bürokratlar yabancı basında ve finans çevrelerinde kötümserleri fırçalayarak krizi önemsiz göstermeye çalışsalar da başlarını kuma gömen tavırlarıyla pek az insanı ikna edebildiler. Aralık ayında Halla Group battı. Borsa ve kur serbest düşüşe geçmişti, döviz rezervleri buharlaştı. Ekonomik bir tsunami Kore A.Ş.'nin üstüne kâbus gibi çökmüştü. "Ekonomik mucize" yerle bir mi oluyordu?

"Bırakın da pazarları dinlenelim!"
Güney Kore'de işçi hareketi

13 Kasım 1970'te Seul'un merkezindeki Çeongeyçeon'da kurulan Huzur Pazarı'nın önünde genç bir adam belirdi. Genç kadın işçileri üç kuruşa, günde 16 saat, Dickens romanlarını andıran koşullarda çalıştıran konfeksiyon atölyeleri ve terhaneleriyle ünlü bir bölgeydi burası. 22 yaşındaki bu genç adam başından aşağı bir bidon benzin döktü ve kibriti

çakıp bedenini ateşe verdi. "İşçiler makine değildir, bırakın da pazarları dinlenelim!" diye haykırdıktan sonra yere yığıldı. Feci biçimde yanan genç adamın yaraları tedavi edilemeyecek derecede ağırdı. Olaydan birkaç saat sonra hayatını kaybetti.

İntihar eylemiyle ülke çapında bir tartışma başlatan Chon Tae-il, Güney Kore işçi hareketinin kahramanı oldu. Güney Koreli işçilerin hakları otuz yıl boyunca yok sayılmıştı. İçinde bulundukları çalışma koşulları iş kanunlarına aykırıydı, sendika liderleri hükümetle işbirliği içindeydi, patronlar grev kırıcılara başvurabiliyordu ve hatta erkek işçileri grevci kadın işçilerle karşı karşıya getiriyorlardı.

Seul yönetimi bir yandan işgücünü geliştirmeyi ihmal etmedi. 1968 yılında mekanik, elektronik ve inşaat alanlarında ilk meslek okulları kurulmaya başlandı. Sanayiye faydası olacak becerilere sahip olanlar askerlikten muaf tutuluyordu. Ayrıca Güney Kore sanayisi geliştikçe dağıtılan ikramiyeler işlerin yolunda olduğunu gösteriyordu: Pek çok işçi, keyfi şekilde verilen bu parayı hak edebilmek için daha çok çalışmaya razı oldu.

1987'deki demokratikleşme reformlarından sonra memnuniyetsizlik patlak verdi, iş yavaşlatmalar ve grevler hızla yaygınlaştı. Reformları takip eden ilk üç ayda işçilerle şirket yönetimleri arasında 3 binden fazla anlaşmazlık meydana geldi; önceki yirmi yılda yaşanan anlaşmazlıkların toplamından da fazlaydı bu sayı. 1980'li yıllarda Güney Koreli öğrencilerin eylemleri uluslararası medyada sık sık yer bulurdu. 1990'lı yıllarda bu görüntülerin yerini işçi eylemleri aldı: Kafalarında bantlarıyla militan sendikacılar, öbek öbek saldıran çevik kuvvet polisleriyle çatışıyordu. Hatta "Hyundai Kent" diye anılan Ulsan'daki geniş çaplı bir grevi bastırmaya çalışan kolluk kuvvetleri çıkarma gemilerine ve helikopterlere başvurmak zorunda kalmıştı. Artık üstünlük işçilerdeydi; daha iyi ücretler, daha iyi çalışma şartları ve iş güvencesi konularında patronları pazarlık masasına oturtuyorlardı.

Ömrünü Güney Kore'nin kalkınmasına adayan ve emeğin haysiyetine inanan bir işgücü söz konusuyken mecburi işten çıkarma diye bir şeyin adı bile anılamazdı, fakat 1998 yılındaki kriz koşullarında geriye başka seçenek kalmamıştı: Emek gitgide esnekleştirildi. Yine de, bugün bile, şirket yönetimleri için işgücünü tırpanlamaya kalkmak (pratikte) fevkalade zor bir iştir, bu yüzden yarı zamanlı ve sözleşmeli çalışan sayısında

muazzam bir artış var. Bu insanlar arasında genç Korelilerin burun kıvırdığı pis, zor ve tehlikeli işleri yapan yüzbinlerce Asyalı yabancı işçi var.

Bugün işçi mücadelesinin direngenliği zayıflamış durumda. Hyundai Motor'un sendikası ("İşçi Sınıfının Aristokratları") hâlâ güçlü; pazarlık masasındaki sağlam konumları ve yüksek maaşlar, Hyundai'nin üretimini Kore dışına taşıma hevesini kısmen açıklıyor. Fakat Hyundai istisna sayılabilir. Bazı sektörlerde –otomotiv, petrokimya, finans, kamu sektörü– hâlâ güçlü ve aktif sendikalar olsa da, sendikalaşma oranının yüzde 10'a kadar düştüğü ekonominin genelini temsil etmiyorlar. Üstelik Güney Kore'nin amiral gemisi Samsung'da bile çok yakın zamana kadar sendikal örgütlenme yoktu. Güney Kore sanayisi yıllarca boğuştuğu karamsarlığın ve zorlukların üstesinden gelebildi ki yönetim seviyesindeki esnekliğin ve bir ömür aynı işte çalışan işçilerin şirketlerine yönelik sadakatinin altında yatan en önemli sebep de bu zaten.

Güney Kore'nin sanayileşmesi için en büyük fedakârlığı emekçiler yaptı. Peki değdi mi? Bugün Çeongeyçeon'a giderseniz Chon'un heykelini görebilirsiniz, fakat Huzur Pazarı'nın yerinde artık yeller esiyor. Şimdi restoranları, barları ve kafeleriyle bu bölge, kentin en gözde çekim merkezlerinden biri. Ayrıca buradaki çalışma koşulları, Chon'un gencecik bir delikanlıyken canı pahasına protesto ettiği koşullardan fersah fersah uzak.

Çöküş ve yükseliş

Kriz yönetiminin ilk aşamalarında herkes aklına esen tepkiyi veriyordu: Medyada geleneksel tüketim karşıtı seferberlik çağrıları yapıldı. Bu türden çağrılar yabancı menşeli arabalara yönelik saldırılarla sonuçlanırken, kampanyalar yalpalayan ekonomiye daha da büyük zararlar verdi. Dış borcun ödenebilmesi için altınlarını kamu bankalarına bağışlayan Güney Korelilerin dokunaklı görüntüleri televizyon haberlerine yansıyordu; bu şekilde 1,3 milyar dolar toplandı. Fakat bu miktar, okyanusta bir damla kadar ufaktı ve ayrıca piyasaya giren altın miktarındaki bu ani sıçrama

küresel altın fiyatlarını da etkiledi. Aralık 1997'de düzenlenen seçimlerde, yılların muhalefet lideri Kim Dae-jung başkan seçildi. Kim, Güney Kore'nin her an iflas edebileceğini alenen dile getirerek bu görevi layıkıyla yerine getirebileceğini gösterdi. O güne kadar sarf edilen kaçamak sözler ve örtbas çabalarından sonra bu gerçekçilik ve dürüstlük umutları tazelemişti.

Uluslararası Para Fonu (IMF) kurtarma paketi olarak Güney Kore'ye 58 milyar dolarlık bir kredi açtı; o dönem için görülmemiş büyüklükte bir borçtu bu. Karşılığında ise hükümete sundukları acı reçetede sıralanan yapısal reformların yerine getirilmesini talep ediyorlardı. Güney Koreliler bu yaşananlara "IMF Krizi" adını takmışlardı. Sermayenin ülkeden kaçışını engellemek için faiz oranları yükseltildi. 1980'lerin ortasından beri ticaret ortakları, özellikle de ABD, Güney Kore'nin iç pazarlarını açmasını talep ediyordu. Şimdi ise IMF, Seul'a sermaye ve emlak piyasalarını açması şartını koşuyordu. Ayrıca kötü durumdaki bankaların satılıp, işgücü piyasasının serbestleştirilmesi de talepler arasındaydı. O zamana dek Güney Korelileri işten çıkarmak neredeyse imkânsızdı; "ömürlük iş"e dayalı bir toplumsal sözleşme mevcuttu. Fakat birdenbire 1,8 milyon insan işsiz kaldı. Neye uğradığını şaşıran çalışanlar ellerinde "IMF: I'M Fired" [*Kovuldum*] yazılı pankartlarla yürüyüş düzenliyorlardı. Güney Kore'nin uluslararası finans komplosuna kurban gittiği yolunda söylentiler yayıladursun, bazı medya kuruluşları ve sanayicilere göre ortada kriz bile yoktu, bütün sorun finansal bir açıktan kaynaklanıyordu. Onlara göre önemli olan fabrikaların çalışmaya devam etmesiydi. Yapılan iş ile paranın birbiriyle alakasız şeyler olduğu fikri kulağa garip gelebilir, fakat Güney Kore'de yazılımdansa donanıma, kârlılıktansa iş hacmine daima öncelik verilmişti.

Çaebol'ler küçülmeye gitti. 1998 ile 2000 yılları arasında büyük holdinglere bağlı iştirakler yüzde 30 oranında azaldı. Hükümet desteğiyle yapılan "büyük anlaşmalar" sayesinde aynı alanda çalışan kuruluşlar birleştirildi. Örneğin Hyundai ile LG'nin mikroçip üreten branşları birleşerek Hynix adı altında çalışmaya baş-

ladı. Şirketler hükümet zoruyla yeniden yapılandırmaya giderek borçları azaltmaya çalıştı. 1999 yılında Daewoo Group geride 80 milyar dolarlık borç bırakarak battı; o zamana dek görülmüş en büyük iflastı bu. Kore A.Ş.'deki muhasebe düzeninin kirli çamaşırları artık birer birer ortalığa dökülüyordu: Defterler karıştırılınca Daewoo'nun 15 milyar dolarlık borcunu gizlediği ortaya çıktı. Yeniden yapılandırmaya alenen karşı çıkan Kim Woo-choong çareyi ülkeden kaçmakta buldu. Seul'daki yönetim, Daewoo'nun gemi inşaatı gibi kimi kollarını kamulaştırıp geri kalanlarını da sattı. Hyundai'nin kurucusu Chung'un 2001'deki ölümünün ardından işlerin başına geçen oğulları birbirine düşünce şirket bölündü. Bu bölünmenin öne çıkan şirketleri (iflas eden Kia'yı da satın alan) Hyundai Motor ile gemi inşaatıyla ilgilenen Hyundai Heavy oldu. Otomobil üretiminden çekilmek zorunda kalsa da Samsung ayakta kalmayı başardı. Zaten otomotiv sektörüne de araba meraklısı yönetim kurulu başkanının isteğiyle girdiği söyleniyordu.

Güney Kore'nin çiçeği burnunda başkanı Kim Dae-jung, yerleşik alışkanlıkları değiştirmek için epey ter dökmek zorunda kaldı. İlk iş, eskiden kalma tüketim karşıtlığını tersine çevirerek Korelileri para harcamaya teşvik etti. Güney Kore'de teknoloji transferi veya ortak girişim olmadığı sürece yabancı yatırımcılar öteden beri kabul edilmiyordu. Fakat Kim bu geleneğe de son vererek yabancı yatırımcılara kapıyı ardına kadar açtı. Samsung'un otomobil branşını Renault, Daewoo Motors'u da ABD'li General Motors satın aldı. Ayrıca yatırım fonları da batık bankaları satın aldılar. Bütün bu girişimler neticesinde 1998-2000 yılları arasında yabancılardan gelen doğrudan yatırım miktarı 40 milyar doları buldu; 1962-1997 yılları arasındaki toplam yatırım miktarından bile fazlaydı bu.

Krizin en önemli sonuçlarından biri de, ABD Doları karşısında eriyip giden Güney Kore Wonu'nun sergüzeşti oldu (1$=790 won olan kur, krizle birlikte 1$=1900 wona kadar yükselmişti). Ucuzlayan Güney Kore malları ve uçuşa geçen ihracat sayesin-

de ülkeye –ve tabii şirketlerin kasasına– adeta döviz yağdı. 1997 yılının son çeyreğinde Güney Kore'nin döviz rezervi yalnızca 4 milyar dolarken, 2002'ye gelindiğinde ülkenin kasasında 116 milyar dolar birikmişti. 1998 yılının haziran ayında borsa endeksi 280 puandayken, 1999'un sonunda 1028'e yükseldi. 1998'deki yüzde 6'lık daralmadan sonra U şeklinde bir toparlanma yerine V şeklinde bir sıçrama grafiği çizerek herkesi şaşırtan Güney Kore, 1999 yılında yüzde 10'luk bir büyüme performansı sergiledi. Beklenenden önce krizden çıkan Güney Kore bir kez daha dünyayı kendine hayran bırakmıştı.

Düşük tasarruf, yüksek teknoloji ve küresel markalar

2002 yılında ufukta bir kriz daha belirdi. Seul yönetimi, ülkenin ihracata bağımlılığına son vermek umuduyla 1998 kriziyle mücadele seferberliği çerçevesinde iç tüketimi teşvik edip vatandaşların krediye ulaşımını kolaylaştırmıştı. Bunun sonucunda eğitim harcamalarının yanı sıra emlak fiyatları da arttı; tabii ipotek maliyetleri de. Eskiden alması neredeyse imkânsız olduğu için insanların aklına bile gelmeyen kredi kartları bir vakit sonra sokakta dağıtılır hale geldi; bankalar kredi verirken kimsenin gelir düzeyine, ödeme geçmişine bakmaz olmuştu. Fakat nihayet 2003 yılına gelindiğinde Güney Kore bu kez kredi krizi yüzünden kıvranıyordu. Kriz bir şekilde aşıldıysa da, Koreliler artık dünyanın en sıkı tasarrufçuları değil, en büyük hane halkı borcuna sahip insanları olmuşlardı. Öyle ki, yurt içi tüketim bugün hâlâ kontrol altında tutulmaya çalışılıyor.

2008'de ABD'den dünyaya yayılan küresel finans krizi yüzünden Güney Kore borsası ve para birimi ilk başta yalpalamış olsa da nihayetinde ekonominin temelleri sağlamdı: Ülkenin finans sektörü, ABD'deki yüksek riskli mortgage kredilerine para kaptırmamıştı. Güney Kore, 1997-1998'dekine benzer bir travma yaşamadan gemisini küresel krizin fırtınalı sularından çıkarıp güvenli kıyılara çekmeyi başardı. Ticaret portföyünü ABD ve Av-

rupa Birliği dışına genişleterek ihracatta yaşanacak daralmalara karşı kendini korudu. Bugün Çin, Güney Kore'nin ihraç ürünlerinin en büyük alıcısı ve Güney Kore de Çin'in en büyük doğrudan yatırımcısı konumunda. Ayrıca Seul'daki hükümet, Japon ve Çinli rakipleri karşısında fiyat avantajını koruyabilmek için ABD ve AB ile serbest ticaret antlaşmaları da imzaladı. Bu süreçte ekonominin büyüme hızı daha önce görülmemiş bir yavaşlama trendi sergiledi: 1960'lı yıllarda yüzde 9,3 olan büyüme, 1970'lerde 10,3'e çıktıktan sonra 1980'lerde 7,7'ye, 1990'larda 6,3'e ve 2000 sonrasında da 4,4'e geriledi. Her şeye rağmen Güney Kore 1998'den sonra ekonomik resesyona girmedi.

Uluslararası finans çevrelerinin gözü kriz ve toparlanma göstergelerindeyken, meraklı bakışlardan ırak bir yerlerde bazı gelişmelerin adımları atılıyordu, zira Güney Kore 1990'lı yıllarda bilişim teknolojilerine yönelik radikal bir yaklaşım benimsemişti. Tıpkı endüstriyel dönüşümü gibi, ülkenin ileri teknoloji mucizesi de yukarıdan aşağı planlanacaktı. Hükümet fonlar sağlayarak, teknolojik girişimlere teşvikler vererek ve altyapı oluşturmak için şirketlerle işbirliğine giderek yolu açtı, ardından da firmalar bu yoldan ilerleyerek hizmet ve ürün geliştirmeye başladı. Güney Kore'deki ilk cep telefonları, olimpiyat organizasyonunda kullanılmak üzere ithal edilenlerdi. Fakat mesele ağ kurmaya geldiğinde Seul'daki teknokratlar şunu fark ettiler: Eğer mevcut formatları kullanırlarsa, hep bir adım geride kalacaklardı. Bundan kaçınmak isteyen Güney Kore, ABD'li Qualcomm şirketinin geliştirdiği Kod Bölmeli Çoklu Erişim'i (CDMA) kullanıp pazarlayan ilk ülke oldu. Hayli cesur bir karardı bu, zira Avrupa'da ve ABD'de farklı standartlar kullanılıyordu. Bu da şu anlama geliyordu: Güney Kore dünyada kullanılan sistemlerle uyumlu olamayacaktı, fakat daha iyi servislerden yararlanacaktı. Piyasa tekelini paylaşan üç büyük operatör, fiyatları rekabetçi hale getirdi ve ilk servis de 1996 yılında hizmete girdi.

1993 yılında Al Gore'un ortaya attığı "Bilgi Otobanı"ndan bir hayli etkilenen Seul yönetimi, Güney Kore'de de tam olarak böyle

bir şeye ihtiyaç olduğuna karar verdi. İlk iş, yeni yapılan ofis binaları ve konutlara fiber-optik altyapısı sağlamak oldu: Operatörler arası çetin rekabet, ülkenin yüzölçümü bakımından küçüklüğü, Güney Korelilerin yüzde 65'inin apartmanlarda yaşaması gibi faktörler de bu çalışmaya ivme kazandırdı. 2005 yılına gelindiğinde ülkenin tamamında genişbantlı internete erişim sağlanmıştı ve bağlantı hızı da ABD'dekinden dört kat yüksekti. Kısa süre sonra Güney Kore, dünya çapındaki kablosuz erişim noktalarının yüzde 30'unu barındırır hale gelerek muhtemelen dünyanın en iyi ulusal internet altyapısına kavuşmuş oldu.

Zamanla Güney Kore bilişim alanında canlı bir test laboratuvarı olarak görülmeye başlandı. Bill Gates gibi teknoloji dünyasının önemli isimleri ardı ardına ülkeyi ziyaret eder oldular. Bilişim sektöründe işler giderek canlanıyordu: İnternet hizmetini KT ve SKT gibi operatörler, cihazlarıysa Samsung ve LG sağlarken, "PC Bang" adlı yüksek hızlı internet kafeler ülke çapında hızla yaygınlaştı. Yeni şirketler (internet portalları Naver ve Daum, oyun firması Nexon) Güney Kore'nin en değerli şirketleri sıralamasında yukarılara tırmanarak cüsseli ve yaşlı şirketlerin arasında kendilerine yer açmaya başladılar. Ne var ki Güney Kore küçük girişimlere sermaye sağlayıp destekleme konusunda hiçbir zaman başarılı olamamıştı ve piyasada haddinden fazla vaat ile umut dönüyordu. Böylece dijital girişimcilik ekosistemi kredi krizinin ortasında zayıf düşüp uluslararası rakiplerinin çok gerilerinde kaldı.

İşte bu sayede teknoloji patlamasının kaymağını yiyen piyasanın kodaman oyuncuları, bir diğer altyapı patlamasının daha meyvelerini topladı. Ülkenin batısında yer alan Sarıdeniz'deki bir doldurma ada üzerine inşa edilen İnçeon Uluslararası Havalimanı 2001 yılında açıldı ve "dünyanın en iyi havalimanı" unvanıyla yedi uluslararası ödüle layık görüldü. Fransa'nın TGV modeli baz alınarak inşa edilen hızlı tren sistemi KTX 2004 yılında hizmete girdi. Fakat Park'ınkileri andıran son altyapı projesinden –büyük bir kanal– vazgeçen Seul yönetimi, bunun yerine Kore'nin dört

büyük nehrini birbirine bağlamaya karar verdi. Güney Kore'nin iç kesimlerinde bir turizm patlamasına ön ayak olma amacıyla tasarlanan bu proje, 1998'den 2004'e dek süren çalışmaların ardından çevreye vereceği zararların ayyuka çıkması ve projeyle bağlantılı yolsuzluk skandalları gibi meselelerden ötürü beklendiği gibi sonuçlanmadı.

Ayakta kalmayı başaran *çaebol*'ler krizden güçlenerek çıktı. Geçmişte "Benim neyim eksik?" mottosuyla iğneden ipliğe her işe giren bu holdingler ağır sanayi ürünlerine ağırlık vermişlerdi ve yüksek hacimli üretim yapıp küresel piyasanın altında fiyatlara satabiliyorlardı. 1998 yılında her işe el atmaktan vazgeçip sınırlı sayıda alanda yetkinleşmeye yöneldiler. Daha evvel donanım odaklı çalışan şirketler artık iş dünyasının daha hafif taraflarıyla ilgilenmeye başlamıştı. Samsung, pazarlama departmanlarına Kore kökenli Amerikalıları getirdi. Hyundai Motors, Almanya'dan tasarımcıları işe aldı. Araştırma-geliştirme çalışmaları büyük bir ivme kazandı. 2001'de *Businessweek* "Hyundai Şakaları Bitti" diye yazıyordu. 2000'li yılların ortasında Güney Kore ürünleri takdir toplarken, Güney Kore şirketleri de ünlendi. *Çaebol*'ler artık küresel markalar olmuştu.

Yine de hiçbir Güney Koreli şirket, kendi pazarını yaratacak yepyeni bir ürün kategorisi geliştirebilmiş değil. İzledikleri "takipçi" stratejileri, "öncüler" gibi yatırım yapma ve risk alma zahmetinden onları kurtarıyor. *Çaebol*'ler, hızlı karar alma süreçleri, verimli üretimleri ve küresel dağıtım ağları sayesinde başkaları tarafından açılmış halihazırdaki yollardan hızla ilerliyorlar. İcatlara imza atmasalar da, daha ince ekranlar, daha hızlı çipler, daha çok uygulama barındıran cihazlar gibi ufak tefek yenilikler yaparak çok sayıda patent alıyorlar. Apple'ın 2013 yılında açtığı patent davası sonucunda Samsung 890 milyon dolar tazminat ödemek zorunda kaldı. Bu da gösteriyor ki Güney Koreli şirketler fikri mülkiyet sorunlarını henüz aşabilmiş değiller. Fakat bu dava sayesinde tüketicilerin gözünde Samsung'un imajı güçlendi, zira en büyük rakibinin kendisinden çekindiğini herkese göstermiş oldu.

Ayrıca *çaebol*'ler ölçek ekonomisinden de asla vazgeçmiyor. Şu anda Samsung dünyanın en büyük ikinci elektronik şirketi; en büyük bellek çipi, akıllı telefon ve televizyon satıcısı; ayrıca yarı iletken sektöründe de iki numara konumunda. LG, dünyanın en büyük ekran üreticisi unvanını yakın zaman önce Çinli rakibine kaptırarak ikinciliğe geçse de, Hyundai Heavy gemi inşaatı alanında ve Hyundai Motors da otomobil üretiminde bronz madalya kürsüsünden aşağı henüz inmediler.

Kore'deki kapitalist üretim ilişkileri Batı'daki serbest piyasa dinamiklerini ve kurallarını hiçbir zaman tam anlamıyla içermediğinden, Güney Kore'deki yabancı yatırımcılar yerel ticaret ortamının kendine has yanlarını kavramakta zorlanıyorlar çoğu zaman. Ülkedeki iç işleyişe bakıldığında merkezden planlanan, devletin yönettiği, tüketimden ziyade üretime odaklı bir model bu. Dış ilişkilerine baktığımızdaysa eski sömürgecisi Japonya ve Soğuk Savaş müttefiki ABD'nin desteğini görürüz ki Güney Kore'nin 1945 ile 1995 yılları arasında aldığı toplam 12,8 milyar dolarlık yardımın 5 milyarı Japonya'dan, 5,5 milyarı ise ABD'den gelmiştir. Güney Kore'de kapitalizmin itici gücü küresel ticaret olsa da, ağır basan unsur emek-yoğun üretime dayalı sermaye birikimidir: Hem devlet hem de şirketler insan gücünden (insafsızca olmakla birlikte) zekice faydalanmış hiyerarşik makinelerdir. Her ne kadar bu model alışılmadık olsa da, olumlu sonuçlarını kimsenin inkâr edemeyeceğini de belirtelim: Bu model sayesinde Güney Kore'deki kalkınma dinamiği tüm beklentilerin ötesine geçmiştir.

21. yüzyılın Güney Kore'si "dipten zirveye" ulaştıran kalkınma modeli konusunda benzersiz bir örnek teşkil ediyor. 2019 yılı verileriyle dünyanın en büyük on ikinci ekonomisi ve en büyük beşinci ihracatçısı olan Güney Kore, birinci sınıf küresel şirketlere, sağlam bir altyapıya ve inanılmaz gelişmiş bir teknolojiye ev sahipliği yapıyor. Ülkenin 1960'lı yıllarda yoksulluktan kırıldığı, küresel ticarette tecrübesiz olduğu ve tek bir küresel markaya bile sahip olmadığı düşünülürse, bunun ne denli muazzam bir

başarı olduğu görülebilir. Korelilerin "ekonomik mucize" lafını ağızlarından düşürmediği doğru, fakat haklarını da teslim edelim: Gerçekten bu bir mucize.

Sanal âlem ve Şamanizm

Seul'un tam kalbinde, çok katlı apartmanların arasında kaybolan İnvang Dağı'nın eteklerindeki kutsal taş ve akarsuların arasında tapınaklarla dolu minik bir köy var. Kuksadang adlı bu köy, ulusal *mudang* (şaman) mabedidir.

Şamanizm Kore'nin yerel dinidir, kökenleri çok eskilere dayanır ve etki alanı da epey geniştir. Fal bakma, iyi şans ritüelleri düzenleme, şeytan çıkarma gibi hizmetler için şamanlara 21. yüzyılda bile büyük paralar ödenirken, Şamanizmin kimi unsurları Budizm ve Hıristiyanlığa da sirayet etmiş durumda. Koreliler dış dünyayı keşfetme konusunda hiçbir zaman hevesli olmasa da -geleneksel evlerde avluları çevreleyen pencereler dışarı değil, içeri bakar mesela- şamanlar farklı boyutlara geçer, ruhlarla konuşur ve fiziken seyahat etmeden araştırmalara girişir.

Korelilerin bilişim teknolojilerini coşkuyla benimsemiş olması genellikle üstün nitelikli altyapısına ve birinci sınıf teknoloji şirketlerine bağlanır, fakat aslında birtakım kültürel faktörler de söz konusu. Koreliler topluluk olmaya önem verir ve ayrıca eğitim konusunda da takıntılıdır; bilişim teknolojileri de hem iletişimi (kişisel cihazların bu denli yaygın olmasının sebebi budur) hem de eğitimi (çoğu evde kişisel bilgisayar bulunmasının sebebi budur) kolaylaştırır. Eşitlikçi, fakat aynı ölçüde rekabetçi bir mantık söz konusudur: Kim'de olan bir şeyi Park ve Lee de isteyecektir. Bu yüzden Koreliler kişisel cihazlarını sık sık yeni modelleriyle değiştirirler. Ayrıca hangul alfabesi de dijital cihazlar için biçilmiş kaftandır: hem dikey hem de yatay olarak yazılıp okunur.

Kore'nin sanal dünyayla ilişkisi meşhurdur. Seul Belediyesi, e-yönetim konusunda bugün tüm dünyaya örnek teşkil ediyor. Sosyal ağ siteleri Cyworld ve I Love School, Facebook'tan önce ortaya çıkmıştır. Oyun tasarımcıları kendi alanlarında birinci sınıf olmanın yanı sıra oyunlarda kullanılan giysi ve donanımlar ile avatarları satarak ücretsiz oyunlardan

para kazanma ve reklam konusunda da öncü konumdadırlar. Hatta bunu sağaltıcı amaçlar için kullandıkları da olmuştur: 1999 yılında bir okulda çıkan yangında 23 çocuk hayatını kaybetmişti. Bu facianın ardından bir web tasarımcısı hayatını kaybeden bu 23 çocuğun dijital avatarlarını yapmış, aileler de yitirdikleri çocukları sanki yanlarındaymış gibi ellerinden tutup sanal kır gezintileri yapmışlardı.

Tabii bütün bunların bir de karanlık yüzü var. Çevrimiçi oyunları takıntı haline getiren kimi oyuncuların, rakiplerinin izini sürüp onlara gerçek hayatta zarar verdiği vakalar da oldu. Saplantılı bir şekilde oynadıkları oyuna kendilerini kaptıran bir çift, varlığını unuttukları bebeklerinin ölümüne sebep oldu (durumu daha da akıl almaz hale getiren şey, çiftin bir tür sanal bebekle oynuyor olmasıydı). Hükümetin 2011'de yaptırdığı bir araştırma, Güney Kore nüfusunun yüzde 2'sinin oyun bağımlılığı tedavisine ihtiyaç duyduğunu ortaya çıkardı ve 16 yaşından küçük çocukların geceyarısı ile gündoğumu arasındaki zaman diliminde oyun oynaması yasaklandı.

Sanal âlem, Korelilerin içindeki şamanları ortaya çıkarıyor olabilir mi? Belki. Çevrimiçi rol yapma oyunlarında farklı boyutlara gidiliyor, sosyal medya ağları yabancılarla sohbet etme imkânı sağlıyor, internet alışverişi, kullanıcıları uzun uzun araştırma yapmaya sevk ediyor (mesele tişört kadar basit bir şey bulmak olsa da). Yine de sanal âlem fanatiklerinin, Güney Kore'nin ilk sanal seyyahlarına dikkat vermesinde fayda olabilir. Bir şamanın girişebileceği en tehlikeli iş, transa geçerek cehenneme gidip kayıp bir ruhu oradan kurtarmaktır. Bir komando operasyonunun psişik versiyonu gibi görünen böylesi zorlu bir görevin elbette bir bedeli var: Kimi elit *mudang*'lar bu şekilde akıl sağlıklarını yitirebilir.

III

Siyasi Mucize

Bizi bizden başka kimse kurtaramaz.
Buna kimsenin gücü de yok hakkı da.
Bu yolu yürüyecek birileri varsa o da biziz.

— Buddha, "Dhammapada"

Kanlı akşam yemeği

26 Ekim 1979 akşamı Park Chung-hee, başkanlık konutunun yakınındaki gizli bir evde yakın çevresiyle yemeğe oturdu. Pirzola yiyip bol bol Chivas Regal içtiler. Süregiden siyasi kriz, yani ülkenin güneyindeki gösteriler ve kargaşa, masadaki başlıca sohbet konusuydu. Park'ın güvenliğinden sorumlu olan sert mizaçlı paraşütçü Cha Chi-chol, çözüm olarak gösterileri kan dökme pahasına bastırmayı önermişti. KCIA başkanı Kim Jae-kyu bu öneriye sıcak bakmadı. Tartışma giderek kızışıyordu. Müsaade istedikten sonra elinde bir tabancayla masaya dönen Kim, Cha'yı işaret ederek, "Böyle iğrenç bir adamla nasıl çalışırsın?" diye bağırdıktan sonra silahı ateşledi. Cha'yı ağır yaralayan Kim, ardından silahını ülkenin devlet başkanı Park'a doğrulttu.

O gece Kim'in yerinde olup o silahı elinde tutmak isteyecek pek çok Koreli olduğu kesin. 1961 yılında askeri darbeyle işbaşına gelen ve despotik yönetim anlayışından kesinlikle taviz vermeyen Park, zamanla bir diktatöre dönüştü. 1972'de "Yuşin" [*Canlandırma*] Anayasası'nı yürürlüğe koyarak yetkilerini epey genişletti ve yeniden seçilme sınırını kaldırdı. O yıl karşısında rakip olmadan girdiği seçimleri doğal olarak kazandı. Park'ı biraz olsun dizginleyen eşi Yuk Young-soo 1974 yılında öldürüldü; suikastçıların asıl amacı, kürsüde konuşma yapan Park'ı vurmaktı. (Konuşmasının kesilmesine izin vermeyen Park sözlerini tamamladı, eşi hayatını

kaybetti.) Bu olaydan sonra Park halktan iyice uzaklaşırken, Güney Kore devletinin güvenlik aygıtı da giderek vahşileşti. 1975'te Yuşin karşıtı sekiz aktivist infaz edildi. Park, halk arasında sevilmediğinin farkındaydı: Günün birinde Korelilerin mezarına gelip tükürüceklerini yazmıştı bir keresinde. 1978'de Park (bir kez daha) rakipsiz girdiği seçimleri kazandı. Öğrencilerin, rejimin damarına basacak şekilde işçilere katılmasıyla Masan kentinde ayaklanmalar patlak verdi. Fakat Park'ın baş düşmanı aslında yakın çevresindendi.

O gece KCIA başkanı Kim Jae-kyu yakın mesafeden ateş edince Park kanlar içinde yere yığıldı. Hizmetçilerden biri "Ekselansları, iyi misiniz?" diye bağırdı panikle. Hırıltılı bir sesle, "İyiyim ben," dedi Park, fakat sonra sessizliğe gömüldü. 18 yıllık iktidarının ardından, Güney Kore sanayileşmesinin mimarı ölmüştü.

Park bir devlet mezarlığına gömüldü, Kim ise asılarak idam edildi. Yönetime el koymayı mı planlıyordu, yoksa bir anlık öfkeyle mi ateşlemişti silahını, cevabı hâlâ bilinmiyor. Park suikastından sonra başbakan Choi Gyu-ha başkanlık koltuğuna geçti; Güney Kore için bulunmaz bir fırsattı bu. Darbeyle yönetime el koyduğu 1961 yılında Güney Kore henüz sosyoekonomik açıdan hayli geri bir noktadaydı, fakat Park 18 yıllık iktidarında sağlam temeller atmayı başardı. Siyasi gelişmişlik seviyesinin ekonomik kalkınmaya yetişmesinin zamanı gelmişti belki de. Yeni başkan Choi, Park'ın en baskıcı uygulamalarından bazılarını kaldırdı. Siyasetçiler yeni bir anayasa için görüşmelere başladı; işçiler fabrika yönetimlerini masaya oturttu; yurttaşlar önceden tabu olan bir konuyu, siyasi meseleleri tartışmaya başladı. Bu sırada seyrek saçlı, tıknaz bir general, KCIA'in Park suikastındaki rolünü araştırıyordu.

"Bizi unutmayın!"

Söz konusu general Chun Doo-hwan'dı. Askeri istihbarat ve özel harekât deneyimi olan Chun, Vietnam'da savaşmış ve ordu için-

de faaliyet gösteren, çoğunluğu harp akademisindeki arkadaşlarından müteşekkil gizli bir teşkilat kurmuştu. Chun KCIA'in bütçesini keserek adıyla bile herkesi ürküten bu resmi kuruluşu sindirdi. Aralık ayında teşkilatıyla birlikte kendisinin de açığa alınacağından şüphelen Chun, genelkurmay başkanını tutuklattı. Bu sayede ordunun kontrolünü fiilen ele geçiren Chun, 1980 yılının aralık ayında KCIA'in başına geçti. Mayıs ayında yönetime el koyduğunu dönemin hükümetine bildirdi ve ülkede sıkıyönetim ilan edildi. Darbeyi protesto eden öğrencilerin sloganları caddelerde duyulmaya başlayınca, ordu da kışlasından çıkıp kentlere indi.

En sert direniş, güneybatıdaki Jeolla eyaletinde patlak verdi. Geçmişte Baekje Krallığı'nın başkenti olan bu eyalet öteden beri ahalisinin isyankârlığıyla meşhurdu. 19. yüzyılda Donghak İsyanı buradan yayılmıştı ve Kore Savaşı esnasında partizanların son direniş hattı da burası olmuştu. Daha yakın tarihte ise Jeolla sanayileşmenin dışında bırakıldı: Park, ülkenin en büyük sanayi tesisini Busan ve Ulsan gibi kentlerin yer aldığı güneydoğuda kurdu. Her ne kadar bu bölgenin Kuzey Kore'ye olan uzaklığı gerekçe gösterilse de (tarih boyunca Kuzey'den gelen saldırı koridorları Jeolla eyaletinin de dahil olduğu yarımadanın batı kanadından geçiyordu), Park da Chun da burayı kişisel siyasi üslerine çevirmişlerdi. Bölgesel ayrımcılık had safhadaydı.

Başkan Chun, Jeolla eyaletinin başkenti Gwangju'ya "siyah bereliler" denen komando birliklerini gönderdi. 18 Mayıs'ta, gösterileri şiddetle bastırmaya dayalı *çungjung* ("Hakiki Yürek") adlı taktiği uygularken aşırıya kaçtılar: İşitme engelli bir adam öldürüldü. Çileden çıkan yurttaşlar bir anda sokaklara dökülünce takviye ordu birlikleri çağrıldı ve kısa sürede Gwangju'ya on komando taburu geldi. 20 Mayıs'ta yaklaşık 100 bin kişi sokaklardaydı. Olayların kontrolünü tamamen yitireceklerini düşünen "siyah bereliler" insanların üzerine ateş açtı. Göstericiler, karakollardan çaldıkları silah ve mühimmat ile ordu birliklerine karşılık verince gösteriler tam anlamıyla bir ayaklanmaya dönüştü. Komando bir-

liklerinin 21 Mayıs günü kentten çekilmesinin ardından bir halk komitesi Gwangju'nun yönetimini üstlendi. Fakat itirazın i'sine tahammülü olmayan Chun, böyle bir gelişmeye izin veremezdi. Önce kentin iletişim hatlarını kesen ordu, yeniden toplanarak daha da güçlü bir şekilde sahneye çıktı. 26 Mayıs'ta beş tümenden oluşan birlikler, farklı yönlerden şehre girdiler. Göstericilerse silahlı direniş için hazırlık yapmışlardı. İki kadın, bir cipin içinden megafonla dokunaklı bir anons yaptı Gwangju ahalisine: "Bizi unutmayın!"

Askerler, ayaklanmanın kemik kadrosunun bulunduğu son direniş hattına, belediye binasına kadar adım adım ilerlediler. Nihayetinde tüm direnişçiler öldürüldü. Beş gün süren direnişin ardından Gwangju doksan dakikalık bir operasyonla ele geçirildi.

Koreliler olup bitenlerin ayrıntılarına pek hâkim değildi. Seul yönetimi bir komünist ayaklanmanın başını ezdiğini öne sürerken, basına uygulanan karartma yüzünden ABD Büyükelçiliği bile neler olup bittiğinden bihaberdi; sadece birkaç yabancı muhabir aktarabildi bu trajediyi. Fakat gerçekler ortaya çıktıkça Güney Korelilerin öfkesi kabardı. Kesin sayılar bugün hâlâ tam olarak bilinmese de Gwangju kaynaklarına göre 154 kişi öldürüldü, 76 kişi kayboldu ve dört binden fazla kişi yaralandı veya tutuklandı. "Gwangju Katliamı", Kore'nin Tiananmen'i olabilirdi. Haziran ayında Chun parlamentoyu feshetti. Ağustos ayında Choi istifa ettikten sonra Chun toplu tutuklamalara başladı: 60 bin kadar insan "yeniden eğitim kampları"na gönderilecekti. Aynı ay içinde Güney Kore'nin seçmenler kurulu Chun'u başkan ilan etti. Zaten seçime giren başka aday da yoktu.

Seul parfümü, beyaz kurukafalı polisler ve siyah binalar

Chun'un siyasi rakipleri "Üç Kim" idi: Kim Young-sam ("YS"), Kim Dae-jung ("DJ") ve Kim Jong-pil ("JP"). Güneydoğudaki Busan'da güçlü bir siyasi taban örgütleyen YS, geçmişte hem Rhee hem de Park karşısında muhalefete önderlik etmişti. Sol eğilim-

li DJ, Jeolla'lıydı ve 1971 seçimlerinde neredeyse Park'ı mağlup ediyordu. 1973 yılında KCIA tarafından kaçırılmış, eli kolu bağlı şekilde bindirildiği tekneden denize atılacakken araya giren CIA tarafından kurtarılmıştı. Gwangju Katliamı'ndan sonra Chun, DJ'yi idama mahkûm ettirdi, fakat Washington ve Vatikan'ın araya girmesi sayesinde DJ hapis cezasıyla kurtuldu. JP ise 1961 yılında henüz albay rütbesindeyken darbe sırasında Park'a destek olmuş ve KCIA'i kurmuştu. Park'ın başbakan yaptığı JP, 1975 yılında yine Park tarafından görevden alındı.

Fakat Üç Kim'den hiçbiri Chun'u frenlemeyi başaramadı: Chun 1981 yılında kendisininki hariç tüm siyasi partileri kapattı. Medya üzerinde katı bir denetim mekanizması kurulmuştu –haber bültenin ilk sırasında daima başkan olurdu– ve KCIA'nin her nevi ihtiyacı için kesenin ağzı sonuna kadar açıldı. Tüm bunlar olurken ABD, ekonomisi büyümekte olan Soğuk Savaş müttefikinden desteğini esirgemedi: ABD başkanı Ronald Reagan, Chun'u Washington'da ağırladı. Fakat Chun'un siyaseti iğdiş etme çabalarına rağmen muhalefet kaynıyordu.

Güney Kore'de öğrenciler "ulusun vicdanı" olarak bilinir. Joseon döneminde okur-yazar kesim tahtı anarak haksız politikaları protesto etmeyi gelenek edinmişti. Ayrıca 1919'da Japonlara karşı Bağımsızlık Hareketi'nin başını çeken de, Rhee ve Park'ı protesto eden de öğrencilerdi. 1980'li yıllarda da Chun'a karşı verilen siyasi mücadelenin hem öncüsü hem de televizyon yüzü olacaklardı. Gwangju Katliamı'nın yol açtığı dehşetten sonra sokak gösterilerini bastırmaları için bir daha ordu birlikleri göreve çağrılmadı; bu kez öğrencilerin karşısında 150 bin kişilik muazzam bir çevik kuvvet polis gücü vardı.

Güney Kore'nin en iyi üniversitelerine ev sahipliği yapan Seul'un kampüsler bölgesi, Chun karşıtı gösteriler esnasında savaş alanına döndü. Tepelerine takılı düzenekler sayesinde aynı anda birden fazla gaz bombası fırlatabilen zırhlı siyah kamyonetler sokakları gaza boğuyordu. Çevik kuvvet otobüslerinden oluşan konvoylar (telli camlarından ötürü bu araçlara "tavuk kümesi"

deniyordu) sokakları kapamak, protestoları kontrol altına almak ve polisleri sokaklara salmak üzere kampüsler bölgesine akın etti. Samuraylarınkine benzer zırh ve miğferler giyen polis kıtaları (bu kıyafetler Korelilerin gözünde polisleri daha sempatik göstermek üzere tasarlanmıştı, fakat başarılı oldukları söylenemezdi) ellerinde kalkan ve coplarla telsizden aldıkları emirlere göre ilerliyorlardı. Aralarına da herkesin tüylerini ürperten "Paekkoldan" gizlenmişti ("Beyaz Kurukafalı Polisler" anlamına gelen bu isim, taktıkları beyaz kasklardan geliyordu): Kot pantolon ve hafif zırh giyen bu yakalama birlikleri dövüş sanatlarına hâkimdi ve protestonun başını çekenleri hedefliyorlardı. Öğrenciler sopalar, taşlar ve molotof kokteylleriyle kendilerini savundu. Çoğu kimliğini gizlemek için yüzünü eşarpla kapatıyor, şehri kaplayan yakıcı biber gazından ("Seul parfümü") korunmak için burnunu diş macunuyla tıkıyordu.

Ön saflarda buğulanmış gaz maskeleriyle olan biteni izlemeye çalışan yabancı muhabirler için kaotik ve şiddet yüklü bir manzaraydı bu: Patlayan molotof kokteylleriyle aydınlanan ve tüten pusun içinde arada bir gözden kaybolan öğrencilerin dalgalar halinde polis kalkanlarına çarpıp geri çekilmesi, Üç Krallık dönemindeki savaşları andırıyordu. Fakat yine de tarafların aşmamaya özen gösterdiği birtakım kırmızı çizgiler de yok değildi. Polislerin kampüslere girmesi yasaktı ve bu yasağa (büyük ölçüde) uyuluyordu. Öğrenciler, tek tek veya grup halinde yakaladıkları polislere kötü muamelede bulunmuyordu. Kimi öğrenciler davul çalarak neşeli bir *şinparam* havası yaratıyordu. Protestolar esnasında orada bulunan Ryu Jung-hee, birkaç mülayim polisin, arbede sırasında polis ve öğrenci safları arasında ayakkabısını düşüren bir protestocuya gelip ayakkabısını alması için izin verdiklerine şahit olduğunu anlatıyor. Bir kadın protestocu, yorgunluktan kırılan ve fazladan evrak işi yapmaya üşenen polisleri, gördüğü kötü muameleyi "ailesine anlatmakla" tehdit ederek serbest kalmayı başarabilmiş mesela. Hatta gözaltına aldıkları kadın protestoculara çıkma teklifinde bulunan polisler bile olmuş. Bu polislerin çoğu,

iki yıllık askerlik görevi için eğitimine ara vermiş öğrencilerdi. Tabii yeni bir Gwangju vakasından çekinen devlet yetkililerini de anmamız gerek: Nihayetinde onların çocukları ve torunları da öğrenciydi.

Fakat protestoların başını çekenler için durum pek iç açıcı değildi. 21 yaşındaki eylemci Park Jeong-chol, 18 Ocak 1987 gecesi sivil polislerce yakalanıp sorgulanmak üzere Seul'un Namyeongdong bölgesine götürüldüğünde anlamıştı bunu. Muhtemelen aklından şunlar geçiyordu: Arka sokaklardan birindeki bu yer neden mat siyaha boyalı, dümdüz bir binaydı? Neden beşinci katta pencere yerine sadece ufak delikler vardı? 509 numaralı, yeşil kapılı hücrenin içinde neden (mermer küvet de dahil olmak üzere) tam teçhizatlı bir banyo ile göze çarpan bir priz vardı ve duvarlar neden ahşap kaplıydı?

ABD üssü yakınlarındaki o siyah bina ile görkemli Namsan Dağı'nın eteklerinde bulunan KCIA genel merkezinin adları o yıllarda işkencehaneye çıkmıştı. İşkence yöntemi olarak daha çok basınçlı su ve elektrik tercih edilse de, ciddi fiziksel şiddet de uygulanıyordu: O zamanlar insan hakları savunucusu bir avukat olup, yıllar sonra devlet başkanlığı koltuğuna oturacak olan Roh Moo-hyun, iki müvekkilinin tırnaklarının yerinde olmadığını görünce dehşete düşmüştü mesela. Yine Namyeongdong'da gözaltında tutulan Kim Geun-tae'ye o kadar korkunç işkenceler yapılmıştı ki aradan yıllar geçtikten sonra, 1985 yılında, hâlâ doktora ve dişçiye gidemiyordu: Muayenehane ve hastaneler Kim'in travma sonrası stres bozukluğunu tetikleyen yerlerdi. (1990'lı yıllarda önemli bir siyasetçi olan Kim, işkencenin bedeninde ve ruhunda bıraktığı hasarlar yüzünden 2010 yılında, 64 yaşındayken hayatını kaybetti.)

Namyeongdong'daki siyah binaya götürülen Park Jeong-chol, odanın içindeki küvetin, prizlerin ve çığlıkların duyulmasını engelleyen ahşap kaplamanın ne işe yaradığını muhtemelen yaşayarak öğrendi. Fakat aklından neler geçtiğini bilmemiz mümkün değil, çünkü oradan sağ çıkamadı: Park, Gwangju'dan beri devlet

tarafından öldürülen ilk öğrenciydi. Bir Katolik yardım kuruluşu –protestoların taraflarından biri de din adamlarıydı– 18 Mayıs'ta ölüm haberini duyurduğunda, polis Park'ın ölümüne şöyle bir açıklama getirdi: "Bir bardak su içti, sonra polislerden biri kafasını tutup masaya vurunca şoka girip öldü." Böyle saçma bir açıklama yaptığına göre polis halkın aklıyla alay etmekten hiç çekinmiyor olmalıydı. Ayrıca Park'ın öyküsünü daha da trajik kılan şey, çalışkanlığı ve zekâsı sayesinde ülkenin en seçkin eğitim kurumu Seul Ulusal Üniversitesi'ne girmeyi başarmış yoksul bir genç olmasıydı.

Göstericilere uygulanan işkencenin en iğrenç yanı ise şuydu: Pyongyang'dan haklı olarak çekinen Seul'un, devrimi ateşleyecek güçten yoksun bir protesto hareketinden korkması için aslında ortada hiçbir sebep yoktu. Gwangju'dan sonra muhaliflerin ABD'ye inancı kalmamıştı. Protestocular, Chun'un askerleri sahaya sürmesine Washington'ın izin verdiğini düşünüyordu; Reagan-Chun görüşmesi de bu kanıyı pekiştirdi. Eskiden liberal Amerika'ya muhalifler arasında saygı duyulurdu: Carter yönetimi çoğu zaman Park'la ters düşmüştü ve ayrıca Washington hem YS hem de DJ'nin hayatını kurtarmıştı. 1980 yılının aralık ayında Gwangju'daki ABD İstihbarat Servisi'nin yakılmasıyla Amerikan karşıtlığı su yüzüne çıktı. 1985 yılında öğrenciler aynı kurumun arşiv binasını işgal etti. Dolayısıyla, protesto hareketi rakip bir ideoloji bulmak için yüzünü ABD'nin düşmanlarına çevirdi. Sola kayan öğrencilerin içinde radikaller de vardı. Fakat zamanlamaları yanlıştı: Sıradan Güney Koreliler kapitalizmle gelen bolluğun keyfini daha yeni sürmeye başlamışken, onlar sosyalizmi kucaklıyorlardı. Pek çok Güney Koreli sonu gelmeyen gösterilerin sebep olduğunu tatsızlıklardan bunalmış olsa da, kimsenin sevmediği bir başkana karşı oldukları için öğrencilere müsamaha gösteriliyordu. Fakat ideolojik açıdan bakıldığında sokaklarda polisle kıran kırana mücadele eden direnişçiler, toplumun genelinin ruh hali ve beklentileriyle uyumlu olmadıklarından alternatif bir siyasi vizyon teşkil edemediler.

Park'ın işkencede ölümüyle ilgili halk arasında duyulan öfke bir vakit sonra yatıştı; 10 Haziran 1987 günü bir anma gösterisi düzenlenecekti. 9 Haziran'da eylemci Lee-han Yeol, başına isabet eden bir biber gazı kapsülüyle ağır yaralandı (birkaç hafta sonra da hayatını kaybetti). 10 Haziran'da Chun (berbat bir zamanlamayla) aralık ayında yapılacak seçimler için Roh Tae-woo'yu aday gösterdi. Chun'un iktidarı ele geçirmesine yardım etmiş olan general Roh'un seçimi kazanmasına kesin gözüyle bakılıyordu ve bu da nurtopu gibi yeni bir diktatör demekti. Bir grup yurttaş, gerçek demokrasi talebiyle kamuoyuna protesto çağrısı yaptı: Park'ın getirdiği seçmenler kurulu yerine genel oy hakkı istiyorlardı.

Çağrıya verilen yanıt olağanüstüydü. Güney Kore'nin dört bir yanında şehirler gösterilerle çalkalanmaya başladı, fakat öncekilere benzemeyen bir şey hemen göze çarpıyordu: Bir protesto gösterisinin yanından geçen gazeteci Mike Breen, göstericilerin öğrenci olmadığını fark etmişti. Elindeki evrak çantasıyla polis pataklayan bir iş adamı gördü. Polisler adamı derdest edip götürmeye kalkınca bir grup *ajumma* (Kore'nin dediğim dedik teyzeleri) araya girip adamı polisin elinden kurtardı. Memurlar, ücretliler ve ev kadınları sokaklara inmişti; kısacası bu yaşanan, bir orta sınıf devrimiydi. Rejimin üzerindeki baskı gitgide büyüyordu: Kan dökülürse 1988 Olimpiyatları iptal edilebilirdi. Durumun bıçak sırt olduğunu gören Roh, 29 Haziran'da geri adım attı.

Park'ın Yuşin Anayasası'nı yürürlüğe koyduğu 1972 yılından beri ülkede ilk kez demokratik bir seçim yapılacaktı. Üç Kim'in siyaset yasağı kaldırıldı. Seçim çalışmaları hummalı bir şekilde devam ediyordu: Hitabet yeteneğiyle ünlü DJ, düzenlediği mitinglere on binlerce insanı topladı. Fakat Kore'de siyaset, ideolojilerden çok bölgecilik, hizipçilik ve güçlü liderlerce belirlenen bir şey olmuştu her zaman. DJ ve YS ortak bir aday üzerinde anlaşamadılar. Bu sırada Roh, kasım ayında Güney Kore'ye ait bir yolcu uçağını düşürerek 115 kişinin ölümüne yol açan Kuzey Kore

devletiyle ilgili muhafazakâr korkuları yatıştırdı, demokrasi karnesini düzeltti ve ekonomik başarıları ön plana çıkardı. Seçimler 16 Aralık 1987 günü gerçekleştirdi. Bölünen muhalefet sayesinde eli güçlenen Roh, seçimlerden zaferle çıktı.

Yine de serbest seçimlerin düzenlenebilmiş olması bile o dönem için olağanüstü bir başarı sayılmalı. Kore'de siyasi değişim hanedanların devrilmesi, yabancı güçlerin yönetime el koyması veya darbeler yoluyla yukarıdan aşağı yaşanmıştı hep. Monarşi egemenliğinde geçen yüzyıllar, 35 yıllık sömürge dönemi ve 40 yıllık otoriter yönetimin ardından bu sefer dönüşüm aşağıdan yukarı gerçekleşmişti: Gerçek anlamda demokrasiye geçiş sürecini başlatanlar, sıradan Koreliler oldu. 1988 yazında Seul, olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yaptı. Kimi yabancı gözlemciler ülkenin ateşli milliyetçiliği karşısında şaşkınlığa uğrasa da, çoğu kişi olimpiyat oyunlarının kusursuz bir şekilde yönetilmesini mümkün kılan ekonomik güce hayran kalmıştı.

Bugünden geriye dönüp baktığımızda, 1980'lere dair ikonik fotoğrafların yanıltıcı olduğunu anlayabiliyoruz. Gwangju Katliamı'ndan sonra kentte devriye gezen birliklerin, çevik kuvvet polisiyle çatışan öğrencilerin veya DJ'nin hitap ettiği muazzam kalabalıkların fotoğrafları, demokrasiyi getirenin bu güçler olduğu izlenimi veriyor. Fakat bu doğru değil. Gwangju ahalisinin sergilediği fedakârlığın, öğrencilerin cesaretinin ve muhalefet liderlerinin dürüstlüğünün elbette yaşananlarda bir payı olmuştu. Fakat dönüşümün başrolünde kentliler vardı: Demokrasi, orta sınıfın ayağa kalkmasıyla geldi. Chun'un hayırla anılacak pek özelliği olmasa da, artık zorbalığa başvuramayacağını kabullenişi takdiri hak ediyor. Bir diktatörden beklenmeyecek şekilde, makamını kan dökmeden bırakarak "halkın gücü"ne boyun eğmesi belki de en büyük başarısıydı. Chun muhtemelen Güney Kore'nin son diktatörü olarak kalacak.

Pyongyang'ın elinde patlayan silah

Günümüz Kore devletleri, "Kirkpatrick Doktrini"ne eşsiz birer örnek teşkil ediyor. Adını Reagan yönetiminin dış politika uzmanı Jeane Kirkpatrick'ten alan bu doktrine göre, ne denli korkunç olurlarsa olsunlar sağcı-otoriteryen rejimler, solcu-totaliter rejimlere nazaran değişime daha açıktır, çünkü daha istikrarsızdırlar. Kore yarımadası bu tespiti doğruluyor: Protestolar Seul'daki cuntayı devirmeyi başardı, fakat Pyongyang'ın demir yumruğu altında "halkın gücü" gibi bir şeyden söz etmemiz mümkün değil.

Bugün Güney Kore'de onlarca yıllık otoriter yönetimin bakiyelerinden biri de itimatsızlık. Sağcı diktatörlüğü deneyimlemiş olan Güney Korelilerin çoğu sağ iktidarlara hâlâ güvenmiyor. Komplo teorisyenleri, Kuzey Kore'den gelen saldırıların, güneydeki karanlık sağcı güçler tarafından korku iklimi yaratmak için tertiplendiğini düşünürken, Seul'daki diktatörlüğü protesto eden koyu solcular da Pyongyang'ın aslında Seul'dakinden daha sert olan yönetimini eleştirmekten kaçınıyor. "İçimizdeki sinsi komünistler" söylemine tutunan kimi sağcılar bugün hâlâ varlıklarını korusalar da, Pyongyang'ın Chun karşıtı eylemleri desteklemiş olduğu da bir gerçek.

Güneyli aktivist Kim Young-hawn, Kuzey Kore'ye inanıyordu: Muhalif bildiriler dağıttığı gerekçesiyle 1980'li yıllarda hapis yattı. Sonrasında eğitim için gizlice Pyongyang'a götürüldü ve tekrar Güney'e sızdırılmadan önce Kim İl-Sung ile bizzat tanıştı. Fakat inançları değişmişti. 2012 yılında Kuzey Kore'ye karşı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle Çin'de tutuklandı. Seul'a döndüğünde basına konuşan Kim'e göre Çin'in hışmına uğramasının sebebi, hükümet düşürme konusundaki yeteneklerinin biliniyor olmasıydı: Nihayetinde Pyongyang tarafından eğitilmişti.

Böyle bir "geri tepme" Pyongyang'ın istihbarat şeflerini endişelendirebilir, fakat aslında karşılarında daha büyük bir ironi var. Pyongyang, Chun karşıtı güçleri destekledi ve gösteriler sayesinde sağcı diktatörlük temelli yıkıldı: Böylece Güney Kore'de askeri darbeler dönemi geri dönüşsüz bir şekilde kapandı. Bu da Pyongyang'ın güneyde destekleyebileceği herhangi bir toplumsal ve siyasi dinamiğin kalmadığı anlamına geliyor. Neticede demokrasi, devrimin önünü kesmiş oldu.

1987'den sonra demokrasiye geçiş süreci hız kesmeden devam etti. Roh Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişki kurdu. Roh'un ardından, iktidar partisinin aday listesine giren eski muhalif Kim Young-sam (YS) başkan oldu. YS iktidarında, Seul'un merkezinde bulunan ve Japon sömürgecilerin başat sembollerinden olan Hükümet Binası yıkıldı ve ülke çapında bir ileri teknoloji altyapısı oluşturuldu. 1998 yılında Kim Dae-jung muhalif kanattan başkanlığa yükselen ilk isim oldu. Ekonomik krizin üstesinden geldi, Kuzey Kore ile ilişki kurmayı öngören cesur "Günışığı Politikası"nı yürürlüğe koydu ve sokak gösterilerinde biber gazıyla müdahaleyi yasakladı. YS'nin iktidar partisine katıldığı dönemde geniş çaplı protesto gösterileri olsa da sokak siyaseti 90'lı yıllarda ciddi ölçüde sönümlenmişti. Fakat 2002 yılında Güney Kore Japonya'yla birlikte Dünya Kupası'na ev sahipliği yapınca Koreliler yeniden kitleler halinde sokaklara döküldü.

1988 Seul Olimpiyatları Güney Kore'yi dünyaya tanıtmıştı, fakat o zamanlar hâlâ deneyimsiz, dar görüşlü ve şoven bir ülkeydi. Spor dünyası on dört yıl sonra Güney Kore'ye döndüğünde karşılaştığı ülkeden etkilenmek bir yana, adeta büyülendi. 2002 yılı itibariyle yıkıcı bir finansal krizi geride bırakmış olan Güney Kore, ileri teknolojinin küresel mabedi ve müzik, film ve televizyon dizisi gibi kültür ürünleri ihraç eden bir ülke olarak ünleniyordu. Güney Koreliler bireysel olarak dünyayla daha bağlantılı hale gelmiş olsalar da gözlemcileri şaşırtan asıl şey, Güney Korelilerin topluluklarına yönelik tutkularıydı. Resmi etkinlikler tipik Koreli titizliğiyle önceden planlanmış olsa da saha kenarında yaşananlar önceden planlanmış şeyler değildi (ki asıl haber de bunlardı). O yıla kadar Dünya Kupası'nda kayda değer bir başarı gösterememiş olan Güney Kore milli futbol takımı, evinde oynamanın avantajıyla yarı finale çıkmayı başardı. Kırmızı formaları sebebiyle "Kırmızı Şeytanlar" adını alan Güney Koreli taraftarlar, maçı

dev ekranlarda izlemek üzere ülkenin dört bir yanında sokaklara döküldü. Milyonlarca Güney Korelinin sokağa çıkmasıyla Dünya Kupası yarı finali muazzam bir sokak festivaline dönüştü. Yorumcular böyle bir manzarayla ilk kez karşılaşıyorlardı, ayrıca şiddetli düşmanlıklara sahne olan pek çok uluslararası spor etkinliğinin aksine ülkedeki atmosfer hayli kucaklayıcıydı: Müsabakaları izlemeye gelen turistler de Kore renklerine bürünerek eğlenceye katıldılar. Uluslararası medyanın kalbi fethedilmişti; Japonya'ya kıyasla gönlü Güney Kore'den yana olan gazeteciler de oldu. 2002, yaşça büyük olan Korelilere 1987'yi hatırlatırken, *şinparam* Korelileri kolektif duygusal dışavurumlara sevk ediyordu. Bunların arkası maçlar bittikten sonra da gelecekti.

1980'li yıllarda Washington'ın Chun gibi bir diktatörü desteklemesi halk arasında Amerikan karşıtlığını körüklemişti. 1990'lı yıllardaysa piyasalarını dışarıya açması yönünde Güney Kore'ye uygulanan baskılar aynı etkiyi yarattı. 2002 yılında genç Güney Koreliler zevkleri ve kılık kıyafetleri bakımından ebeveynlerine kıyasla daha fazla Amerikanlaşmıştı, fakat onlardan daha Amerikancı olmadıkları kesindi. Bu dönemde George W. Bush yönetimi, Kuzey Kore politikası konusunda Seul'la anlaşmazlığa düştü. Şubat ayında Güney Koreli bir patencinin Kış Olimpiyatları'ndan diskalifiye edilerek altın madalyanın Amerikalı patenciye verilmesi Güney Kore'de öfkeyi ateşledi; aynı ay içinde Seul'daki Amerikan Ticaret Odası radikal öğrenciler tarafından işgal ve tahrip edildi. Haziran ayında ABD'ye ait bir zırhlı aracın sebep olduğu trafik kazasında Güney Koreli iki kız öğrenci hayatını kaybetti. Vicdan azabı çeken ABD askerleri kaza yerinde mumlarla bir gece anması düzenlediyse de Güney Kore'deki ABD birlikleri her zaman halkın öfkesinin paratoneri oldu. Bunun bir sebebi çok fazla göz önünde olmalarıysa, diğer sebebi de bu birlikleri Güney Kore yasalarından muaf tutan ikili anlaşmalardı. Dünya Kupası sırasında Güney Kore sakindi, fakat kazaya sebep olan askerler sonradan askeri mahkemede beraat edince Güney Kore'nin egemenlik hakkının çiğnendiği, taleplerinin dikkate alınmadığı

algısı oluştu. Güney Kore basınında ABD'yle ilgili zehir zemberek yazılar çıkıyordu.

Yüzbinlerce insan ellerinde mumlarla Seul'da toplandı. Gösteride kocaman ABD bayrakları yakılırken, (rapçi Psy'ın da aralarında olduğu) ünlü Koreli şarkıcılar "Fucking USA" adlı bir şarkıyı seslendirdi. ABD büyükelçiliği çalışanlarından biri, hayırseverlik projeleri büyükelçilik tarafından desteklenen bir grup Güney Koreli rahibeyle karşılaştığında şaşkınlıktan donakalmıştı: Yakalarında "Fuck USA" yazılı rozetler vardı. Kapısına "Amerikalılar Giremez" tabelası asan bir restoran dünya basınına haber oldu. Genç ABD askerleri metrolarda öğrenciler tarafından alıkonup "özür" dilemeye zorlanıyordu; hatta bir asker bıçaklandı. Amerikalılar neye uğradıklarını şaşırmıştı, ekranlarda ağlayan bir generalin görüntüleri dönüyordu. ABD'yi daha çok şaşırtansa bu düzeyde bir öfkenin Pyongyang'a yöneltilmemiş olmasıydı: Güney Kore'nin Dünya Kupası'ndaki son maçına çıkacağı gün, Kuzey Kore gambotları denizde bir çatışma çıkarıp Güney Koreli altı denizciyi öldürmüştü.

2002 başkanlık seçimi gelip çattığında gösteriler hâlâ sürüyordu. Sol eğilimli, insan hakları davalarında uzmanlaşmış hukukçu Roh Moo-hyun –son dakikada cep telefonları üzerinden yürütülen "git oy ver" kampanyasının da desteğiyle– seçimi kazanınca halkın öfkesi bir nebze yatıştı. Kendi kendini yetiştirmiş, ayakları yere basan bir insan hakları hukukçusu olan Roh, 2003 yılında Güney Kore'nin ilk "sade vatandaş" başkanı oldu; askeri veya (uzun soluklu) siyasi geçmişi yoktu. Sağ partilerin hakimiyetindeki parlamento, Roh'u ufak tefek seçim yasası ihlalleriyle suçlayarak tepkisini ortaya koyduysa da, Anayasa Mahkemesi Roh'u akladı. Ardından gelen parlamento seçimlerinde muhafazakârlar birkaç koltuk kaybetti. Selefi Kim Dae-jung'un Pyongyang ile kurduğu teması sürdüren Roh'un Kuzey Kore'yle ilgili bir basın toplantısı sırasında kameralar önünde George W. Bush'u düzeltmesi kimilerini sevindirdi kimilerini de kızdırdı. Fakat aynı Roh, bir yandan da Irak'a asker gönderdi ve Güney Kore ile ABD

arasında serbest ticaret anlaşması imzaladı. Ancak siyaset dünyası için fazla hassas biriydi; medyanın eleştirilerini şahsi algılıyor ve neden bu görevi üstlendiğine dair kişisel sorgulamalarını herkesin gözü önünde yapıyordu.

2008'de göreve gelen bir sonraki başkan Lee Myung-bak, Güney Kore mucizesinin timsali gibiydi: Yoksul bir aileden gelen, askerlik yapamayacak kadar zayıf Lee, Hyundai'ye işçi olarak girmiş, siyasete atılmadan önce holdingin inşaat kolunun CEO'luğuna kadar yükselmişti (söylenenlere göre aile şirketi olan bir *çaebol*'de en tepeye çıkamayacağını fark edince kariyerinde böyle bir değişikliğe gitmiş). Lee'nin zaferiyle on yıllık sol iktidarın devrilmesine sol kanattan tepki gecikmedi. Amerikalıların gözüne girmek isteyen Lee, ABD'den et ithalatı yasağını kaldırınca (yasağın sebebi deli dana hastalığı endişesiydi) halk sokaklara döküldü; tabii bu kargaşanın bir sebebi de tartışmalı bilgilerle bezeli, paniğe yol açan bir belgeseldi. Karnaval havasında başlayıp hükümet aleyhinde sert gösterilere dönüşen protestolar nihayetinde sönüp gitti. Başkan Lee ekonomiyi canlandırmak için büyük çaba sarf etti, "Dört Nehir" adı verilen çılgın altyapı projesinin çalışmalarını başlattı ve Kuzey Kore'yi görmezden geldi. Öfkeli Pyongyang, can kaybına sebep olan saldırılarla verdi cevabını.

2012 yılında Güney Kore'de yeniden seçimlere gidildi. Sağın adayı, Park Chung-hee'nin kızı Park Geun-hye idi. Seçim, baba Park'ın oylandığı bir referanduma dönüştü adeta. Seçimi kıl payı kazanan Park Geun-hye Güney Kore'nin ilk kadın devlet başkanı oldu. İronik olansa başlıca destekçilerinin, ömrü Park'ın iktidarında geçen ve onu ulusun mimarı olarak hatırlayan kuşak olmasıydı. Genç seçmenlerin gözünde Park Chung-hee her zaman bir diktatör olarak kaldı. Seçimlere damgasını vuran diğer gündemler daha ziyade soldan geliyordu: ellerindeki gücü suiistimal ettikleri düşünülen *çaebol*'lere karşı "ekonomik demokratikleşme" ve sosyal yardım sisteminin oluşturulması.

Park Geun-hye'nin zaferle çıktığı 2012 seçimlerinin ardından KCIA'in devamı niteliğindeki Ulusal İstihbarat Teşkilatı'nın halkı

Park'a oy vermeye sevk etmek için siber casuslar kullandığı yönünde haberler çıktı. Sol kanat bağımsız bir soruşturma talep etti, seçimin iptalini isteyenler de oldu. Nihayetinde Park bu suçlamadan sağ salim kurtulsa da, 2016 yılında patlak veren siyasi skandallar zincirinden yakayı sıyıramadı. Rüşvet, yetkilerini kötüye kullanma, devlet sırlarını sızdırma ve tehdit suçlamalarının da yer aldığı mahkeme dosyası Park'ı 2017 yılında hem koltuğundan hem de özgürlüğünden etti: halen hapiste ve 25 yıllık cezasını çekiyor. (Ulusal İstihbarat Teşkilatı, 2012 seçimleri sırasında Park'a destek olmak için psikolojik savaş taktiklerinden faydalandığını 2017 yılında itiraf etti.)

Sokaklarda sessizlik, parlamentoda kargaşa

Güney Korelilerin birbirlerini gaza getirmek için en sık başvurdukları söz, İngilizcede dövüş anlamına gelen "Fighting!" kelimesidir; bu nidaya bir de sıkılı yumruklar eşlik eder tabii. Modern Koreliler son derece rekabetçidir ve söz konusu siyaset olduğunda işler iyice kızışır. Pek çok demokraside siyaset "mümkünlerin sanatı"dır, tartışmasız ve uzlaşmasız olmaz. Güney Kore'deki iki ana parti son yıllarda birbirlerine yaklaşıp ideolojik olarak ortak paydada buluşmuş olsalar da, parlamento çoğu zaman bir tartışma ortamından çok ringe benzer.

CIA analizlerinin başlangıç noktası, "Güç kimin elinde?" sorusudur. Güney Kore'de yasaları meclis yapar ve dört yılda bir seçimle değişir. İki ana parti, Park'ın siyasi mekanizmasının mirasçısı sağcı Kore Özgürlük Partisi (eski adıyla Yeni Dünya Partisi) ile Kim Dae-jung'un siyasi geleneğini sürdüren Demokratik Parti'dir. (Sol kanat, Kore'de ezelden beri süregelen gelenekselcilik ile yenilikçilik arasındaki çatışmaya atfen kendisine "liberaller" veya "ilericiler" dese de belli konularda sağcılardan daha muhafazakâr, daha milliyetçi ve dışlayıcı olma eğilimindeler. Kore Turizm Örgütü'nün başına Almanya doğumlu bir Koreliyi, meclis başkanlığına da Filipinler doğumlu bir Koreliyi getiren sağ partilerdir

mesela.) Görev süresi bir dönemle sınırlı başkan, ülkeyi bakanlar kurulu aracılığıyla yönetir ve beş yılda bir seçilir. Parlamento tek kamaralıdır, dolayısıyla seçimleri kaybeden partinin yer alabileceği başka bir organ yoktur. Ayrıca bir siyasi parti hem meclisin hem de başkanlık sarayı olan Mavi Saray'ın kontrolünü ele geçirirse, muhalefet siyasi sürecin tamamen dışında kalacaktır.

Bu yüzden Güney Kore'de parlamenter siyaset ya hep ya hiç demektir. Milletvekilleri umutsuzca oylamayı engellemeye çalışırken salonda kavga çıkmasının, hatta kimi zaman biber gazı kullanılmasının sebebi budur. Benzer şekilde, meclisten çekilmek veya oturma eylemi yapmak gibi hamlelere sıkça rastlanır. Kimi zaman milletvekillerinin ağız dalaşı yüzünden yasama süreçlerinin akamete uğradığı da olur: Mesela 2013, meclisin bütçeyi yılın son gününde ancak onaylayabildiği yıllardan biriydi ve önceki on yılda da aynı şey yaşanmıştı. Bütün bunlar göz önüne alındığında, Güney Kore'de yasama sürecinin dikkatli ve titiz bir şekilde yürütüldüğünü söylemek zor.

Meclis dışında, demokratik kitle hareketleri hâlâ güçlü; şirketlerin, medya kuruluşlarının ve hükümet binalarının önünde sesli ve etkili gösteriler görülmeye devam ediyor. Güney Kore siyasetine egemen olan coşkulu kitlesel protestolar 2000'lerde bir ara seyrelmeye yüz tutsa da, 2016 yılında Park Geun-hye'nin bulaştığı skandallar silsilesi sırasında yeniden alevlendi: 2016 sonunda düzenlenen bir gösteriye 2 milyondan fazla kişi katıldı.

Yine de günümüzde Güney Koreli öğrencilerin geçmişteki gibi radikal eylemlerden imtina ettiğini belirtelim. 1980'li yılların hızlı büyüme döneminde öğrenciler mezun oldukları gibi iş bulabiliyorlardı. Büyümenin yavaşladığı ve genç işsizliğinin arttığı bugünkü olgun ekonomide ise öğrencilerin derslerine odaklanması gerekiyor. Ayrıca Güney Kore'de sendikalaşma oranı nispeten düşük ve çiftçilerin (Kore'yi zenginleştiren bir faktör olan) küreselleşme karşısında verdikleri mücadeleden zaferle çıkmaları mümkün görünmüyor. Bir de Güney Kore'nin hayli hareketli sanal âlemi, herkesi içine çekme kabiliyetiyle enerjinin sokağa

yönlendirilmesini muhtemelen engelliyor. Yine de Korelilerin coşkulu toplanmalardan aldığı zevk, çok daha büyük gösteriler göreceğimizin habercisi olabilir: Yakın zamanda yapılan protestolarda "Gösteri Partisi" yazılı bir flama görüldü mesela.

Seul'daki korkunç işkencehaneler artık yok. Bugün Namyeongdong, Polis İnsan Hakları Komisyonu binası olarak kullanılıyor ve işkencede ölen öğrenci Park'ın tutulduğu 509 numaralı hücre de bir hafıza mekânına dönüştürüldü. Namsan'daki KCIA binası, gençlere yönelik bir hostel oldu. Park'ın babası, oğlunun ölümünün yirminci yıldönümü olan 2007'de yaptığı konuşmada, modern Güney Korelilerin demokrasi uğruna geçmişte yapılan fedakârlıkları unutacağından korktuğunu dile getirdi. Bu korkusu gerçek olabilir, zira Güney Kore'de tartışmalı bir konu olan tarih pek de iyi öğretilmiyor. Yine de siyasi süreçlere yönelik ilgisizlik ve siyasetçilere duyulan güvensizlik pek çok demokrasinin marazi de olsa ortak özelliği. Lidere tapılan bir toplumun neye benzediğini görmek isteyen Seul sakinleri kuzeye doğru bakmaları gerektiğini iyi biliyor.

Güney Kore'nin en uğursuz işi

Dünyanın pek çok ülkesinde emekliliğe ayrılan liderler –halk arasında nefretle anılacak işlere imza atmadıkları sürece– genelde itibarlarını korurlar; ya saygın siyasi/diplomatik görevler yürütüp hayır işleriyle uğraşırlar ya da şirketlerin yönetim kurullarında yer alarak konuşmacı/yazar unvanıyla para kazanırlar. Fakat Güney Kore'deki liderlerin akıbeti hiç de böyle olmuyor.

Güney Kore'nin ilk devlet başkanı Rhee Syngman sürgünde öldü. Ülkenin mimarı sayılan Park Chung-hee suikasta kurban gitti. Chun Doo-hwan ve Roh Tae-woo 1997'de hükümeti devirmeye teşebbüs ve vatana ihanet suçlamalarıyla hâkim karşısına çıktılar. Yediden yetmişe ülkedeki herkesi heyecanlandıran bu davada zanlıları sorguya çeken kilit konumdaki kişi, o zamanlar delifişek bir hukukçu olan Roh Moo-hyun'du. Chun

idam, Roh Tae-woo ise müebbet hapis cezasına çarptırıldı. (Her ikisi de müstakbel başkan Kim Dae-jung'un tavsiyesiyle, görevine veda etmek üzere olan başkan Kim Young-sam tarafından affedildi.)

Kim Young-sam'in oğlu, babası başkanlık koltuğundan indikten sonra yolsuzluk suçlamasıyla hapse atıldı. Kuzey Kore'yle kurduğu cesur ilişkiler sebebiyle Nobel Barış Ödülü alan Kim Dae-jung, Kim Jong-il'i bu çığır açıcı zirveye ikna edebilmek için Pyongyang'a el altından 500 milyon dolar ödeme yaptığı ortaya çıkınca gözden düştü. Başkanlık görevinin sona ermesini müteakip Roh Moo-hyun ve ailesi hakkında yolsuzluk iddiasıyla soruşturma açıldı: Roh üç ay sonra intihar etti. Bu olayla bütün ülke derinden sarsılınca Roh'un itibari iade edildi. Bugün Güney Kore'nin eski başkanları arasında adı en çok hürmetle anılan kişi Roh Moo-hyun.

Lee Myung-bak'ın başına bir iş gelmedi. Park Geun-hye'nin itibarı ise tam anlamıyla yerle bir oldu. Choi Soon-sil adlı bir yakın arkadaşının herhangi bir resmi sıfat taşımaksızın Park'ın siyasi işlerine karıştığı, konuşmalarını yazdığı ve hatta ne giyip ne yiyeceğine karar vermeye varacak kadar ciddi bir dominasyon kurduğu ve bu gücünü kendi çıkarları için suiistimal ettiği haberleri patlak verince Park'ın azil ve yargılanma süreci başlamış oldu. Nihayetinde bu skandallar silsilesine bulaşmış başka birtakım bürokratlarla birlikte 25 yıl ceza aldı.

Güney Kore halkının, ister eski olsun ister işbaşında, başkanlarından hesap sorabilmesi demokrasi açısından umut verici. Bu gelenek, müstakbel başkanları davranışları ve seçimleri konusunda daha dikkatli olmaya zorlayabilir. Fakat insan yine de bu makamın neden hâlâ bu kadar gözde olduğunu düşünmeden edemiyor.

IV

Toplumsal Mucize

Sabrın sonu selamettir.

— Kore atasözü

Korefobi

Güney Kore'ye ilk defa 1989 yılında gittim ve 90'ların başında bir süre yaşadım (ve sonra da temelli yerleşmek üzere 1998 yılında İngiltere'den Seul'e taşındım). İlk bakışta insanı içine almayan bir ülke gibi görünüyordu. Tasarım fikrinden, hatta estetik duygusundan eser yoktu. Başkent Seul gri, katı ve gösterişsizdi, kutu gibi arabalar sadece siyah, beyaz veya gri renkliydi.

İnsanların kılık kıyafetleri de birbirinin aynıydı. Özellikle erkeklerin ürkütücü bir giyim tarzı vardı, göze batan kemer tokaları ve (kimi zaman sahte mücevherlerle süslenen) kaba kravat iğneleri dikkat çekiyordu. Güney Kore televizyonunda gördüğüm ilk şey, kırklı yaşlarında, dik kısa saçlı bir adamdı; üzerinde kalıp gibi duran siyah takım elbisesiyle sinirli bir şekilde homurdanıyordu ekranda. Bu adam mafyatik bir karakter değil, bir moda ikonuydu! Kadınlar daha iyi giyiniyordu giyinmesine, fakat onları da rahat bırakmıyorlardı: Şehir merkezinde dolanan yaşlı bir teyze, mini etek giymiş genç kadınların bacaklarına bastonuyla vurma hakkını kendinde görebiliyordu.

İnsanların görünüşlerinin yanı sıra düşünceleri de birbirinin aynıydı sanki. İç siyasete veya bölgesel gelişmelere dair bir mesele tartışılmıyorsa eğer, "Biz Güney Koreliler şöyle düşünüyoruz..." diye söze giren herhangi birine çoğu zaman diğerleri de katılıyor-

du. Büyüyünce ne olacaksın diye sorulan çocuklar ya "işadamı" ya da "ev hanımı" diyordu.

Nezaketten eser yoktu. Sokakta insanlar paldır küldür birbirine çarpıyor, özür bile dilemiyorlardı. Araba kullanmak, kapışma ve korna sesleriyle dolu bir arbedeydi. Bağırıp çağıran işportacılar ve sağa sola tükürenler kent manzarasının birer parçası olmuştu sanki.

Yapılacak tek şeyin çalışmak olduğu bir ülkede eğlenceye ve boş zaman aktivitelerine pek yer yoktu. Hobileri sorulduğunda Güney Korelilerin verdiği yanıt "uyumak" oluyordu genelde. Eğlence sektörü ilkel düzeydeydi, alışveriş ve gece hayatı seçenekleri kısıtlıydı, ayrıca fast-food şubeleri ve otel restoranları dışında Batılı mutfaklara rastlamak neredeyse imkânsızdı.

Çeşitlilik diye bir şey yoktu. Uruguay Round (1986-1994) olarak bilinen, Dünya Ticaret Örgütü'nün temellerinin atıldığı küresel ticaret müzakerelerinin Güney Kore piyasalarını zorla dışa açmak için tertiplenen bir tezgâh olduğunu düşünen insan sayısı o kadar çoktu ki ithal ürünleri kullananlar neredeyse vatan haini muamelesi görüyordu. İngilizce yayın yapan bir gazetenin düzenlediği deneme yarışmasında birinciliğe layık görülen metnin yazarı, melez çocuklardan duyduğu rahatsızlığı konu edinmişti. Çocuklar "Merhaba Maymun Bey!" diye bağırarak yabancılarla alay ediyordu. Bu milliyetçi ve erkek egemen toplumda yabancı biriyle sevgili olan Güney Koreli bir kadına hakaret edilebilir, tükürülebilir, hatta daha kötüleri yapılabilirdi. Bir arkadaşım bana (ciddi ciddi) Güney Kore'de sadece bir tane eşcinsel olduğunu söylemişti; dediğine göre güya bu kişinin ABD üslerine serbestçe girebilmesine olanak tanıyan "resmi bir lisansı" da vardı.

O yıllarda Güney Kore'de yaşayan yabancılar, ufak ve izole bir gruptu. Diplomatlar ve iş insanlarının gözünde Güney Kore "zorlu bir görev"den başka bir şey ifade etmezdi. Seul'un yabancı mahallesi olarak bilinen İtaevon'daki barlara tıkılıp kalan yabancı profesyoneller –iş insanları, askerler, İngilizce öğretmenleri– Güney Kore'den şikâyet edip duruyorlardı.

Güney Kore bugün neredeyse bambaşka bir ülke. Seul'un mimarisi hâlâ belli bir kimlikten yoksun olmakla birlikte artık az sayıda da olsa ikonik binalar yapılmış, otobüs duraklarından umumi tuvaletlere pek çok yerde ilginç tasarımlar ortaya çıkmış ve şehre hâkim olan gri tonların arasına mavi ve yeşil sızmış durumda.

İnsanların giyim kuşamı da ciddi bir değişimden geçti. Güney Koreliler bugün dünyanın en iyi giyinen ve en şık görünen insanları arasında. Erkek modası, kırklı yaşlarındaki kavgacı ve sert adamdan yirmili yaşlarındaki neşeli metroseksüele evrildi; kadınlar da artık diledikleri gibi giyinebiliyorlar.

Bakış açıları daha engin hale geldi, hedefler büyüdü. Artık herkes *çaebol*'lerde çalışmak istemiyor, çocukların daha büyük umutları ve hayalleri var. Nezaket ve görgü kuralları yerleşti. Araba kullanmak hâlâ çile ve kent mekânları kalabalık, fakat artık insanlar birbirini itip kakmıyor ve abartılı işportacılık ile yerlere tükürme alışkanlığı da yok olmaya yüz tutmuş.

Boş zaman ve eğlence faaliyetleri inanılmaz derecede gelişti. Seul'daki Han Nehri'nde jet-ski yapmaktan tutalım, kış turizmi için kayak tesislerine gitmeye dek sayısız seçenek var. Seul ve Busan, Asya'nın (dolayısıyla dünyanın) en hızlı gece hayatına sahip kentleri arasında. Partiden partiye koşan Hong Konglu ve Şanghaylı zenginler, özet jetlerine atlayıp çılgın hafta sonu eğlenceleri için soluğu buralarda alıyorlar.

İthal ürün kullanmak artık bir utanç kaynağı değil ve çeşitlilik de her alanda artmış durumda. Güney Koreliler uluslararası markalara bayılıyor, şehrin dört bir yanında yabancı ülkelerdekine benzer barlar ve restoranlar var. Etnik gruplar arası evlilik yaygın ve melez çocuklar da artık gayet sevimli bulunuyor. Ayrıca Seul'da canlı bir LGBTIQ topluluğu da var.

Güney Kore'de ikamet eden yabancı nüfusu da genişledi. Konaklama ve eğlence mekânları artık sadece yabancı gettolarıyla sınırlı değil, ayrıca Seul uluslararası şirketlerde ve büyükelçi-

liklerde görevli profesyonellerin gözde şehirlerinden biri haline geldi. Güney Kore'de yaşayan yabancıların tutumu Korefobiden Kore hayranlığına evrilmiş gibi görünüyor.

Kılık kıyafetlerden davranış ve tutumlara, zihniyetten yaşam tarzına dek hemen her alanda meydana gelen bu devrim 1990'lı yıllarda başlamıştı. 1960'lar Batı için neyse 90'lar da Güney Kore için oydu. Yeni bir kuşak, yeni fikirler ve yeni özgürlükler çağı olarak adlandırabilecek bu dönem, esas meyvelerini 2000'lerde vermeye başladı.

Değişimin başat etkeni demokratikleşmeydi. Yıllarca süren dikta yönetiminde toplumsal ve kültürel hayat baskılanmıştı, dolayısıyla baskı ortadan kalktığında rönesans yaşanması kaçınılmazdı. Bir diğer etken de refahtı: 1980'de kişi başına düşen gelir 1598 dolardı. Bu gelir düzeyi 1990'da 6147 dolara, 2000'de 10.841 dolara, 2011'de 22.489 dolara ve 2018'de 33.320 dolara çıktı. Tüketim karşıtı tutum ve politikaların hâkim olduğu dönemde orta sınıflar harcama değil tasarruf yapıyordu. Değişim yaşandıktan sonra artan talep tüketicinin seçeneklerini de genişletti. Değişime ivme kazandıran etkenlerden biri 1997 finansal krizi ve ardından gelen bilişim teknolojileri seferberliğiydi. Bu sayede geleneksel, yukarıdan aşağı tek yönlü işleyen medya bertaraf edilerek, trendler ve gelişmeler görülmemiş bir hızda ve çapta yayılıp paylaşılmaya başlandı.

Küreselleşme, çokkültürlülük, liberalizm

İhracat uzun yıllar Güney Kore'nin temel gelir kaynağı olmuştu, fakat hiyerarşik yapıdaki Güney Kore şirketlerinde yurtdışına çıkan yönetici sayısı nispeten azdı. Erkeklerin gezi, eğitim veya iş amacıyla yurtdışına çıkabilmeleri için özel bir izin (veya yüksek yerlerde bir tanıdık) gerekiyordu. Pasaportlar ancak 1989 yılında yaygınlaştı, ardından 1990'larda Kim Young-sam yönetimi *segyevha* (küreselleşme) vaazlarına başladı.

Güney Koreliler bu vaazlara hemen ayak uydurdular. Yurtdışı sahillerine vuran ilk turist dalgasında çoğunlukla orta yaşlı Koreliler vardı. Bulundukları her ortamda dikkatleri üzerine çeken bu turist grupları, uluslararası havalimanlarının kâbusu haline gelmişti. Gürültücü, sakar, kaba ve hatta (yanlarında taşıdıkları bol baharatlı *kimçi* yüzünden) keskin kokular yayan bu turist gruplarından "İtici Koreliler" diye bahsediliyordu. Fakat pasaport kuyruğunda başka bir grup daha görünür olmaya başladı: gençler. Hem gezmek hem de eğitim görmek için yurtdışına çıkan Güney Koreli gençlerin sayısı zamanla katlanarak arttı. 2000'lere gelindiğinde ABD'deki üçüncü büyük öğrenci nüfusunu Çinliler ve Hintlerin ardından Koreliler oluşturuyordu (Çin ve Hindistan'ın nüfusunun Güney Kore'den katbekat fazla olduğunu hatırlamakta fayda var). Bu genç Koreliler gittikleri yerlerde yeni fikirler, davranışlar ve zevkler edindiler.

Etnik bakımdan homojen bir topluluk olmak, geleneksel olarak Korelilere kendilerini iyi hissettiren bir özellikti. Amerikan karşıtlığının da eşlik ettiği bu inanç, yabancılara yönelik şüpheciliği ve hasmane tavırları yıllar boyu pekiştirdi. Fakat hem yurtdışına çıkarak hem de internette gezinerek dünyayı tanımaya (ve dünyada tanınmaya) bir kez başladıktan sonra Korelilerin zihniyet dünyasındaki "Koreli olmayanlar = güvenilmez, tekinsiz, düşman" inancı çatırdadı. Gitgide kozmopolitleşen Güney Korelilerin damak tatlarına ve beğenilerine hitap eden yeni yeni restoran ve barların ülkede pıtrak gibi çoğalması da bu değişimin bir parçasıydı. Neyse ki bunun yanında ülkenin en kötü şöhretli "yiyeceği" de gözden düştü: Bugün Güney Koreliler köpekleri yemek yerine birlikte yaşamak üzere sahipleniyor.

Bu sırada Güney Kore'de ikamet eden yabancı nüfus üç alanda genişledi. Birincisi, küreselleşmeye hızla adapte olan Korelilerin İngilizce öğrenme ihtiyacından doğan talep, İngilizce konuşulan ülkelerde eğitim görmüş binlerce gencin Güney Kore'ye taşınmasına sebep oldu. Bu gençlerden pek çoğu Güney Kore'ye temelli yerleşti, Koreli şirketler için çalıştı veya küçük işletmeler

kurdu. İkincisi, zenginleşen Güney Koreliler teknolojik bakımdan geri durumdaki fabrikalarda çalışmaya yanaşmaz olunca, küçük çaplı imalat sanayiinde kol emekçisi olarak çalışmak üzere Üçüncü Dünya ülkelerinden yüzbinlerce göçmen Güney Kore'ye akın etti. Üçüncüsü, kentleşmenin gitgide hızlandığı 1990'lı ve 2000'li yıllarda Koreli çiftçiler kendilerine eş bulmakta zorlanmaya başladı. Bu yüzden de Çin ve Güneydoğu Asya'dan "posta yoluyla" eş aramaya çıktılar: 2006 yılında evliliklerin yüzde 11'i çift kültürlüydü ve 2020 yılında da çocukların yüzde 5'nin melez olması bekleniyor. Bu trend de gösteriyor ki Güney Kore'de çokkültürlülük kentte değil kırsalda doğdu; Batı'da yaşanan durumun tam tersi yani.

Umut verici başka emareler de var. Üçüncü Dünya'dan gelen işçiler, yabancı gelinler ve melez çocuklar ayrımcılığa uğrasalar da medya bu türden olaylara geniş yer vererek toplumsal farkındalığı artırıyor ve bu insanlarla dayanışma halindeki yeni sivil toplum kuruluşları ortaya çıkıyor. Başka ülkelerde doğmuş Koreliler bugün parlamento üyesi olabiliyor ve eğlence sektörünün çeşitli mecralarında yabancı sanatçılara rastlamak artık gayet normal. Ayrıca yabancılar omza atılan bir yumrukla değil, tatlı bir tebessümle selamlanıyor. Güney Koreli çocuklar da yabancılarla dalga geçmektense kibarca İngilizce pratik yapmayı tercih ediyor. Batılı kadınlarla sevgili olan Güney Koreli erkeklere de giderek daha sık rastlanıyor (yakın geçmişte Batılı erkekler Güney Koreli kadınlarla sevgili olurdu). Tüm bu değişimler, Güney Korelilerin artık toplumsal cinsiyet ve etnik kimlik meselelerinde daha rahat ve açık fikirli olduğunu gösteriyor: Toplum daha az erkek merkezli ve daha açık hale geliyor.

Toplumsal cinsiyet kimlikleri de sürekli değişim halinde. Kadınlar (iki yıl süren) zorunlu askerlikten muaf oldukları için daha uzun süre eğitim görüp işgücüne erkeklerden önce katılıyorlar. Bilgileri ve maddi bağımsızlıklarına ilaveten, toplumsal cinsiyete dair dünya çapında tartışılan birbirinden farklı yaklaşımları öğrenmeleri sayesinde, anne olmak ve çocuk bakmak gibi kadınla-

ra atfedilen geleneksel roller ve beklentiler ortadan kalktı. Buna paralel olarak erkekler daha sevecen ve yardımsever hale geldi, fakat evlenme ve doğum oranları çok ciddi ölçüde düştü. İmrenilen erkek figürlerinin orta yaşlı maçolar yerine genç metroseksüeller olması da demokratikleşmeyle açıklanabilir, zira maço figürler otoriteryenizmin vücuda gelmiş halleri gibi. Meseleyi aşırı derecede basitleştirmeyi göze alarak, durumu şöyle özetlemek mümkün: Güney Koreli kadınların davranış ve tutumları daha "maskülen" hale gelirken, Güney Koreli erkekler daha "feminen" oldu.

Eskiden tabu kabul edilen cinsellik biçimleri de açıkça yaşanmaya başlandı. Başka dinlerin ibadethaneleri, yabancılara ait işletmeler ve farklı kültürlerle gelen gelenekleriyle Seul'un yabancı mahallesi olan İtaevon, Güney Korelilerin daha özgür bir sosyal çevre için kaçtıkları bir yer haline gelmiş durumda. İtaevon'un cinsellik coğrafyası son derece çeşitli. "Fahişeler Tepesi" adı verilen (ve zamanında Amerikan askerleri için açılmış olan) genelevler bölgesinde eşcinsellere hitap eden, hatta *drag* gösterilerinin yapıldığı yeni yeni mekânlar da açıldı.

Tüketim kültürü, güzelleştirme ve yaşam kalitesi

1990'lı yılların başında "Turuncular" adı verilen bir kesimle ilgili öfke dolu haberler Güney Kore medyasında sıkça yer alıyordu. Bu kentli kabile, 1970'li yıllarda Seul genişlerken Han Nehri'nin güneyindeki çeltik tarlalarının imara açılmasıyla yükselen Gangnam adlı şatafatlı bir semtte yaşıyordu. Gangnam'lıların büyük bölümü bir gecede emlak zengini olmuştu ve bu insanların sonradan görme çocukları sağda solda büyük paralar harcayarak Güney Kore'de skandallara sebep oldu. Aslına bakılırsa "Turuncular" öncüydü. Güney Koreliler ekonomik mucize sayesinde satın alma gücüne kavuşmuş olsalar da, bilfiil para harcamaya teşvik edilmeleri için 1998'i beklemek gerekecekti; o da krizin vurduğu ekonomiyi canlandırmak için. Bir zamanlar çakma ürünlerle ta-

nınan Güney Koreliler, bugün artan satın alma güçleri ve gelişmiş moda anlayışları sayesinde dünyanın en marka takıntılı insanları haline geldiler.

Benzer şekilde, görünüşleri de çarpıcı derecede güzel. Bu güzelleştirme dürtüsü sadece artan seçeneklerden değil, Kore toplumunun başına bela olan grup davranışından –onda varsa bende de olsun– ve rekabetten –en iyisi ben olmalıyım– kaynaklanıyor. Ekonominin olgunlaşması ve genç işsizliğinin artmasıyla birlikte genç Güney Koreliler artık ellerini kollarını sallayarak bir işe giremeyeceklerinin farkındalar. Dolayısıyla yüksek yerlerde tanıdıkları olmayan biri rakiplerinin önüne nasıl geçebilir? Güney Kore'deki toplumsal tabakalaşma doğuştan gelen imtiyazlara dayalı işlemediği için memleket ve soyadının bir etkisi olamaz. Güney Korelilerin çoğu iyi eğitimli, bu yüzden seçkin SKY (Seul, Kore, Yonsei) üniversitelerinden mezun olunmadığı müddetçe vasıfların bir rekabet üstünlüğü sağlaması zor. Dolayısıyla öne çıkmak isteyenlerin elinde sadece dış görünüş kalıyor ki Güney Korelilerin dünyanın en çok estetik operasyon yaptıran toplumları arasında olmasının sebebi de bu olabilir. BBC'nin 2005 yılı tahminlerine göre yirmili yaşlarındaki Güney Koreli kadınların yarısı estetik ameliyat yaptırmış durumda ve ayrıca nüfusa oranla dünyada en çok estetik ameliyat yapılan ülkeler sıralamasında Güney Kore birinciliği yıllardır kimselere kaptırmıyor. 2014 yılında Güney Koreli erkekler dünya piyasalarındaki nemlendirici ürünlerin yüzde 30'unu satın aldı. Moda anlayışları muhafazakâr unsurlar barındırsa da Güney Korelilerin moda trendlerini böylesine yakından takip etmeleri, görünüşün rekabet üstünlüğü sağladığı yolundaki inançlarıyla açıklanabilir.

Güzelleştirme takıntısı sadece insanlarla sınırlı değil. Hemen her şey gibi estetik konusunda da ülkedeki trendleri belirleyen başkent Seul gitgide daha çekici bir yer hale geliyor. Şehri yenileme çalışmaları Lee Myung-bak döneminde başladı. 1970'li yıllarda Hyundai İnşaat'ın CEO'su olarak o zamanlar üstü açık kanalizasyona dönüşmüş Çeonggyeçeon deresi üzerine kocaman bir

viyadüklü otoban yaptırmıştı. 2002'de Seul belediye başkanı olan Lee, bu otobanı yıktırıp 900 milyon dolarlık bir proje çerçevesinde beş kilometre uzunluğundaki dereyi ıslah ettirerek Seul'un çehresini değiştirdi. Daha önceleri sırf ekonomik büyümeyi teşvik etmek veya olimpiyat oyunları gibi uluslararası organizasyonlar için yapılan altyapı projelerinin aksine, Çeonggyeçeon projesi sadece halkın yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlıyordu. Bu girişimin ardından şehir içinde bir orman oluşturuldu; nehir kenarı ve dağ yamaçlarında yapılan parklar, bir zamanlar gri olan şehrin çehresini yeşertti. Ne var ki altından kalkamayacağı işlere de girişen Lee, işbaşına geldiği 2008 yılında Güney Kore'deki dört nehri birleştirmek gibi çılgın bir projenin startını verdi. Ekolojik trendlerden bihaberdi, zira Çeonggyeçeon sayesinde betonlaşma azalmışken, Dört Nehir projesi daha fazla beton anlamına geliyordu. Çevreye vereceği zararlar ve yolsuzluk söylentileri sebebiyle bu projeden vazgeçildi.

Yorulmak nedir bilmeden çalışmanın başlıca erdemlerden biri olduğu Güney Kore'de boş zaman faaliyetleri ve turizme yıllarca önem verilmedi. 2003 yılında haftalık mesai beş güne indirilince, Güney Korelilerin dinlence ve eğlence faaliyetlerine yönelik değişen tutumlarının da göstergesi olarak turizm ve eğlence sektörlerinde büyük çaplı değişim yaşandı. İnsanların boş zamanlarında yapabileceği pek çok aktivite var artık: *jimjilbang*'dan[2] sinema komplekslerine, kayak tesislerinden konaklamalı tapınak turlarına dek sayısız seçenek bulmak mümkün. Yine grup davranışının etkisiyle bu türden faaliyetler için yapılan harcamalar da arttı. Mesela en zahmetsiz yürüyüş yollarında bile sanki Everest'e çıkacakmış gibi tam tekmil giyinip kuşanmış insanlar görmek mümkün. Dikta yönetimi dönemindeki gece yarısından sonra sokağa çıkma yasağının kalkmasının ardından gece hayatı küllerinden

2 Şehir merkezindeki lüks sauna ve spa tesislerine *jimjilbang* deniyor. Kore'deki evlerde henüz banyonun bulunmadığı eski dönemlerde her mahallede bir Japon hamamı olurdu. Bu tesisler, işte bu hamamların evrim geçirmiş versiyonu sayılabilir.

doğdu: Sabahlara kadar süren eğlenceler şehir planlamasında bile değişimlere yol açtı. Neon ışıklarıyla aydınlanan hareketli barlar ve gece kulüpleri şehrin en merkezi yerlerinde sıra sıra dizilmiş durumda bugün.

1960'lı ve 80'li yıllar arasında kimseye bir anlam ifade etmeyen "yaşam tarzı" mefhumu bugün Güney Kore'de her şeyin merkezinde. Pek çok yabancı gibi ben de görünüşleri ve davranışları dünyanın geri kalanıyla uyumlu olan genç nesillerle vakit geçirmeyi daha çok seviyorum. Fakat yine de bugün ellili ve altmışlı yaşlarında olan, daha kendi halinde, daha müdahaleci ve daha sert mizaçlı Güney Korelilerin, ülkelerini yoktan var etmek için her şeylerini feda ettiklerini de unutmamak gerekiyor: Kore'nin gelmiş geçmiş en muhteşem nesli onlar.

Güney Kore'nin yeni görünümlü eski binaları

İster araba, ister kıyafet, isterse de ev olsun, eskimiş ve yıpranmış görünen hiçbir şey Güney Kore'de alıcı bulamaz: Güney Koreliler klasik araba kullanmaz, ikinci el kıyafet giymez veya bir önceki yılın dijital cihazlarına (maazallah) ellerini bile sürmezler. Enerjisini rekabet baskısından alan bir ülkede her şey son model olmak zorundadır ve binalar, özellikle de "eski" tarihi binalar için de geçerlidir bu kural. Kulağa saçma geliyor, öyle değil mi?

Japon sömürge yönetimi Budist tapınaklarını yenilerken Seul'daki sarayları söküp park ve hayvanat bahçelerine çevirmişti. Kültür mirası niteliğindeki yapıların savaş yüzünden daha da büyük zarar görmesinin ardından Kore'de sadece birkaç ikonik yapı kalmıştı. Son zamanlarda yürütülen (ve çoğu zaman tamamen baştan inşa etmeye varan) restorasyon çalışmalarıyla tarihi mekânlar dönüştürüldü. Sonuç olarak daha dün yapılmış gibi görünen 14. yüzyıl sarayları, 600 yıllık kapılar ve ortaçağdan kalma surlar çıktı ortaya; böyle görünmeleri doğal, çünkü hepsi de gerçekten daha dün yapıldılar. Orijinal yapılardan geriye neredeyse hiçbir şey kalmasa da, bu "restorasyon"ların son derece göz alıcı olduğunu da belirtelim: Güney Kore anıtsal mimariye epey yatırım yaptı.

Ne yazık ki hiyerarşik bir toplumda daha mütevazı mimariyi korumak için pek az çaba sarf edildi. *Hanok* adı verilen tek katlı geleneksel Kore evleri, Korelilerin apartman sevdasına tutulduğu 1980'li yıllarda "modernleşme" adına ülkenin dört bir yanında yıkıldı. (1950'li ve 60'lı yıllarda *hanok*'ta büyümüş Koreliler bu evlerin rahatsız ve elverişsiz olduğunu söylese de bugün *hanok*'un içine modern bir mutfak ve banyo sığdırmak hiç de zor değil.) Benzer şekilde, bir zamanlar Kore'nin şehir manzarasının alametifarikası olan dar ara sokaklar da artık yok; bugün yerlerinde tekdüze ofis binaları ve apartmanlardan oluşan bloklar var.

Seul'daki antik yerleşim yeri Bukçon sit alanı ilan edildi, fakat bu bölgedeki orijinal *hanok*'ların çoğu yıkılıp yerlerine modern ("renove edilmiş") kopyaları kondu. Sırf gösteriş olsun diye zenginlerce satın alınan bu *hanok*'ların çoğu boş, bu yüzden de Bukçon tuhaf ve bomboş bir mahalle aslında. Bunun Avrupa'daki örneklerini düşünelim bir de. Eski evler ve hanlar titizlikle renove edildikten sonra boş müzelere dönüştürülmektense bir zamanlar hangi amaçla inşa edildilerse yine o amaçla kullanılıyorlar.

Güney Kore'nin kasvetli kent estetiğinin altında yatan birden fazla faktör var: kalkınma yarışı, daha az alana daha çok insanı sığdırabilmek için başvurulan dikey mimari, emlak rantı peşinde koşan müteahhitler, mimarlığı sanattan saymayıp mühendislik kategorisine koyan bakış açısı. Güney Kore'deki amansız "gelecek odaklılık" da bunun müsebbiplerinden biri. Her ne kadar bu tutum Güney Kore'ye muazzam bir güç kazandırmış olsa da, madalyonun öbür yüzünde kentsel mirasın büyük ölçüde yok edilmiş olması gerçeği var. Bir turizm destinasyonu olarak Seul "eski ile yeninin buluştuğu kent" sloganıyla pazarlanıyor. Ne var ki bu kentin kalbi kırık vaziyette.

Kore dalgası ya da namıdiğer Hallyu

2000'li yıllardan önce Güney Kore'nin ihraç ettiği başlıca kültürel ürün şuydu: surata atılan tekme. Sömürgecilik döneminde Japonlardan karate öğrenen Koreli hocalar, 1955 yılında kendi dövüş sanatlarına *tekvando* ("ayak ve yumruk yöntemi") adını verip

tekmeleme tekniklerini öne çıkardılar; yok olmaya yüz tutmuş Joseon dövüş sanatı *taekkyun*'un da öne çıkan özelliği tekmeydi. Amerikan askerleri hem Kore hem de Vietnam Savaşı'nda dövüş sanatlarını hevesle öğrenmişti ve tekvando da bu sayede özellikle Vietnam Savaşı sırasında dünya çapında tanınır hale geldi. (Kore Savaşı'ndaki hevesli öğrenciler arasında er Chuck Norris de vardı. 1980'li yıllarda oynadığı dövüş filmlerinde bu yeteneklerini bolca sergileme şansı buldu.) Amerikalılar ve Amerika'da yaşayan bir grup hevesli Koreli hoca ABD'de tekvando kursları açarken, Seul yönetimi bu dövüş sanatını dünyaya yaydı. Diğer dövüş sanatlarında rastlanmayan inanılmaz yüksek tekmeler sayesinde tekvando herkesin gönlünde taht kurdu. İlk dünya şampiyonası da 1973 yılında düzenlendi.

Güney Kore bayrağının da bolca sergilendiği müsabakalarda tekvando kadim bir Kore sanatı olarak tanıtılıyordu, fakat bu doğru değildi. Kültürel miras olarak kabul edilse de teşvik edilmediği için yok olmaya yüz tutmuş orijinal dövüş sanatı *taekkyun*'un 1990'larda yaşadığı beklenmedik rönesans, birtakım utanç verici durumlar doğurabilirdi pekâlâ. Fakat neyse ki tekvando o sırada epey merhale kat etmişti. Uluslararası Tekvando Federasyonu kurnaz bir şekilde bu dövüş sanatını modern ve küresel bir spor olarak yeniden konumlandırmayı başardı. 1988'de ilk defa olimpiyatlarda yer verilen tekvando, bugün olimpiyat oyunları programının ayrılmaz bir parçası. Ekipman gerektirmediği için bilhassa gelişmekte olan ülkelerde hızla yaygınlaşan tekvando, halen dünyanın en popüler sporlarından biri ve muhtemelen dünyada en çok bilinen Korece kelime.

Tekvando, sıfırdan zirveye yükseliş hikâyelerinden biri oldu. Peki neden diğer sanat biçimleri değil de tekvando tüm dünyaya yayıldı? Bunun bir sebebi, fiziksel bir aktivite olan tekvandonun dil ve kültür bariyerlerine takılmamasıydı. Bir de popüler kültürü sansürleyen askeri rejimler dövüş sanatlarının ihraç edilmesi için elinden geleni yapıyordu. Tabii bu durum, demokratikleşmeden sonra değişecekti.

1999 yılında Çin medyası, erkeklerden oluşan Güney Koreli müzik grubu H.O.T.'ın gördüğü ilgiyi aktarırken "*Hallyu*" ("Kore dalgası") ifadesini icat etti. Aynı yıl çıkan ve Kore'de geçen gerilim filmi *Shiri* ülke içindeki izleyici rekorunu kırdıktan sonra Japonya ve Hong Kong sinemalarında en çok izlenen film oldu. *Gaeul Donghwa* (Kalbimde Sonbahar) isimli pembe dizi, Güney Kore'den sonra Çin, Hong Kong, Singapur ve Tayland'daki izleyicileri acıklı öyküsüyle gözyaşlarına boğmayı başardı. Güney Kore'de üretilen bu yeni içeriklerin başarısının kaynağı neydi?

1990'lı yıllarda eğitim için yurtdışına giden öğrenciler arasında ABD ve Avrupa'daki sinema okullarını tercih edenler de vardı; memleketlerine dönerken orada edindikleri yeni becerileri de beraberlerinde getirdiler. Yeni yabancı kültürel etkiler müziği de değiştirdi. 1980'li yıllarda düşük tempolu duygusal şarkılar, muhalif rock grupları, blues ve halk müziği sanatçıları popülerdi. 1990'lı yıllarda ise Güney Kore daha aydınlık ve mutlu bir ülkeydi. Güney Koreli bir müzisyen ve DJ olan Lee Soo-man ABD'de MTV kanalını izlediğinde, parıltılı ve çekici yıldızların göründüğü video kliplere dayalı formülün Güney Kore'de de tutacağını öngördü. İtaevon gece kulüplerinde siyahi Amerikan askerleriyle takılırken hip-hop müziğini öğrenen Yang Min-suk, 1990'lı yılların başında büyük yankı uyandıran Seo Taiji & Boys grubunda dansçılık yaptı. 1996 yılında Lee ve Yang'ın ayrı ayrı kurdukları SM ve YG şirketleri Güney Kore'nin başlıca yetenek ajansları haline geldi.

Daha önceki dönemlerde parlayan popüler şarkılara nazaran daha hareketli parçalar yapsalar da iş yaklaşımları bütünüyle Kore usulüydü. Belli formüllere göre işleyen, neredeyse endüstriyel üretime benzetebileceğimiz süreçlerden faydalanan bu yapımcıların amentüsü şuydu: sıkı bir eğitim ve çok çalışmak. Özellikle 2006 yılında dijitalleşmeyle birlikte CD satışları düşünce yerel piyasayı hedefleyerek büyük paralar kazanamayacaklarını fark edip ihracata yöneldiler. Güney Kore'nin imalat sanayicileri ile Kore Dalgası'nın yaratıcıları arasındaki fark şuydu: İlki hüküme-

tin belirlediği sektörlerde iş yaparken, diğeri kendi inisiyatifine göre hareket ediyordu.

Siyasi gelişmeler Kore Dalgası'nı şahlandırdı. 1996 yılında sansürün anayasaya aykırı olduğuna karar veren Anayasa Mahkemesi, sanatçılara yepyeni alanlar açtı. Bu sayede Kuzey-Güney temalarını işleme imkânı bulan gerilim filmi yönetmenleri, geçmişte canavar gibi gösterilen düşmanı insanileştirme şansı yakaladı. (Güney Kore'den Hong Kong'un kungfu filmleri veya Japonya'nın samuray destanları gibi özgün bir tür çıkmasa da aksiyon ve trajediyi birleştiren Kuzey-Güney gerilimleri epey tutuluyor.) Japon kültürel ürünlerine yönelik uzun soluklu yasak 1998 yılında kaldırılırken –sinemalarda yerli filmlere belli bir yer ayrılmasını zorunlu tutan– gösterim kotası sistemi Amerikan sinema sektörünün baskısına maruz kaldı. Bütün bu gelişmeler yurtdışındaki rekabeti artırdı.

1997 krizi yerleşik eğlence sektörünü altüst etti: Piyasanın eski aktörleri iflas ederken, CJ ve Orion Entertainment gibi eğlence şirketleri daha agresif stratejiler izlemeye başladılar. Büyük sinema zincirlerinin şubelerini açarak yapımcı-dağıtımcı konumuna gelen CJ ve Orion böylece daha büyük bir film piyasası yaratmış oldular. Ayrıca –yönetmen Im Kwon-taek ve şarkıcı Han Desu gibi– 1980'li yılların önde gelen sanatçıları, her şeyden evvel sanatlarıyla ilgileniyorlardı. 1990'ların sonundaysa sanatçılar artık büyük şirketlerce destekleniyor, sanatlarındansa izleyici ve dinleyicilerine –yani piyasanın taleplerine– öncelik veriyorlardı.

Teknoloji, yeni ve farklı içerikler üretilmesini de mümkün kıldı. Kablolu TV yayınlarının Güneydoğu Asya'da yaygınlaşması, farklı farklı türlerde programlara yönelik talep yarattı. İlk Güney Kore dizileri Japon dizilerinden aparma olduğundan, endüstrideki atalarının izinden giden Güney Koreli yapımcılar pazardan pay elde edebilmek için Japon rakipleri karşısında fiyat kırdılar. Ayrıca Güney Kore ürünleri, Japon menşeli ürünlerin Çin pazarında karşılaştığı tarihsel dışlanmadan da muzdarip değildi. Bunların

ardından, internet dünyasını iyi bilen Güney Koreli yıldızlar sosyal medyayı kullanarak geleneksel dağıtım ağlarını bertaraf ettiler ve dünyaya açılmayı başardılar.

2000'lerle birlikte Kore dalgası tüm Asya'ya yayıldı. 2002 yılında ağdalı melodram dizisi *Gyeoul yeonga* (Kış Sonatı) Japon kadınların gönlünde taht kurunca erkek başrol oyuncusu Bae Yong-joon "Yonsama" (İmparator Yon) unvanıyla onurlandırıldı ve süperstar mertebesine erişti. Tarih boyunca Japonlarca hor görülen Koreliler, ilk kez Japonya'da popülerlik kazanmışlardı. Japonya, Güney Kore ürünlerini retro niteliği sebebiyle sevse de Çin ve Güneydoğu Asya için –yetenekli yıldızları, muhteşem mekânları ve yüksek teknolojileriyle– "Cool Kore" ilham vericiydi. 2003 yılında tarihi pembe dizi *Daejangeum* (Saraydaki Mücevher) tüm bölgede büyük ilgi gördü. SM şirketi HOT, SES, BoA ve Girls Generation gibi grupları yetiştirdi; YG ise Big Bang, G-Dragon ve Se7en'ı müzikseverlere takdim etti. Akılda kalıcı şarkıları, etkileyici görünüşleri ve kıvrak danslarıyla bu gruplar (ve televizyon dizileri), Batı'nın salaş imajlarıyla ortada dolanan yıldızlarının aksine mazbutlardı: Seksi görünüyorlardı, fakat asla ahlaka mugayir değillerdi. Bu kültürel özellikler Asya pazarının olduğu kadar Asyalı reklam ve pazarlamacıların da ilgisini çekti. Kısa sürede Güney Koreli yıldızlar müzisyenliğin ötesine geçerek sponsorluk anlaşmaları yapıp reklamlarda oynamaya başladılar. Gördükleri sıkı eğitim sayesinde farklı farklı platformlarda yer almaya başlayan pek çok şarkıcı, televizyona çıkarak, filmlerde ve müzikallerde oynayarak Kore dalgasının yayılmasına yardımcı oldular. En başından beri benimsenen titiz, öngörülü ve (son yıllarda sıklıkla eleştirilen) askeri disipline dayalı menajerlik yaklaşımıyla Güney Koreli yıldızlar dünya çapında markalaştı. Bugün dünyanın dört bir yanında gençleri peşinden sürükleyen Güney Koreli pop yıldızlarının videoları internette milyonlarca kez izleniyor ve Exo, Bangtan Boys (BTS), Twice gibi grupların (ve BigHit, JYP, Pledis gibi şirketlerin yanı sıra kültür bakanlığının da) yaygınlaştırdığı hayran kültürü gelişmeye devam ediyor.

Ne var ki Kore Dalgası'nın doğurduğu kültürel üretimden elde edilen hasılatın yüzde 80'i filmler, diziler veya sinemadan değil, bilgisayar oyunlarından geliyor. Bu oyunlar, içerikleri tam olarak Kore kültürüyle uyumlu olmadığı için Güney Kore'de nispeten daha az popüler olsa da, bu özellikleri sayesinde dil ve kültür bariyerlerini aşıp yabancı ülkelerdeki oyunculara ulaşabiliyorlar.

1980'li yıllarda atari salonları, okuldan bunalan Koreli çocuklar için popüler bir kaçamak yeriydi. 90'lı yıllarda devlet sansürü ve ithalatçıların yanlış seçimleri yüzünden Japon oyun konsolu piyasası çöktü. Güney Koreli tasarımcılar gelişmekte olan bilişim altyapısından faydalanarak çevrimiçi oyunlara odaklandı (bilgisayar başında ders çalışır gibi görünürken oyun oynayabilen çocukların epey ilgisini çeken bir formattı bu). Ayrıca Korelilerde yaygın olan topluluğa sadakat duygusu da bu oyunların iyice yayılmasını sağladı: Çokoyunculu çevrimiçi oyunlar sayesinde ittifaklar kuruluyor, yüzbinlerce oyuncu aynı anda oyuna bağlanabiliyordu. Bu popülerlik sayesinde ligler ve takımlar oluşturuldu, şirket sponsorlukları alındı, hatta gerçek stadyumlarda dijital arenalar bile kuruldu. Nexon ve NCSoft gibi şirketler efsanevi oyunları Raknarok, Lineage ve Mu'nun yanı sıra Kartider ve Maple Story gibi daha basit ve ücretsiz oyunlar da çıkardılar. Güney Koreli müzik şirketleri –cep telefonu ve kişisel web siteleri için melodi satmak gibi– yeni gelir kaynakları yaratırken, oyun firmaları da oyun içi satın alma ve reklamın öncüsü oldular.

Güney Kore'den çıkan pop şarkıları ve dizilerin aksine Güney Kore filmleri genellikle daha deneysel ve gerilimlidir. Cannes'da jüri özel ödülü alan 2003 yapımı suç-gerilim filmi *İhtiyar Delikanlı* (yön. Park Chan-wook) ve yine 2003 yılında eleştirmenlerce çok beğenilen Budist meseli *İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış ve İlkbahar* (yön. Kim Ki-duk) gibi filmlerin öncülüğündeki Güney Kore sanat sineması bugün dünya çapında gitgide daha çok ilgi görüyor. Gelgelelim, belli bir formüle göre işleyen pop şarkıları ve melodram dizileri Batı ülkelerinde ufak bir kitleyi yakalamış olsa da Kore dalgası 2012 yazına kadar etki alanı büyük ölçüde Asya

ile sınırlı bir fenomendi. Sonra ilginç kıyafetler içindeki sempatik bir rapçi, Güney Kore'nin en züppe muhitiyle dalga geçen şarkısını Youtube'a yükledi. Güney Kore'de popüler olan Psy birinci sınıf bir yıldız değildi. Titizlikle pazarlanan belli bir imaja sahip gençlik gruplarıyla taban tabana zıt bu nevi şahsına münhasır sanatçının dünyaya açılabileceğini hiç kimse düşünemezdi. Fakat ülkenin ünlü televizyon komedyenlerinin de yer aldığı, ilginç bir dansın eşlik ettiği video klibi ve bağımlılık yaratan "Oppa Gangnam Style!" nakaratıyla bu şarkı Youtube'un en çok izlenen videosu oldu. ABD'de müzik eğitimi alan ve İngilizceyi akıcı bir şekilde konuşan Psy, dünyanın dört bir yanındaki televizyon programlarına çıkmak, BM genel merkezini ziyaret etmek ve hatta Oxford Union'da konuşma yapmak gibi hamlelerle internet yıldızı olmaktan çıkıp ana akımda kendine ustalıkla yer edindi.

Psy'ın başarısı müzik dünyasının da ötesine geçti. Ondan önce dünyada en çok tanınan Koreli figürler Kuzey Koreli devlet başkanları Kim İl-sung ve torunu Kim Jong-un'du. En ünlü Koreli tahtına bu sempatik şarkıcının geçmesiyle Güney Kore'nin dünyadaki imajı beklenmedik bir şekilde parladı ve bu imaj, insanların zihninde kendine kalıcı bir yer edindi.

Kore markası

Güney Kore'deki başarı iştahının mimari Park Chung-hee'ydi ve Park'ın ölümünden kırk yıl sonra Koreliler dünya çapında ünlü olmayı hâlâ deliler gibi arzuluyorlar. Medya, eğitim başarısından yolsuzluğa dek hemen her alanda Güney Kore'nin dünya sıralamasındaki yerine dair haberler yapıp duruyor, Kore Dalgası'nın gerileyebileceğine dair endişeleri dile getiren uzun uzun makaleler kaleme alınıyor. Daha da uç bir örnek vermek gerekirse, Güney Kore'nin büyük ve meşhur mağazalarından birinde Nobel Ödülü sahiplerinin fotoğrafları sergileniyordu ve bu sergide Nobel Ödülü sahibi ilk Koreli için hatırı sayılır bir boşluk bırakılmıştı. Tüm bunlardan şu sonuca varabiliriz: Anlaşılan, Güney

Koreliler ülkelerinin uluslararası alanda hak ettiği saygıyı henüz görmediğini düşünüyor.

Bu düşünce kısmen doğru. Yaşanan somut değişimlerin ardından algı ve fikirlerin değişmesi zaman alır, hemen her durum için geçerlidir bu. Uzun yıllar boyunca Kore yarımadası denince akla gelen şeyler pek de iç açıcı değildi: savaş ve yıkım, bunaltıcı endüstriyel manzaralar, militarist liderler, kaotik ayaklanmalar, Kuzey Kore'nin tehditkâr nükleer füzeleri. 1997 krizi sonrasında Güney Koreli holdingler markalarını bir üst seviyeye taşımak için yabancı pazarlamacılarla çalışmaya başladı. Dünya çapında reklamlar, tanıtımlar, sponsorluklar ve ürün yerleştirmeler sayesinde bu girişimler başarılı oldu: 2005 yılında Samsung'un marka değeri başrakibi Sony'ninkini solladı. Kurumsal marka oluşturma işini kıvıran Güney Koreliler, ülkelerinin bir marka olarak neden öne çıkamadığını merak etmeye başladı.

Seul yönetimi, 1998 Kış Olimpiyatları, 2002 Dünya Kupası, 2005 Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Zirvesi, 2010 G20 Zirvesi ve 2018 Kış Olimpiyatları gibi üst düzey uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapan Güney Kore'nin imajını parlatmak için çok çalıştı. Tesislerin dört dörtlük olması, programların sorunsuzca ilerlemesi ve dünyanın kulak verdiği figürlerin memnun edilmesini garanti altına almak için bu organizasyonlarda hiçbir masraftan kaçınılmadı. Dünya Kupası için gelen muhabirler ücretsiz masaj seanslarının, akupunktur tedavilerinin ve şehir turlarının tadını doya doya çıkarmıştı mesela.

Gelgelelim, tesis inşa etme ve etkinlik organizasyonu konusunda son derece yetkin olan Güney Koreli bürokratlar, deniz aşırı pazarlama konusunda pek de hünerli değildi. İngilizce konuşulan ülkelerde veya dünyanın genelinde hâkim olan pazarlama normlarından bihaber olan devlet kurumlarının kimi kampanyaları neredeyse tat kaçırıyordu. Başkent "Hi Seul" olarak markalaştırılmaya, Kore mantarları "romantik" olarak tanıtılmaya çalışılmış ve İnçeon Havalimanı için uluslararası bir reklam ajansının bulduğu ödüllü "Kanatlı Şehir" markasından vazgeçilmişti mesela.

Bağımsız kurumların çalışmaları da daha iyi sayılmazdı. Samimiyetten uzak reklamcılar son derece lezzetli fakat pek de sağlıklı olmayan Kore yemeklerini, lezzeti ön plana çıkaracakları yerde sağlıklı diye tanıtıyorlar. (ABD'deki yeme alışkanlıklarının aksine Kore mutfağı obeziteye sebep olmuyor, fakat aşırı tuzlu ve baharatlı yiyecekler yüzünden Koreliler dünyanın en çok mide kanserine yakalanan insanları arasında.) Milliyetçi sivil toplum kuruluşları ve bazı tanınmış figürler, Japonya ile Kore arasındaki bölgesel ve tarihi anlaşmazlıklarda, konuyla pek alakadar olmayan ABD'yi kendi yanlarına çekebilmek için yabancı gazetelerde ve diğer medya organlarında özensizce yazılmış reklamlar yayınlatıyorlar. Ayrıca, Kore ile Japonya arasındaki denize Doğu Denizi demeleri için uluslararası örgütleri e-posta yağmuruna tutmak gibi beyhude işlere epey vakit ayırıyor Güney Koreliler; oysa Japon Denizi ismi çoktan yerleşmiş durumda. Güney Kore'de beğenilseler de bu türden taktiklerin ülkenin imajına iyi mi, yoksa kötü mü geldiği tartışılır.

Neyse ki amatör pazarlama girişimleri giderek önemini kaybediyor: Ülkenin sürekli gelişen milli "ürünü", ulusal "markayı" kendiliğinden yükseklere taşıyor. Güney Kore'nin amiral şirketleri ülkeye hem para hem de itibar kazandırırken, Kore Dalgası ilgi ve sempati uyandırıyor. Koreliler eğitimli ve çalışkan insanlar, ayrıca küreselleşmenin hız kazandığı 1990'lardan bu yana pek çok Güney Koreli dünya çapında önemli yerlere gelip ünlendi: LA Dodgers adlı beyzbol takımında atıcılık yapan Park Chan-ho, Manchester United'da oynayan futbolcu Park Ji-sung ve Tottenham'da oynayan Son Heung-min, BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ve eğlence dünyasındaki çok sayıda K-Pop yıldızı. Dalga sayesinde turistler yarımadaya akın ediyor; üstelik Güney Kore dünyanın en büyük turist pazarlarından biri olan Çin ile Japonya arasında konumlanıyor. Bu sayede Kore mutfağına, "Koreli görünüşüne" (*Hallyu* yıldızlarının fotoğraflarını baz alarak estetik ameliyat olan pek çok turist var), hatta Kore edebiyatına ilgi de artıyor. Korkunç seviyede yoksul olduğu dönemler hafıza-

larda taze olmasına rağmen son derece gelişmiş ve kalkınmış bir ülke haline gelmenin avantajını kullanan Seul, gelişmekte olan ülkelere Güney Kore tarzı kalkınma ekonomisi dersleri veriyor ve bu ülkelere Güney Koreli gönüllüleri yolluyor.

Kısacası Güney Kore, 1970'lerden beri büyümekte olan endüstriyel gücüne destek olmak amacıyla 1990'lı yıllardan beri ciddi bir yumuşak güç [*soft-power*] biriktirmeye devam ediyor.

V

Kuzeydeki Münzevi Krallık

Gözlerini yumanın burnunu kesip yerler.

— Dünyadaki kötülükler karşısında her zaman tetikte olmayı tembihleyen bir Kore atasözü

I. Kim'den III. Kim'e: Sosyalizmden monarşiye

8 Temmuz 1994 günü aldıkları flaş haberle şaşkına dönen Güney Koreliler Kuzey'deki değişim için nefeslerini tutmuştu: 82 yaşındaki Kim İl-sung kalp krizi geçirerek ölmüştü ve çoğu insan, oğlunun görevi devralması için herhangi bir meşruiyet zemini olmadığı kanısındaydı. Fakat iktidar babadan oğula neredeyse pürüzsüz bir şekilde geçti. Babasının ardından göreve gelen Kim Jong-il, Kuzey Kore'nin savaştan beri yaşadığı en büyük felaketin üstesinden geldikten sonra görevi kendi oğluna devretti. Sosyalist bir devletin fiilen üçüncü nesil bir monarşiye dönüşmesi daha önce görülmemiş bir şeydi. Velhasıl Kore, dünyayı şaşırtmayı yine başarmıştı.

1953 yılında Kuzey Kore harabeden farksızdı: Pyongyang'da ayakta kalan sadece iki bina vardı. Yine de Kore'nin doğal kaynaklarından ve Japon sömürgeciliğinden kalma endüstri tesislerinden aslan payını kapan Kuzey, Sovyetler Birliği'nin de yardımıyla çabucak toparlandı. Kim İl-sung'un başlattığı savaş halkı felakete sürüklemiş olduğu için, Kim'in kontrolündeki medya gerçeği baştan yazarak savaşı başlatanın Güney Kore ve ABD olduğunu iddia edip Kim'i muzaffer ilan etmişti. Medyanın bir diğer dezenformasyonu da Kim'in ideolojisinin *juçe* ("kendine yeterlilik") olduğu iddiasıydı (böylece Pyongyang'ın diğer ülkelerin işbirliği ve yardımına bağımlı olduğu gerçeği görmezden

geliniyordu). Kim'in muhteşem fikirlerini ezberden sayabilecek çok az Koreli olmasına rağmen herkesin Kim'e saygı duyması, olup bitenlere dair çok şey söylüyor: Pyongyang'ın propaganda makinesi, dünyanın en güçlü ve kalıcı kişi kültünü oluşturmayı başardı.

1945 yılında Sovyetlerin Kim'i yeni lider olarak atamasından sonra klasik Stalinist yaklaşımla inşa edilmeye başlanan bu kişi kültü, 60'lı yılların ortasında, bir bakıma Çin'deki Kültür Devrimi'nin izinden giderek, heykeller, resimler ve hikâyelerle güçlendirildi. Bazen abarttıkları da oluyordu tabii: "Muhteşem Lider" Kim, çocuk yaşta Japonları öldürmüştü ve tek bir kurşunla birden fazla düşmanını bertaraf edebiliyordu. (Kim de sonradan yazdığı yazılarda bu hikâyelerin bazılarından utandığını belirtmişti.) Propaganda çalışmalarında ABD şeytanlaştırılıyor, Kore ırkının saflığı yüceltiliyordu. 1970'li yıllarda yeni bir mit öne çıktı. Kim'in oğlu Jong-il SSCB'de doğmuştu, fakat devlet medyası babasının gerilla seferleri sırasında (Kore-Çin sınırındaki sönmüş volkan) Baekdu'nun zirvesinde doğduğunda ısrarcıydı. Boynunda tenis topu büyüklüğünde bir tümör olan (asla fotoğraflanmadı bu tümör) ve muhtemelen ölümünün yaklaştığını sezen Kim, iktidarı aile içinde tutmaya karar verdi. 1980'de resmileşen bu kararın sebebi neydi peki?

Akıl hocası Stalin'in ölümünden sonra itibarının lekelendiğini gören Kim, mirasını korumak istemişti muhtemelen. Bunu sağlamak için de ülkenin başına geçecek kişiye gözü kapalı güvenebilmesi gerekiyordu. Ayrıca Korelilerin aile kurumuna büyük hürmeti vardı ve Kore asırlar boyunca hanedanlar tarafından yönetilmişti. Ortada herhangi bir rakibin olmaması da Kim'in görevi oğluna devretmesini kolaylaştırdı. Kim, Mançurya'da Japonlara karşı verilen gerilla mücadelesi sırasında yanında olan yoldaşlarından alıyordu gücünü, fakat başka hizipler de vardı: SSCB'de yaşayan Koreliler, Mao ile çalışan Koreliler ve Kim'in birliğinde yer almayan diğer Mançurya gerillaları. Kim, bu grupların tümünü tasfiye etti. 1994 yılında iktidarın kilit garantörü

olan ordunun, iktidarın babadan oğula geçmesine itiraz edebileceğini hesaba katan oğul Kim, devletin her şeyden üstte tuttuğu *juçe* düsturunu *songeun* ("önce ordu": silahlı kuvvetlerin önceliklendirilmesi) ile değiştirerek ordunun sadakatini kazandı.

Kuzey Koreliler arasında "Aziz Lider" olarak anılan Kim Jong-il, halkla temas etme konusunda babası gibi yetenekli bir lider değildi: I. Kim sık sık halkla kaynaşırken, II. Kim resmen bir münzeviydi. Fabrikalara ve askeri üslere giderek "öğütlerde" bulunuyor ve kameralar önünde mağrur bir ifadeyle alkış tutuyor olsa da hiçbir zaman halka hitap etmedi. (Sadece bir kere, askeri bir geçit töreni esnasında aşka gelerek "Çok yaşa şanlı Kore Halk Ordusu!" diye bağırıvermişti.) Doğu Almanya devlet başkanı Erich Honecker ve Romanya devlet başkanı Nikolay Çavuşesku ile yakın arkadaş olan babasının aksine II. Kim diğer liderlerle hasbıhal etmiyor ve neredeyse hiç seyahate çıkmıyordu. Gerçek bir sinema tutkunu olan II. Kim, kameralar önünde boy göstermektense –devasa bir film setine benzetilebilecek bir devleti yöneten birine yaraşır şekilde– kamera arkasında olmayı yeğliyordu. Lükse düşkündü; yurtdışından kaliteli konyak, suşi ve pizza getirtiyordu ve ayrıca yatları ile sarayları vardı. Üst düzey yönetim kadrosuyla birlikte güzellik yarışmalarından seçilen kadınlardan oluşan grupların eşlik ettiği "eğlenceler" düzenliyorlardı. (Yönetici kadroya hizmet ettikten sonra bu kadınlar –subaylar ve gazeteciler gibi– ikinci kademe kadrolarla evlendiriliyordu, fakat evlenmeden önceki hayatlarından bahsetmeleri yasaktı.) II. Kim ketumluğu, (fermuarlı kabarık ceketiyle) tuhaf görünüşü ve (insan hakları ihlalleri, stratejik silah programları da dahil) tehditkâr politikaları sebebiyle dünya medyası için ideal yemdi: Hem karanlık hem de gülünç bir diktatör olarak James Bond filmlerinden fırlamış bir kötü karaktere benziyordu.

2008 yılında Kim, hızlı yaşamının faturasını felç geçirerek ödedi. Seul'daki "Pyongyang uzmanları", Kim Jong-il'in yerine oğul Kim Jong-un'un getirileceği tahminini yürütüyordu. II. Kim 2011 yılının aralık ayında öldüğünde, zekice yönetilen cenaze tö-

reninde başrolü üstlenen III. Kim'in başkanlığı güvence altına alınmış oldu. (II. Kim, cenaze töreninin akabinde makyajlanıp "ebedi başkan" I. Kim'in yanındaki bir mozoleye kondu.) Halka hoş gösterilen liderliği, siyah takım elbisesi ve yanları kazınmış saçıyla III. Kim, saygın dedesinin izinden gidecekmiş gibi görünüyordu. Göreve geldikten sonraki ilk yılda parti ve ordu içindeki kilit isimlerin görevlerini değiştirmekle uğraştı. Tuhaf babasıyla kıyaslandığında, İsviçre'de eğitim görmüş bu güleç yüzlü genç adam taze bir soluk gibiydi. Ne var ki II. Kim'den III. Kim'e geçiş aceleye getirilmişti: I. Kim'den II. Kim'e geçiş onlarca yıl sürmüşken, bu sefer üç yıllık bir geçiş süreciyle yetinildi. II. Kim'in hastalığı sırasında Jang Song-thaek'ın "başkan naibi" olarak devleti yönettiği düşünülüyordu. II. Kim'in kız kardeşiyle evlenerek hanedana katılan ve deneyimli bir parti yöneticisi olan Jang, III. Kim'in iktidarının ikinci yılında infaz edildi.

Tüm dünya dehşete düşmüştü. Üst düzey bir yetkilinin öldürülmesi yeterince şoke ediciyken, Kim'in infaz ettirdiği kişi bir de kendi enişteşiydi. Aslına bakılırsa tasfiyeler Kuzey Kore siyasetinin ayrılmaz bir parçasıydı ve aile içi cinayetler de Joseon döneminde yaygındı. "Kuzey Kore'nin en zengin adamı" unvanlı Jang'ın öldürülmesinin gerçek sebebi hâlâ bilinmiyor. Pyongyang yönetimi Jang'ın darbe tezgâhladığını iddia etse de, başka teoriler de var. Birinci teori, (hem ekonomik hem de askeri açıdan büyük bir gücü elinde bulunduran) ordunun hilafına Jang'ın şahsi servetini ve gücünü artırdığı yönünde. İkinci teori ise, Jang'ın Pekin'le kurduğu temasların bu infaza yol açtığını öne sürüyor. Buna göre III. Kim, o zamanlar Çin'de sürgün hayatı yaşayan ve aileden dışlanan üvey kardeşi Kim Jong-nam ile Jang'ın, Pekin'in de desteğiyle kendisini devirip yerine Kim Jong-nam'ı geçireceklerine inanmıştı.[3]

3 Bu arada üvey kardeş Kim Jong-nam, 2017'de Kuala Lumpur Havaalanı'nda Vietnamlı bir kadın tarafından zehirli bir kimyasal maddeyle öldürüldü.

Peki baba-oğul-torun Kim'lerin yönetimindeki Kuzey Kore'yi nasıl tarif edebiliriz? Komünist bir devletten söz edilemez artık, zira Pyongyang komünizm referanslarını 2009'daki değişiklikle anayasasından resmi olarak çıkardı. Karşımızda, birbirinden çok farklı etkilerin karışımından oluşan bir yapı var aslında. Tek bir "tanrısal figür"e ibadet ve bazı propaganda ikonografileri Hıristiyanlığı andırıyor. (1920'li ve 30'lu yıllarda Kore'de bulunan Amerikalı misyonerler Pyongyang'ın Kore'deki en Hıristiyan kent olduğu kanısındalardı.) Kuzey Kore lafta sosyalist olsa da özellikle 2000 yılından beri büyük ölçüde kapitalistleşen bir ekonomiye sahip. Irka dayalı söylemi Nazi Almanya'sını andırırken, kişi kültleri de akla Mao, Stalin ve Hitler'i getiriyor. İktidarın babadan oğula geçmesi, kapalı kapılar ardında yürüyen karar verme süreçleri, sıkı ve kapalı bir elite istinat ve "Münzevi Krallık" mantığıyla Kuzey Kore, Joseon hanedanına epey benziyor. (Gündelik dilde kısaca "Kuzey Kore" olarak bahsedilen, resmi adı "Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti" olan bu ülkenin Korecedeki adı "Joseon". Ülkenin başındaki modern hanedan, kadim atasının ismini koruyor.) Ne var ki Kuzey Kore'den farklı olarak eski Joseon ne militarist ne de aşırı milliyetçiydi, ayrıca kişi kültleri de yoktu. Rejimin dış güçler paranoyasını, aşırı milliyetçiliğini ve "önce ordu" politikasını Kim'lerinkine benzer bir tanrı-kral statüsü ile birleştiren en son model, emperyalist Japonya'ydı. Yani Kuzey Kore, Korelilerin en çok nefret ettiği rejime benziyor. (Her iki Kore'deki milliyetçi söylem, bu nahoş analizin üstünü örtüyor.)

Kim'in ordusu, 1926'dan 1989'a kadar Japon imparatorluk tahtında oturan Hirohito'nun ordusunun taşıdığı bölgesel hırslardan ve askeri harekât kapasitesinden yoksun olsa da, Kim'in iktidarını garanti altına almış durumda. Ülke içinde veya dışında herhangi bir muhalefetle karşı karşıya olmayan III. Kim'in henüz otuzlu yaşlarında olduğu düşünülürse, 2040'lı yıllarda da rahatlıkla iktidarda olabilir. Görünüşe göre babasına kıyasla ekonomiye daha çok önem veriyor ve risk almaya da daha meyilli: 2013 yılında Seul ve Washington yıllık askeri tatbikatlarını yaparken Kim,

Pyongyang standartlarına göre bile fazlasıyla sert bir tonda saldırı tehdidinde bulundu. Devlet kontrolündeki medya nükleer bir savaşın patlak verebileceğini, 1953'te yapılan ateşkesin lağvedildiğini söylüyordu. Oysa bu antlaşma çoktan delik deşik olmuştu.

Sonu gelmeyen savaş

17 Ocak 1968 gecesi Kuzey Kore ordusunun elit birlikleri arasından seçilen otuz bir komando, askerden arındırılmış bölgeyi birer gölge gibi geçti: Güney Kore başkanlık konutu "Mavi Saray" elli kilometre kadar güneydeydi ve Park Chung-hee'yi öldürmekle görevlendirilmişlerdi. Başkan öldükten sonra Kuzey Kore ordusu kapsamlı bir harekât düzenleyecekti. İçeri sızan binlerce komando kilit önemdeki teçhizatı ve iletişim hatlarını ele geçirecek, yurttaşlar ayaklanacak ve Güney Kore çökecekti.

Güney Kore tepelerinde ilerleyen komandoları gören dört ormancı oracıkta yakalandı. Birimin ikinci komutanı olan Kim Shin-jo ormancıları infaz etmeyi önerse de birim komutanı adamları bağlayıp orada bırakmaya karar verdi. Komandolar yollarına devam ederken ormancılar ipleri çözmeyi başarıp durumu yetkililere bildirince geniş çaplı bir arama çalışması başlatıldı. Fakat Kuzey Koreliler o kadar hızlı hareket etmişti ki çalışmalar başladığında çoktan arama hattının dışına çıkmışlardı bile. 21 Ocak'ta Seul'a hâkim bir noktada konuşlandılar. Şehir asker kaynadığı için komandoların önünde tek seçenek kalmıştı: Silahlarını kabanlarının altına gizleyip öylece halkın arasına karıştılar. Mavi Saray'a varmalarına dakikalar kala bir polis kontrol noktasına takılınca amansız bir kovalamaca patlak verdi ve şehre dağılan komandoları bulmak için geniş çaplı bir insan avı başlatıldı. Bir Kuzey Koreli teslim olmuş, biri de ortadan kaybolmuştu; bu ikisi dışındaki tüm Kuzey Koreliler öldürüldü. Olaylar sırasında altmış altı Güney Koreli ve üç Amerikalı da hayatına kaybetti.

Suikast girişimi başarısız olmuştu. 23 Ocak'ta Kuzey Kore donanması ABD'nin *USS Pueblo* adlı istihbarat gemisine Japon De-

nizi'nde el koydu. Bir hafta sonra komünist birlikler Vietnam'da Tet Operasyonu'nu başlattı. Ayrıca Kuzey Kore ordusuna bağlı özel harekât birimleri, resmiyette varlığı kabul edilmeyen Güney Kore Merkezi İstihbarat Müfrezesi'yle 1968-1969 yılları boyunca askerden arındırılmış bölgede irili ufaklı çatışmalara girdi. Kuzey Kore ile Vietnam'ın 1968 saldırılarını beraber düzenlediklerini gösteren herhangi bir kanıt olmasa da Vietnam Savaşı sırasındaki işbirlikleri düşünüldüğünde bunun yüksek bir ihtimal olduğu söylenebilir.

1953'teki ateşkesin ardından en kanlı geçen yıl 1968 olsa da Kuzey'in "asimetrik güçleri" o zamandan beri geniş bir bölgede düzenlediği muhtelif operasyonlara devam ediyor aslında. 1970'li yıllarda askerden arındırılmış bölgenin altından geçen dört tünel bulundu. 1983'te Güney Kore devlet başkanı Chun Doo-hwan'ın liderliğindeki bakanlar kurulunun Myanmar'ın en büyük kenti Rangoon'a yaptığı resmi ziyaret sırasında düzenlenen bombalı saldırı sonucu aralarında dört Güney Koreli bakanın da bulunduğu yirmi bir kişi öldü; Başkan Chun kıl payı kurtuldu bu saldırıdan. 1987'de Kuzeyli casuslar Güney Kore'ye ait bir yolcu uçağını bombalayarak 115 kişinin ölümüne sebep oldu. Komandolar, casuslara dil eğitimi vermeleri için Japonları kaçırdı. 1996 yılında ise küçük bir denizaltı Güney Kore'nin doğu kıyısında karaya oturdu. Karaya çıkan komandolar Güneyli güçlerle çatışmaya girseler de tümü öldürüldü.

Bu olaylardan sonra hareketlilik Sarıdeniz'e ve askerden arındırılmış bölge müzakerelerinde Pyongyang'ın resmi olarak kabul etmediği deniz sınırı olan Kuzey Sınır Çizgisi'ne kaydı. Şu an bu deniz sınırı Kuzey kıyılarına yakın konumda bulunan birkaç Güney Kore adasına kalkan olmanın yanı sıra kazançlı yengeç avcılığı sahasını da koruyor. 1999 ve 2002'de bu bölgede devriye botları arasında can kaybına yol açan çatışmalar yaşandı. 2010 yılında *Çeonan* adlı Güney Kore korveti burada battı, kırk altı denizci hayatını kaybetti. Güney Kore'nin uluslararası işbirliğiyle yürüttüğü soruşturma sonrasında korvetin Kuzey Kore'ye ait bir torpido

yüzünden battığı öne sürülse de Pyongyang bu iddiayı reddetti. Aynı yıl Kuzey Kore, Güney Kore'ye bağlı Yeonpyeong adasını top ateşine tutarak dört kişinin ölümüne sebep oldu.

Güney Kore'deki demokrasiye geçiş sürecinden önce Pyongyang tarafından düzenlenen saldırıların esas amacı, Seul yönetimini devirip iki ülkeyi birleştirmekti. Sonraki saldırıların amacıysa daha muğlak; 1976'da Panmunjeom'da ağaç kesen iki Amerikan askerinin baltayla öldürüldüğü cinayetler de buna dahil. 1996 yılında bir keşif harekâtının çığırından çıkışıyla yaşanan olaylar dışında, bu dönemdeki saldırılar özel harekât değil, nizami birimler tarafından gerçekleştirildi. Devriye botları arasında yaşananlar muhtemelen bölgesel çatışmalardı, fakat Güney Kore'nin 2002'de son Dünya Kupası maçına çıkacağı gün düzenlenen saldırı planlı ve kasıtlı gibi görünüyor. Dahası, Seul ve Washington'ın ortak tatbikatlarını engellemek isteyen Kuzey Kore'nin, uluslararası kamuoyunun ilgisini bölgeye çekmek için saldırılar düzenlediği de oluyor.

Bütün bunlara düşülebilecek daha kaygı verici bir not da var. 25 milyon nüfuslu Kuzey Kore'nin neden 1,1 milyon kişilik bir orduya sahip olduğunu meşrulaştırması, ordunun siyasi konumu ve ayrıcalıklarına açıklama getirmesi gerekiyor. 1950'dekine benzer bir işgal girişimine artık pek az ihtimal verilse de, bu tehditkâr ordunun belli hedeflerle sınırlı ani saldırılar düzenleme ihtimali her zaman var ve Seul ile Washington'ın bu türden saldırılara ortalığı daha da kızıştırmaksızın karşılık vermeleri epey zor. Askeri tehditler ve nükleer silah denemelerinin Seul'u pek etkilediği söylenemez. Uluslararası medyanın "tansiyon yükseliyor" minvalli manşetlerinin aksine Güney Kore'de hayat olağan akışında seyrediyor ve sermaye piyasalarında pek dalgalanma yaşanmıyor. Gelgelim, askeri gerginlik Pyongyang'ın kendi halkını bütünleştirmesine yarayabilir. Bu türden hamleler sayesinde halkın ilgisini ülkedeki aksaklıklardan dış güçlerin tehditlerine kaydırabiliyorlar. Eğer ülke içi sebeplerle bir saldırıya kalkışılırsa, uluslararası kamuoyunun bunları engelleme şansı yok denecek

kadar az. Tek çözüm, sert misilleme kartını masaya sürmek olabilir ki Seul yönetimi de 2010'dan beri bunu yapıyor. (O zamandan beri de Kuzey'den herhangi bir saldırı gelmedi.)

Çatışmalarla geçen 1968 yılının mirası hâlâ taze. *USS Pueblo* gemisi hem turistik bir ziyaret yeri hem de bir propaganda anıtı olarak Pyongyang'da demirlemiş halde duruyor. (Gemi mürettebatı 11 ay süren esaretin ardından serbest bırakılmıştı.) Seul'da, Mavi Saray'ın arkasındaki tepede bugün hâlâ ağır silahlarla donatılmış bir karargâh var. Mavi Saray'a saldırı girişimi sırasında teslim olan Kuzey Koreli eski komando Kim şu an papazlık yapıyor. Peki aynı dönemde ortadan kaybolan yoldaşına ne oldu? İnanılmaz bir askeri beceri örneği sergileyerek askerden arındırılmış bölgenin öte tarafına geçmeyi başarmış meğerse. 1980'li yıllarda Papaz Kim, televizyonda yayınlanan bir askeri tören sırasında Kim Jong-il'in yanında madalyalı bir general olarak duran eski yoldaşını tanımış.

Kıtlık, kapitalizm, bilgi akışı

Pyongyang'ın zayıflamış fakat gösterişli ordusu (Kuzey Kore'deki askeri tatbikatlar, ABD Donanması'nı ve Hindistan'ın Muhafız Alayı'nı gölgede bırakacak kadar kusursuzdur), devletin gerileyişini ve itibar kaybını maskeliyor. Güney Kore'nin GSMH'si Kuzey Kore'ninkini 1970'lerin başında geçti. Ardından 1989'da Doğu Avrupa'da sosyalist rejimlerin çöküşü ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Pyongyang yönetimi ayrıcalıklı ticaret ve yardım kaynaklarını kaybetmiş oldu. Devlete ait endüstri (ki ülkedeki tek endüstri buydu) zaten verimsiz işliyordu, fabrikalar ve santraller artık durma noktasına gelmişti. Bu sırada art arda yaşanan seller ve verimsiz hasatlar, budalaca politikalar ve dağlık coğrafya yüzünden zaten pamuk ipliğine bağlı olan tarım sektörünü mahvetti. Halkın iaşesini sağlayan dağıtım sistemi çöktü. 1990'lı yılların ortaları itibariyle Kuzey Kore korkunç bir kıtlıkla pençeleşiyordu.

Dışarıya sızan fotoğraflarda bakımsız tarlalarda bir deri bir kemik halde çalışan köylüler, viraneye dönmüş şehirlerde dilenen hırpani yetimler ve çorak ırmak kenarlarında çürüyen cesetler görülüyordu. İnsanların ağaç kabuğu, hatta ceset yediğine dair haberler geliyordu. Yüzbinlerce insan Çin'e kaçtı. Fakat Kuzey Kore'nin kapıları o kadar sıkı bir şekilde kapalıydı ki uluslararası kuruluşlar ülkede neler olup bittiğini tam olarak öğrenemediler. 1995 yılında Pyongyang yönetimi uluslararası yardım çağrısında bulundu, fakat harap haldeki altyapı, seyahat kısıtlamaları ve yardım dağıtımının denetimini engelleyen bürokrasi yüzünden uluslararası yardım kuruluşları doğru dürüst iş yapamadı. "Çetin Yürüyüş"[4] sırasında 22 milyonluk Kuzey Kore'de 500 bin ila 1 milyon kişi hayatını kaybetti. Ayrıca yetersiz beslenme Korelilerin fiziksel gelişimini de sekteye uğrattı: Kuzey Koreliler, Güney Korelilerden ortalama 2 ila 6 santimetre daha kısa.

Siyasi yorumcular (bu sefer) kıtlık yüzünden Kuzey Kore'nin çökeceği tahminini yürütmeye başladılarsa da bir kez daha yanıldılar: Kuzey Kore yoluna devam etmekle kalmayıp, üstüne bir de umutsuzluğun tetiklediği bir ekonomik dönüşüme imza attı. Kuzey Kore'de devlet onaylı piyasa öteden beri vardı, fakat 1990'lı yıllarda geçimlik pazarlar ülkenin dört bir yanında pıtrak gibi çoğalmaya başladı (Güney Kore'deki savaş dönemi kapitalizminin gelişimine benzeyen bir süreçti bu). Çin'le sınır kontrolü gevşetilince sınır ötesi ticaret hızlandı. Arz-talep dengesinden, piyasa fiyatlandırmasından ve döviz işlemlerinden anlayan –Kuzey Kore'deki pek çok piyasa won, yuan, dolar ve avroyla çalışıyordu– yeni bir girişimci sınıf doğuyordu. Yasadışı olarak ülkeye sokulan Çin malı cep telefonları sınır ötesi iletişimi kolaylaştırdı. Kapitalist faaliyetler "gayri resmi" olduğundan, bu yeni ekonominin

4 Pyongyang yönetiminin 1993 yılında yürüttüğü bir propaganda kampanyası sonrasında kıtlıktan bahsetmek için kullanılan bu ifade, Japonlara karşı savaşan Koreli bir gerilla grubunun hikâyesine dayanmaktadır. Kuzey Kore'de "açlık" ve "kıtlık" gibi kelimeleri kullanmak, devletin başarısızlığını ima ettiği için yasaktı. *–ç.n.*

işlemesi için zaruri hale gelen yolsuzluk her yana yayıldı. Kimi girişimciler dağıtım ağlarından faydalanmak üzere sınır muhafızları gibi resmi görevlileri maaşa bağladı. Yine de yeni orta sınıf girişimcilerin yürüttükleri ticari faaliyetlere el verip koruma sağlayacak hamilere ihtiyacı vardı, bu yüzden Kuzey Koreli geleneksel seçkinler de bu gidişattan kazanç sağlamaya başladılar. Ayrıca birtakım reformlara da gidildi: 2013 yılında Pyongyang, çiftçilere mahsullerinin bir kısmını kendilerine ayırmaları için izin verdi –yani artık tüm mahsulü devlete vermek zorunda değillerdi. Ayrıca ülkenin geri kalanından titizlikle izole edilen yabancı yatırım bölgeleri kuruldu. Kıtlığın etkilerinin hafiflemeye başladığı 1990'ların sonunda kapitalist faaliyetleri sınırlama yönünde birtakım önlemler alınmaya çalışılsa da başarıya ulaşılamadı. 2009'da girişilen parasal reform iyi idare edilemeyince insanların birikimi hiç oldu ve zaten gözden düşmüş olan rejim, halkın gözünde iyice itibarını yitirdi.

Kıtlık zamanında Kuzey Koreliler yiyecek ve ilaç takası yapıyordu. Kıtlık sonrasındaysa eğlence sektörüne ilgi duymaya başlayan, farklı haber ve bilgi kaynaklarına erişmek isteyen Kuzey Koreliler, ülkede bulunmayan içerikleri DVD, CD ve USB bellek gibi aygıtlar yardımıyla ülkeye sokarak kârlı bir ticari faaliyet başlattılar. O zamana dek gazete ve televizyonla sınırlı haber kanalları ile içerikler devletin kontrolündeydi: Kuzey Kore devlet televizyonunda üç kanal vardı ve bunlardan biri doğa belgeselleri, spor müsabakaları ve hatta kraliyet düğünleri gibi yabancı içerikler yayınlayan bir kanaldı. (Ülkelerini terk eden Kuzey Koreliler, *Aptal Kedi ve Bilge Fare* adlı devrimci temalı çizgi filmin, aslında Amerikan yapımı *Tom ve Jerry* serisi olduğunu keşfettiklerinde çok şaşırmışlardı.) Pyongyang'ın bilgi tekeli böylece yıkıldı. En çok talep edilen kaçak içerikler Güney Kore menşeli olanlardı; Kuzey Koreliler pembe dizilerden Psy'a kadar pek çok şeye ilgi duyuyordu. Kuzey Korelilerin Güney Kore'yle bu şekilde temas etmesinden doğabilecek sorunlar, devlet propagandasında yapılan değişikliklerle bir nebze engellendi. Pyongyang artık Güney

Kore'nin fakir olduğunu öne sürmek yerine, yabancı etkilere ve ABD "işgaline" maruz kalmamış mağrur Kuzey'in "saf" Kore olduğu iddiasına sarıldı. Benzer şekilde, Güney Kore ve ABD'den gelen yardımlar da savaş tazminatı olarak gösteriliyordu.

Sınır güvenliği konusunda tedbiri hiçbir zaman elden bırakmayan Çin, SSCB'nin ardından doğan boşlukta Kuzey Kore'yi desteklemek üzere gıda ve enerji yardımı yapmıştı. Bugün ülkedeki en büyük yabancı yatırımcı ve dış ticaret ortağı konumundaki Çin, Kuzey Kore'yle yaptığı ticarette her yıl ortalama 1 milyar dolar alacaklı kalıyor. Kuzey Kore'nin böyle bir meblağı geri ödeme ihtimali düşük olduğundan, bunun fiiliyatta para yardımı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kuzey Kore'de Çinli olmayan az sayıda şirket turizm, animasyon, elmas tıraşlama, altın madenciliği, tekstil ve cep telefonu servisi gibi işlerle uğraşırken, siyasi riskler ve itibar zedelenmesi gibi kaygılar taşıyan ve bozuk altyapı, hukukun üstünlüğü ilkesinin olmayışı ve BM yaptırımları gibi sebeplerle gözü korkan küresel ölçekli şirketler Kuzey Kore'den uzak duruyor. Bütün bunlara rağmen, gelişen piyasa ekonomisi, Çin ile ticaret ve Çin'den gelen yardımlar sayesinde Kuzey Kore ekonomisi iyiye gidiyor. Güney Koreli araştırmacılara göre, 2000 ile 2012 yılları arasında Kuzey Kore'de sekiz yıl boyunca büyüme, dört yıl boyunca da durgunluk yaşandı. İn cin top oynayan caddeleriyle keşmekeşten uzak olan Pyongyang, bir zamanlar diğer Asya başkentlerinden sakin görüntüsüyle ayrılıyordu, fakat son zamanlarda Pyongyang'da da yeni bir bolluk ve refah halinin emareleri göze çarpıyor: mağaza çeşitliliği, çok katlı binalar, stil sahibi insanlar, artan enerji arzı ve hatta (az da olsa) trafik sıkışıklığı.

Kuzey Kore'deki dış dünyaya kapalı intranet ağı ve cep telefonu sistemleri Kuzey Korelilere bir nebze olsun özgürlük sağladığı kadar devletin yurttaşları denetlemesine de imkân veriyor: Her iki servisin de yakından izlendiği düşünülüyor ve yaklaşık iki milyon cep telefonu kullanıcısı da devlet seçkinleriyle ilişki içindeki orta sınıf girişimcilerden ve seçkinlerin ta kendisinden

oluşan, nüfusun yüzde 10'luk kesimine tekabül ediyor. (Üst düzey parti kadrolarının ayrı bir cep telefonu ağı da var.) Uluslararası internete erişim hayli kısıtlı ve yardım görevlileri, diplomatlar ve iş insanları gibi yabancılar internet kullandıklarında izlendiklerini akıllarından çıkarmıyorlar.

Pyongyang yönetiminin Çin modeli büyük reformlardan kaçınmasının birkaç sebebi var. Bir vergi sistemi oluşturulması halinde ekonomik varlıklar üzerindeki devlet mülkiyeti ortadan kalkar; üstelik böyle bir hamle I. Kim'in kutsal mirasına ters düşeceğinden zaten mutsuz olan halkı iyice öfkelendirebilir. Ayrıca (hem ülke içi hem de yurtdışı) seyahatleri ile internet erişimini serbest bırakmak gibi adımlar rejimin kontrol kapasitesini zayıflatabilir.

1990'ların yol açtığı travma, Kuzey Kore'nin dönüşmesini sağladı. Bir zamanlar yukarıdan aşağı işleyen değişim, artık aşağıdan yukarı işlemeye başlarken, hayata geçirmesi çok güç olduğu için komünist idealden vazgeçildi. Ayrıca Kuzey Kore anayasal olarak hâlâ sosyalist (yani üretim araçları devlet mülkiyetinde) olsa da, ekonomisi büyük ölçüde kapitalist ilişkilerin hakimiyeti altına giriyor. Propaganda hâlâ her yere sızıyor sızmasına, fakat gizlice ülkeye sokulan medya içerikleri devletin bilgi kaynakları önüne diktiği sette yarıklar açmayı başardı. Ayrıca "gerçek" duvarlar da çatırdıyor. Artan ticaret ve yolsuzluk, Kuzey Kore ile Çin arasındaki sınırı geçişken hale getirerek insanların iltica etmesini kolaylaştırdı.

İltica, kontrol ve gulag

1990'lardan önce ülkeden kaçan az sayıdaki insanı bu yola sevk eden sebepler siyasiydi. I. Kim'in yakın çevresinde yer alan, *juçe* fikrinin mimarı Hwang Jang-yeop ile II. Kim'in kuzenlerinden biri de bu siyasi mülteciler arasındaydı. (Güney'deki Kuzey Koreli ajanların Hwang'a yönelik suikast girişimleri başarısız olduysa da Kim'in kuzeni öldürüldü.) I. Kim'in korumalarından

biri de iktidarın II. Kim'e devri için yapılan hazırlıkları görünce iltica etti. Stalin'in oğlu II. Dünya Savaşı'nda, Mao'nun oğlu da Kore Savaşı sırasında öldürülmüşken, Kim'in bu şekilde oğlunu kayırması kanına dokunmuştu.

1990'lı yılların sonundan bu yana çoğu açlık ve yoksulluk yüzünden Güney Kore'ye iltica eden Kuzey Korelilerin sayısı artıyor. Bu göç hareketliliği sayesinde Güney Kore'de yeni meslekler de ortaya çıkıyor; mesela para karşılığında Kuzeylilerin kaçmasına yardım eden (ve genelde kendileri de mülteci olan) "aracılar" var artık. Aracılar ve Hıristiyan misyonerler, "Yeraltı Demiryolu" ile mültecileri Kuzey Kore'den çıkarıp, Çin üzerinden Moğolistan'a veya Güneydoğu Asya'ya, oradan da Güney Kore'ye taşıyorlar. Kuzey Kore'deki mahrumiyetlere rağmen toplam mülteci sayısı düşük: 1953 ile 2017 yılları arasında Güney Kore'ye geçebilen Kuzey Korelilerin sayısı yalnızca 31.339.

Kuzey Kore devletinin beyin yıkama faaliyetlerinin kapsamıyla ilgili sağlıklı bir tahmin yürütme imkânımız yok. Bazılarına göre Kim'ler tanrı kabilinden insanlar. "Doğduğumuz andan itibaren Kim İl-sung ve Kim Jong-il isimlerini duyuyoruz, ana babamızın ismini öğrenmeden onlarınkini öğreniyoruz," diye anlatıyor mülteci Lee Hyeon-seo. "İçki ve sigara içebilecekleri, evli oldukları veya tuvalete gittikleri bile geçmezdi aklımdan." Mültecilerin çoğunun dili varmıyor Kim'leri eleştirmeye; Kuzey Kore'nin dertlerinden üçkâğıtçı bürokratları sorumlu tutmayı yeğliyorlar. (Nazi Almanya'sı çökerken de benzer bir durum yaşanmıştı: Almanların çoğu, Hitler'dense parti yöneticilerini suçluyordu.) Öte yandan, Güney Kore'ye sızıp sansasyonel saldırılar düzenleyecek kadar ülkelerine bağlı olan Kuzey Koreli özel harekâtçılar –1968, 1983 ve 1987 saldırılarında sağ olarak yakalananlar– tutuklandıktan sonra taraf değiştirdiler. Ayrıca yakın zamanda iltica eden Kuzey Koreliler de, aldıkları verdiklerinden çok olan bir devlete inancını koruyan pek az insan kaldığını, fakat Kuzey Korelilerin yine de sadakat göstermek zorunda hissettiklerini söylüyor (kıtlık öncesinde ücretsiz gıda, barınma,

eğitim ve sağlık hizmeti sunan Kuzey Kore devleti, bir zamanlar yurttaşlarının "kimselere imrenmesine gerek olmadığını" savunabiliyordu). Kuzey Kore'den kaçan ve bir ömrü Kim kültünün gölgesinde geçiren insanların çoğu, belki de manevi dünyalarında oluşan boşluğu doldurmak için Hıristiyan oluyor.

Askerden arındırılmış bölge üzerinden Güney Kore'ye geçmek fevkalade tehlikeli olduğu için, iltica etmek isteyenlerin çoğu Çin sınırını kullanıyor. İltica eden insan sayısının bu kadar az olmasının tek sebebi Kuzey Kore'den çıkmanın zor olması değil (bazen bekçilere rüşvet vermek ve nehri yüzerek geçmek kadar basit yöntemler işe yarayabiliyor). Mülteciler Çin'den çıkmakta da epey zorlanıyorlar, çünkü Çin yakaladığı kaçakları zorla Kuzey Kore'ye iade ediyor. Bir diğer sorunsa örgütlenme ve iletişim kurma imkânlarının kısıtlı olması, zira Kuzey Kore rejimi yurttaşlarını sinsice ve yakından gözetim altında tutuyor. Bu gözetim sadece polis, gizli polis veya devletin güvenlik güçleri tarafından sağlanmıyor: Sıradan Kuzey Kore yurttaşları da ev halkının faaliyetlerini düzenli olarak yetkililere bildirmekle yükümlü. Tabii bir de korku faktörü var. Kuzey Koreliler, belli suçları işlediklerinde akıbetlerinin ne olacağını gayet iyi biliyorlar: Ölüm cezaları halka açık şekilde gerçekleştiriliyor. "Siyasi suçlar" için kanuni bir prosedürü olmayan dışa kapalı bir ülkede, geceyarısı kapısının çalınması riskini göze alma cesaretini gösterecek çok az insan var. Kimi suçluların gönderildiği "çalışma", "yeniden eğitim" ve "topyekûn denetim" kamplarında neler olup bittiği pek bilinmiyor. İnsanlar, hatta kimi zaman bütün bir aile kaybedilebiliyor.

2007 yılında, Seul Yabancı Gazeteciler Kulübü'nde konuşma yapan Shin Dong-hyuk alışılmadık bir istekle karşı karşıya kaldı: Shin'den pantolonunu çıkarması istenmişti. Kuzey Kore'nin en korkunç güvenlik tesisi "14 nolu Topyekûn Denetim Kampı"ndan kaçtığını iddia eden Shin'in anlattığı hikâye o kadar akıl almazdı ki elektrikli dikenli telleri aşarak kaçışına dair kanıt sunması bekleniyordu. Biraz titreyerek de olsa Shin bu isteği yerine getir-

di: Bacakları sayısız yara bereyle kaplıydı. Shin kampta dünyaya gelmişti, zira Kuzey Kore'deki kamplarda tutulan bireylerin istekleri dışında evlendirilerek aile kurmaya zorlanması sıradan bir uygulamaydı. Bu akıllara durgunluk verici ortamda Shin, kaçmayı planlayan kendi annesini ihbar etti. Neticede anne infaz edildi, Shin ise mükâfatlandırılmak şöyle dursun, korkunç işkencelere maruz kaldı. Kasıklarına kanca takılan, vücudunun kimi bölgeleri dağlanan Shin'in çektiği korkunç acılar sadece ona özel değildi. Kamptan kaçmayı başaran diğer tutsaklar da insanların açlık ve dayak yüzünden öldüğünü bildiriyor. Hatta foseptik havuzlarında boğulan ve zehirli gıdalar yedirildikten sonra kan kusarak ölenler olduğunu bile söylüyorlar. Kuzey Kore'ye iade edilen ve yarı Çinli bir bebeğe hamile olan kadınların da kürtaja zorlandığı öne sürülüyor; Kuzey Kore devletinin "safkan" ideolojisiyle örtüşüyor bu iddia.

Toplam 200 bin erkek, kadın ve çocuğu hapsetmiş olan Kuzey Kore'de tüm tutsaklık hikâyeleri bu denli korkunç değil: Bazı mahkûmlar en fazla tarım işçisi olarak çalıştırılıyor. Ayrıca 2014 yılında yapılan yargı reformlarıyla bazı kamplardaki mahkûmların ailelerinden yiyecek almasına izin verildi. Fakat ne olursa olsun, Kuzey Kore'nin insan hakları ihlalleriyle nam salmış olması boşuna değil.

Stratejik silahlar, Günışığı Politikası ve yaptırımlar

1994 yılında artık ömrünün son demindeki I. Kim, dünyayla ilişkilerini iyileştirip gerilimleri azaltmak amacıyla eski ABD başkanı Jimmy Carter ile nükleer silahların imhası konusunu görüşmek üzere bir araya geldi. 1950'li yıllarda Moskova, nükleer araştırmalar konusunda Pyongyang'a yardım etmiş, 1965 yılında da Yongbyon'da plütonyum bazlı bir enerji santrali kurulmuştu. ABD güçlerinin nükleer savaş başlıklarını Güney Kore'den çıkaracaklarını duyurduğu 1991 yılında BM müfettişleri, Kuzey Kore'nin Yongbyon'u istedikleri gibi denetmelerine izin vermedi-

ğini öne sürdü; santralde nükleer silah üretildiği yolundaki şüpheleri pekiştiren bir gelişme oldu bu. 1994 yılının ekim ayında, I. Kim'in ölümünden üç ay sonra, Washington ve Pyongyang "Çerçeve Antlaşması"nı imzaladı. Bu antlaşma uyarınca Kuzey Kore, uluslararası kuruluşların yardımıyla sivil amaçlara yönelik hafif-sulu nükleer reaktörler inşa edecek ve yakıt desteği de alacaktı. Ayrıca Pyongyang yönetiminin Yongbyon'daki plütonyum operasyonunu rafa kaldırması gerekiyordu. Velhasıl, umut vaat eden bir plandı bu. Enerji santrallerine yönelik çalışmalar başladı, fakat Washington'daki siyasi tartışmalar ve Kuzey Kore devletinin eninde sonunda çökeceği yönündeki beklentiler yüzünden yardımın ulaşması gecikti. Böylece Pyongyang yönetiminin ABD'nin vaatlerine inancı zayıflamaya başladı.

1998 yılında Güney Kore'de Kim Dae-jung yönetimi işbaşına geldi. 1970'li ve 80'li yıllar iki Kore arasındaki gerginliğin yumuşadığı dönemler olmuştu, fakat Kim Dae-jung daha iddialı bir plan önerdi: "Günışığı Politikası" denen bu plan, adını Ezop'un bir hikâyesinden alıyordu. Söz konusu hikâyede rüzgâr bir adamın ceketinin önünü iliklemesine sebep olurken, günışığı da adamı ceketini çıkarmaya sevk ediyordu. Benzer şekilde Kim de, soğukların ardından güneşle havayı ısıtır gibi, Kuzey Kore'yi ekonomik bütünleşme ve zirve diplomasisine ikna etmeyi umuyordu. Bu plan çerçevesinde beklenmedik bir gelişme yaşandı: Hyundai, Kuzey Kore'deki doğa harikası Kumgang Dağı'nda Güney Koreliler için turistik bir tesis inşa etti. Ardından, Güney Kore'nin kuzeyinde, askerden arındırılmış bölgenin kıyısında bulunan Kaesong'da bir sanayi tesisi açıldı. Güney'deki şirketlerin sermayesi ve uzmanlığı ile Kuzey'in işgücünü bir araya getiren, Kuzey Kore ekonomisinin Seul eliyle canlandırılmasına yönelik bir projeydi bu. 2000 ve 2007 yıllarında iki Kore arasında zirveler yapıldı ve Kim Dae-jung bu barış girişimleri sayesinde Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü (daha sonra bu zirveleri yapabilmek için Pyongyang yönetimine 500 milyon dolar ödediği ortaya çıkınca itibarı yerle bir oldu.)

Her ne kadar umut verici bir plan olsa da, "Günışığı"nın ABD'de sağ-muhafazakâr George W. Bush iktidarına denk gelmesi talihsiz bir durumdu; neticede izlenen politikalar konusunda Seul ile Washington arasında anlaşmazlık çıktı. 2002 yılında ABD'li yetkililer Kuzey Kore'nin gizlice uranyum bazlı nükleer silah ürettiği yönündeki bir istihbaratı gündeme getirdi. Kuzey Kore bu iddiaları reddedince, zaten ağır aksak işleyen "Çerçeve Antlaşması" suya düşmüş oldu. Nihayetinde Pyongyang yönetimi nükleer santrallerdeki müfettişleri sınırdışı etti ve Yongbyon projesine devam etme kararı aldı. Bu gelişmelerden kaygı duyan Pekin yönetimi 2003 yılında inisiyatifi ele alarak Çin, Japonya, Kuzey ve Güney Kore, Rusya ve ABD'nin katılımıyla nükleer silahların imhası için "Altılı Görüşmeler"e önayak oldu. Görüşmeler güç bela ilerlerken, 2006 yılında Pyongyang yeraltında plütonyum bazlı bir nükleer test yaparak eli yükseltti. Benzer bir testin daha yapıldığı 2009 yılında, tesislerin kapatılmasına yönelik protokoller konusunda yaşanan anlaşmazlıklar yüzünden görüşmeler bir sonuca varamadan bitti. 2010 yılında uranyum bazlı nükleer programını duyuran Pyongyang yönetimi (2002 yılında bu yöndeki iddiaları reddetmişti oysa), 2012 yılında nükleer enerjiyi anayasaya dahil ettikten sonra 2013, 2016 ve 2017 yıllarında yeraltında bir dizi nükleer test daha yaptı.

Kuzey Kore bir yandan da balistik füze denemelerine devam etti. 2012 ve 2016'da iki uydu başarıyla fırlatıldı (uydu fırlatma araçları, balistik füzelerle neredeyse aynı şekilde işliyor). 2017 yılında gerçekleştirilen iki ayrı denemede balistik füzeler Japonya üzerinden geçip okyanusa düştü. Pyongyang'ın nükleer savaş başlığı üretme sürecinde ne aşamada olduğu, uyduların yeniden atmosfere girmesini sağlayacak teknolojileri ve hedef belirleme sistemlerini geliştirip geliştiremediği konusunda muhtelif görüşler olsa da, Kuzey Kore devletinin bu alanlara yaptığı ciddi yatırımları göz önüne alacak olursak, halen geliştirilme aşamasındaki 10 bin ve 12 bin kilometre menzilli iki ayrı balistik füze projesiyle ABD'yi vurabilecek noktaya gelmesi an meselesi gibi görünüyor.

Güney Kore ve Japonya halihazırda saldırı menzilinde. Kuzey Kore'nin 60 bin kişiye ulaşan dünyanın en büyük özel kuvvetleri, Tokyo Körfezi'ne sızacak küçük bir denizaltıya nükleer bir cihazı veya bir "kirli bomba"yı kolaylıkla yükleyebilir ya da askerden arındırılmış bölgenin altından geçen bir tünel vasıtasıyla aynı derecede tehlikeli bir kamyoneti Seul'a ulaştırabilir.

Kuzey Kore, ani nokta atışı saldırılar dışında artık elinden pek bir şey gelmeyen harap haldeki ordusunun yitirdiği caydırıcılığı stratejik silahlar sayesinde geri kazanmış durumda. Ayrıca yine bu silahlar sayesinde pazarlık kozlarını elinde tutarak, aslında kuvvetten düşmüş bir rejimi uluslararası arenada canlı tutmayı başarıyor. Diğer yandan Pyongyang yönetimi hoşa gidecek mesajlar vermeyi de biliyor. Mesela düzenli olarak ABD'den bir barış antlaşması talep ediyor (Washington ise bu talebin Güney Kore'deki 28 bin ABD askerinin çekilmesi için bir taktik olduğunu düşünüyor). Bunun yanı sıra bölünmüş ailelerin birleşmesi için Seul'a adım atmayı da teklif ediyor. (1985 yılından bu yana gerçekleşen on sekiz birleşmeye 22 bin insan katıldı; iki Kore arasındaki gerginlik yüzünden gerçekleşemeyen birleşmeler de oldu.) İki adım ileri bir adım geri şeklinde ilerleyen görüşmeler döngüsü içinde askeri tehditler ve şiddet dilini uzlaşmacı adımlarla hafifleten Pyongyang yönetimi, eli zayıf olmasına karşın oyunu zekice oynamayı başarıyor. Ne denli tuhaf görünürlerse görünsünler, baba-oğul-torun Kim'ler şeytana pabucunu ters giydirecek kadar akıllı liderler.

Uluslararası güçler, Kuzey Kore'nin attığı adımlara iki ayrı yaptırımla karşılık verdi: Geniş çaplı ABD yaptırımları, Kuzey Kore'de iş yapmayı düşünen tüm ABD firmaları için sorun yaratsa da AB ve BM yaptırımları doğrudan silah ve lüks ürün ticaretini hedef alıyor. Siyasi gücü birinci planda tutarken kamu refahı ve ekonomiyi ikinci plana atan bir rejime yönelik bu türden yaptırımlar elbette pek bir işe yaramadı. Dahası, tıpkı savaş sırasında BM birliklerinin Kuzey Kore kırsalını bombardımana tutmasının "gereken etkiyi" yaratmadığının anlaşılması örneğinde olduğu

gibi, zaten harap olmuş bir ekonomi üzerinde bu türden yaptırımların çok az etkili olduğu da zamanla anlaşıldı. Ayrıca bu yaptırımlar Çin'i de durdurmadı. Pyongyang yönetiminin tehlikeli hareketlerinden ürkmekle birlikte rejimin çökme ihtimalinden daha çok endişelenen Çin, Yalu Nehri'nin ötesine yatırım yapmaya, yardım sağlamaya ve ticari ilişkiler kurmaya devam ediyor. Bu yüzden Seul yönetimi, özellikle Kuzey-Güney projeleri çatırdadığı için Kuzey Kore'nin Çin'in ekonomik sömürgesi haline gelmesinden korkuyor. 2008 yılında Kuzey Koreli bir askerin (kazayla) bir Güney Koreliyi öldürmesinden sonra Kumgang'daki turistik tesis kapatıldı. Küçük ve orta ölçekli 123 şirketin kurulmasından sonra Kaesong'daki ortak sanayi bölgesine yapılan yatırımlar durdu. 2013 yılında yaşanan gerilimlerin ortasında Kuzey Kore'nin altı ay boyunca işçileri çekmesinin ardından *çaebol*'ler de yabancı yatırımcılar da bu işle ilgili heveslerini yitirdiler. Son olarak 2016 yılında Pyongyang'ın gerçekleştirdiği nükleer denemelere cevaben Seul yönetimi tası tarağı toplayıp Kaesong'dan çekildi.

Bu arada Pyongyang yönetimi de öngörülemez bir devletin yapabileceği her şeyi yapıyor. 1990'lı yıllarda aldığı 800 milyon dolarlık dış borcu ödeyemeyen Kuzey Kore, uyuşturucu ticareti, sahte döviz basma ve hatta sivillere yönelik katliamlarla nam salan rejimlere nükleer teknoloji ihraç etme gibi faaliyetlerle suçlanıyor.

Pyongyang yönetiminin nükleer bir saldırıya kalkışabileceğini öngören pek az uzman olsa da –zira böyle bir saldırının misillemesi rejimi yok edecektir– sınır çatışmasından kıyamete uzanan bir yelpazede pek çok gerginlik yaşanması mümkün. Washington'ın en büyük kâbusu, Pyongyang'ın teröristlere nükleer silah satması ihtimali. Çok fazla dile getirilmese de aynı derecede kaygı veren bir başka unsur daha var: nükleer kaza riski. Yongbyon'daki enerji santralinde bulunan grafit nötron yavaşlatıcıları ciddi bir yangın tehlikesi teşkil ediyor ve buna rağmen ne bir uluslararası denetim var ne de yaptırımlar yüzünden güvenli ve modern bileşenler it-

hal edilebiliyor. Yongbyon yeni bir Fukuşima olabilir, fakat böyle bir şeyin yaşanması durumunda, afet yönetimi konusunda yardım etmek isteyecek ekipler Kuzey Kore'ye alınmayabilir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında durumun vahameti daha da belirginleşiyor. Pakistan gibi Kuzey Kore de nükleer bir devlet olarak tanınmak istiyor. Nükleer silahlarını imha ettikten sonra Kaddafi Libya'sının başına gelenlere şahit olan Kuzey Kore'nin, şu an elinde bulunan cephaneden vazgeçmeye hiç niyeti yok. Fakat yine de ekonomik yardım ve diplomatik normalleşme karşılığında silah programlarını durdurmak gibi tavizler de verebilir. Ne var ki Seul, Tokyo ve Washington, Kuzey Kore'ye nükleer statü vermeyi inatla reddediyor. Bu yüzden tüm taraflar, büyük tehlikelere yol açabilecek kadar daralan bir uzlaşı alanına sıkışıp kalmış durumda.

Kim'ler, krallar ve *çaebol*

Baba-oğul-torun Kim'ler kendilerini Kuzey Kore'nin yeni hanedanı ilan ettiğine göre, Güney Kore'deki muadilleri kimler olabilir? 2013-2017 yılları arasında Seul'un II. Park'ı Pyongyang'ın III. Kim'iyle karşı karşıya olsa da Güney Kore'de başkanlar sadece bir dönem görev yapabiliyor. O halde Seul'daki iktidarın asıl sahibi olan ve seçimle işbaşına gelmeyip hanedan şeklinde işleyen *çaebol* sahibi ailelerin Kim'lerin Güney'deki muadilleri olduklarını söyleyebiliriz. Bu ailelerde iktidar artık üçüncü kuşağa devrediliyor.

Çaebol'lerin üst düzey yöneticilerinin etrafında bir esrar perdesi var. Seul'un kentsel yerleşim alanlarının dışında, herkesin erişimine açık olmayan yamaç bölgelerinde kale benzeri malikânelerde yaşıyorlar. Halka açık alanlarda pek görülmüyor, işlerini kapalı kapılar ardında yürütüyorlar. Nadiren bir araya geldikleri çalışanlarından büyük hürmet gören bu yönetici kesim, ayrıca uzun yıllar boyunca yasalar karşısında zımni bir dokunulmazlık zırhına sahipti. İşledikleri ticari suçlarda genelde ufak bir ikaz, ceza ertelemesi ve başkandan af gibi "cezalar" ile karşı-

laşıyorlardı. Yakın tarihli bir örnek: Park Geun-hye'nin karıştığı skandallarla ülkenin derinden sarsıldığı 2017 yılında Samsung'un veliaht prensi Lee Jae-yong, bir yöneticisiyle birlikte yolsuzluk suçlamasıyla tutuklandı ve beş yıllık hapis cezasına çarptırıldı. Birkaç ay sonra cezası hafifletilip ertelenen Lee cezaevinden salıverildi. (2019 yılı itibariyle yüksek yargı Samsung soruşturmasını yeniden genişletme kararı aldı.)

Medyada görünürlük peşinde koşmayan Güney Koreli *çaebol* yöneticileri röportaj vermeye yanaşmıyor. Hissedarlarına hesap verme yükümlülükleri de olmadığından yıllık genel kurullara katılmıyorlar. Eğitimli kesim arasında "prens" ve "prenses" diye anılan ve genelde bu çevreden birileriyle evlenen çocukları, ileride koltuğu devralacak şekilde yetiştiriliyor ve daha sonra güvenilir kurmaylar eşliğinde kilit yönetici pozisyonlarına getiriliyor. Sadık yöneticilerin sağ kolu görevini gören kurmaylar, borsaya kayıtlı şirketlerini takip etmelerine yardımcı oluyor (genelde azınlık hissesine sahipler). Kuzeyli Kim'ler gibi bu yöneticilerin de temel kaygısı güç ve iktidar, fakat en azından işlerinde gösterdikleri muazzam başarı sayesinde alt kademelerdeki insanları da zenginleştirdiler.

Peki orijinal Joseon hanedanına ne oldu? 1910'da idari yetkileri ellerinden alınan hanedan üyeleri Japonya'ya götürülüp çaptan düşmüş Japon aristokrasisiyle evlendirildi. Gojong'un torunu Yi Gu, 1931 yılında Japonya'da doğdu ve anadili olarak Japonca öğrendi. 1945 yılından sonra Rhee yönetiminde hanedan mülklerinin kamulaştırılmasının ardından Yi ABD'de eğitim gördü, mimarlık okudu ve Amerikalı "Prenses Julia" ile evlendi. Park'ın iktidarında Kore'ye dönen çift, kraliyet sarayındaki ufak bir malikâneye yerleşti. Ne var ki vasat bir mimar olduğundan pek başarı gösteremeyen Yi, Julia'dan boşanıp Japonya'ya döndü.

Geleneksel hanedanlık ritüellerini yerine getirmek üzere 2004 yılında Seul'a gelen Yi ile kısa bir röportaj yapma şansı buldum. Hanedanlığın ipek tören giysileri içindeki Yi, ufak tefek ve mahzun bir adamdı; ayrıca Gojong'a benzerliği hemen göze çarpıyordu. ABD pasaportuna sahip olmasına rağmen kendini Koreli olarak gördüğünü ve öldükten sonra Kore'de defnedilmek istediğini söyledi. Yi ile röportaj yapan son muhabir ben oldum: Sonraki yıl Tokyo'da hayatını kaybetti ve vasiyet ettiği gibi Kore'de defnedildi.

Bir de Yi'nin kuzeni Yi Seok var; hanedanın eski gücüne kavuşmasını umuyor hâlâ. Çocukken ailesinin sarayından sürülüp büyüyünce eğlence sektörüne giren Yi Seok, daha sonra Vietnam'a gitti ve kendisine Jeonju'da geleneksel bir ev tahsis edilene kadar bir süre evsiz kaldı. Bugün Jeonju'da yabancı turistlerle bol bol hatıra fotoğrafı çektiren Yi'nin, günün birinde hanedanın yeniden Kore'nin başına geçeceğine dair kurduğu hayaller elbette gerçekçi değil. Onunla sarayda yaptığım röportaj sırasında yanımıza gelen Güney Koreli öğrenciler, sırf yabancı olduğum için benimle fotoğraf çektirmek istediler. Ne gariptir ki bir zamanlar bu sarayın sahibi olan ailenin soyundan gelen adama pek ilgi göstermediler.

VI

Quo Vadis Kore?

Gönlümüzden geçen hayaller
göklerdeki yıldızlar kadar çoktur.
Tepelerin ardında yükselen
Baekdu Dağı'nda,
kışın ortasında bile çiçekler açar.

— Kore halk şarkısı Arirang'dan

Elli yıldan kısa bir süre içinde sanayileşen, demokratikleşen ve küreselleşen Güney Kore, asırlar sürmüş yoksulluğun, kötü yönetimin ve tecridin üstesinden gelebildi. Bu göz kamaştırıcı ulusal başarı öyküsü, gelişmekte olan kimi ülkeler için bir hedef teşkil ediyor. Fakat yine de Güney Kore'nin dört dörtlük bir toplum yarattığı da söylenemez.

Aceleci kalkınma döneminin bakiyeleri hâlâ bir yük gibi ülkenin sırtında: Donanım/yazılım dengesizliğinin yanı sıra şirketlerin şaibeli ve yolsuz pratikleri Güney Kore ekonomisini epey zorluyor. Aceleye getirilen sanayileşme, çağın dayattığı "çabuk, çabuk" zihniyeti ve geleneksel kültürün çetrefil bileşiminden türeyen yapısal, kurumsal ve kültürel sorunlar toplumun geniş kesimlerini derinden etkilemeye devam ediyor.

Ekonomik dengesizlikler

İlk bakışta –veya uzaktan bakıldığında– dünya rekorları kıran etkileyici markaları ve ileri teknoloji ürünü sağlam altyapısıyla Güney Kore ekonomisi akıllara durgunluk veren bir başarı öyküsü gibi görünüyor olabilir, fakat biraz derinlere inildiğinde manzara o kadar da parlak değil aslında.

Her şeyden evvel Güney Kore'nin orantısız bir ekonomisi var: İmalat sanayiinde çok sayıda birinci sınıf üreticisi varken, hizmet

sektöründe dünya standartlarına sahip tek bir şirketi bile yok. Bu durum aslında devletin izlediği politikalardan kaynaklanıyor: Ekonomik kalkınma döneminde öncelik hizmet sektörüne değil, metal sanayiine verilmişti. Fakat bu dengesizliğe sebep olan başka faktörler de var. Uzun yıllar boyunca hükümetlerin sıkı denetimine ve katı düzenlemelere tabi tutulan finans sektörü, hiçbir zaman tam anlamıyla serbest bırakılmadı: İş başına gelen hükümetler bugün bile bankalardaki üst düzey yönetici atamalarına karışıyor. Danışmanlık da hiçbir zaman büyük bir sektör olmadı: *Çaebol*'ler şirket içi danışmanları tercih ediyor. Hukuki hizmetler sunan şirketler o kadar uzun bir süre boyunca –ta 2012 yılına kadar– sıkı kontrol altındaydı ki şu an sadece yerel düzeyde varlık gösterebiliyorlar. Eğlence ve turizm sektörlerine, özellikle de yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek şeylere yeterli yatırım yapılmıyor. Tıbbi hizmetlerin (özellikle de estetik ameliyatlar) belli bir gelişme potansiyeli olsa da, Güney Kore'nin en güçlü olması beklenen alanda, yani eğitimde çok büyük sorunlar var.

Ayrıca ekonominin ihracata bağımlılığı da tehlikeli boyutlarda. GSMH'nin yarısından fazlası ihracattan geldiği için, Güney Kore küresel büyümenin tutsağı haline gelmiş durumda ve bu da, ülkenin sermaye piyasalarını ve para birimini dışsal şoklar karşısında savunmasız bırakıyor. (Üstelik Güney Kore Wonu uluslararası piyasalarda rezerv para olarak alınıp satılmadığından dalgalanmalara da açık.) Ayrıca Güney Kore'de hane halkı borçları da çok yüksek (GSMH'nin yüzde 95'i), bu yüzden yurtiçi tüketimin büyümeyi sürüklemesi mümkün değil. Ülke çapında altyapı çalışmaları büyük ölçüde tamamlandığından ve konut ve işyeri talebi de artık düşüşe geçtiğinden, ekonomik büyümenin en klasik itici gücü olan inşaata yönelik iştah da azaldı.

Fakat her şeyden önemlisi, Güney Kore ekonomisi hâlâ devasa şirketlerin boyunduruğunda: Ülkenin sermaye ve insan kaynaklarına *çaebol*'ler hükmediyor. Güney Kore'de sayısız küçük işletme var –Kore Savaşı dönemindeki geçimlik kapitalistlerden miras kalan aile lokantaları, dükkânlar, eğitim kurumları, taksiler

ve daha niceleri– fakat bunların çoğu sahipleri tarafından işletildiğinden risklere açık. Öte yandan, bir sonraki kuşağın üst düzey yöneticilerini yaratabilecek girişimciler ve orta ölçekli şirketler yok denecek kadar az. Piyasada dönen paranın daima *çaebol*'lere akmasından ötürü geri kalan işletmeler yeterince sermaye bulamıyor. Ekonomi profesörü Shin Se-don, bu durumu şöyle özetliyor: "Güney Kore'de kapitalsiz bir kapitalizm var!" Park Geunhye işbaşına geldikten sonra start-up fonlarına büyük meblağlar aktarmış olsa da, para yağdırmanın bu türden dertlere derman olmadığı görüldü.

Çaebol'lere gelecek olursak, büyük oldukları ölçüde sevimsiz şirketler bunlar. Palazlanmaya başladıkları dönemde ekonomik büyümenin lokomotifi oldukları söylenebilecek bu şirketler bir yandan imtiyazlı ihaleler, düşük faizli krediler ve ithal ikameci politikalar sayesinde yerli ve milli şirket olmanın semerelerini toplarken, bir yandan da aile şirketi olarak kalmayı başardılar. Çoğu Güney Koreli *çaebol*'lerin uluslararası başarılarından gurur duyuyor olsa da, bu şirketlerin kazançları adaletsiz bir şekilde paylaşılıyor. *Çaebol* sahibi hanedanlar inanılmaz derecede zenginleşmelerinin sonucu olarak büyük güç kazandılar. Genellikle (borsada işlem gören) şirketlerinin en büyük hissedarı aileler olmasa da çapraz hissedarlık yoluyla imparatorluklarını kontrol altında tutuyorlar. Bu amaçla, aynı grup içindeki şirketlerin birbirlerinin hisselerini satın almasına dayalı dairevi hissedarlık [*circular-shareholding*] sistemini de yakın zamanda kullanmaya başladılar. Bilgi paylaşmanın hiç de yaygın olmadığı bir kültürde idari karar alma süreçleri de şeffaf değil. *Çaebol*'ler hissedarlarına hesap verme yükümlülüğü taşımıyor ve dağıttıkları kâr paylarını genelde düşük tutuyorlar. Üstüne bir de şeffaflığın olmayışı ve sorumsuz yönetici ailelerin –zimmete para geçirme, sahtecilik, gizli ödenekler, miras sahtekârlığı, vergi kaçırma gibi– sonu gelmez skandalları eklenince, "Kore ucuzluğu" elbette kaçınılmaz hale geliyor. Nihayetinde uluslararası yatırımcılar, Güney Koreli şirketlerin hisse senetlerine sektörel rakiplerininkine kıyasla daha

az değer biçiyorlar. (Güney Koreli uzmanlar, bu ucuzluğun altında Kuzey Kore'nin oluşturduğu tehdidin yattığında ısrarcı olsalar da, yabancı fon yöneticileri bu görüşe katılmadıklarını dost meclislerinde dile getiriyorlar.) Öte yandan, *çaebol*'lerin kendi iştirakleriyle imtiyazlı "iç" anlaşmalar yaptığını, küçük şirketleri kâh teslimiyetçi iş ilişkilerine zorlayarak kâh geç ödeme yaparak yıprattığını, hatta bu şirketlerden fikir, personel ve teknoloji çaldığını iddia eden Güney Koreli araştırmacılar da var. Daha da beteri, Güney Kore'nin yönetici elitlerinin sonu gelmez sabıka listesi, girişimci Güney Koreliler için fevkalade olumsuz bir kıssadan hisse teşkil ediyor: İş hayatında başarının yolu suç işlemekten geçer.

Çaebol'lerin ellerine geçirdikleri gücü suiistimal etmesi, *laissez-faire* ekonomisinden ziyade devletin kanatları altında zenginleşmiş bir ülkede sermaye sınıfına yönelik nefreti körükledi. Zenginlik yaratma konusunda başarılı olsa da bu zenginliği adaletsiz bir şekilde paylaştıran kapitalizme yönelik derin bir toplumsal huzursuzluk var. Bugün kemikleşmiş hale gelen suiistimallerin bunda payı olabilir: Mesela, hissedar haklarına dair pek az şey bilinse de işçi hakları konusunda ciddi bir duyarlılık söz konusu. Emekli bir *çaebol* yöneticisi, "Çinliler kapitalist sosyalistler, Korelilerse sosyalist kapitalistler!" diye hayıflanmıştı mesela; Güney Korelilerin tüm cevapları hükümette aradığı da bir gerçek. Güney Koreliler ciddi derecede rekabetçiler, fakat bir yandan da eşitlik ve hak sahipliğine dair resmen çelişkili anlayışları var. (Ekonomik veriler Güney Kore'nin gelir dağılımının gayet eşitlikçi olduğunu gösterse de genel algı ekonomik eşitsizliklerin derinleştiği yönünde ki son on yıl boyunca düzenlenen seçimlerde toplumsal refahı tabana yaymaya yönelik söylemlerin öne çıkmasına sebep olan da buydu.) Bu düşünce yapısı, teşviki de zorlaştırıyor. Uluslararası bankacılık kuruluşu Standard Chartered'ın Güney Kore birimi, performansa dayalı ücretlendirme sistemine geçerek ülkenin bankacılık sektöründe görülen en büyük grevi tetiklemişti mesela.

Bireyci Batı toplumlarında "kültür" kelimesi –yani "yaradılış"tan ziyade "yetiştirme"yle açıklanan öğrenilmiş davranışlar– nadiren duyulur. Topluluk bilinci kuvvetli Güney Kore'deyse kurumlar ve toplumsal yapı üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan kültürün ağırlığı son derece belirgindir.

Ellerindeki gücü sonuna kadar suiistimal eden *çaebol*'lerin bütün yapıp ettikleri yanlarına kâr kalıyorsa eğer bunun sebebi, hukuk sisteminin bu kuruluşlar karşısında gayet nazik olmasıdır. Hâkimlerin, yargılanan şirket yöneticilerine hafif cezalar vermesi veya cezaları ertelemesi Güney Kore'de gelenek haline gelmiş durumda; bunu da *çaebol* yöneticilerinin "ekonomik bakımdan taşıdıkları önem"le gerekçelendiriyorlar. (Bu durum birtakım zor soruları da beraberinde getiriyor. Hâkimler böyle düşünüyorsa, o zaman neden hukukçu olmak yerine iş hayatına atılmadılar? Ayrıca yönetimin şeffaf olmadığı düşünülürse, hâkimler bu yöneticilerin şirketlerine faydalı mı, yoksa zararlı mı olduklarını nasıl tespit ediyorlar? 2014 yılında Samsung yönetim kurulu başkanının kalp krizi geçirmesinin hemen ardından şirketin hisselerinin değerinin fırlaması epey aydınlatıcı bir anekdot olabilir.) Mahkeme salonları sık sık şovlara da sahne oluyor; kamuoyunda sempati uyandırmak için duruşmalara hastane pijamalarıyla veya sedyeyle gelen *çaebol* patronları var. Verilen cezalar da son derece komik. 2008 yılında bir mahkeme, Güney Kore'nin en büyük *çaebol*'leri arasında yer alan Hanwha Group'tan Kim Seungyoun'un, oğlunu Gangnam'daki bir bardan atan bar çalışanlarını kaçırmaları için korumalarını ve mafyayı kullandığını ortaya çıkardı. Üstelik bu bar çalışanları işkence de görmüştü. Kim'in tuttuğu haydutlar hapse atılsa da kendisi 200 saatlik kamu hizmetiyle yırttı. (Kim 2012 yılında bu olaydan bağımsız bir zimmete para geçirme suçlamasıyla hapse girdi.) Yöneticilerin ceza aldığı nadir durumlardaysa devreye başkanlık affı giriyor. Ülkenin en büyük üç şirketinin yönetim kurulu başkanları –Samsung Elect-

ronics'ten Lee Keun-hee, Hyundai Motor'dan Chung Mong-koo ve SK Corp'tan Chey Tae-won– bu şekilde affedildi mesela. (Chey zimmetine para geçirdiği için 2013 yılında bir kez daha hapse atıldı ve iki yıl sonra dönemin devlet başkanı Park Geun-hye tarafından affedildi.)

Peki Güney Kore devlet kurumları, mafya babalarını andıran *çaebol* yöneticilerine karşı neden bu kadar nazik? Birincisi, Güney Kore 1960'lı yıllardan beri ekonomisini her şeyden üstte tutuyor, dolayısıyla da iş insanlarını kolluyor. Bu nezaketin bir diğer sebebi de yolsuzluk olabilir, fakat galiba yine de en iyi açıklama şu: Ülkedeki müesses nizam [*the Establishment*] –yani siyasetçiler, devletin üst kademelerindeki bürokratlar, yargı üyeleri ve sermaye sahipleri– kendi çıkarlarını çok sıkı gözetiyor.

Daha genel bir perspektiften bakılacak olursa, hukuk ve adliye Güney Kore'de hiçbir zaman sevilen bir kurum olmadı. Güney Kore'nin hukuk sistemi sömürgeci Japonya'dan ithal edildi ve daha sonra askeri diktatörlüklerde suiistimal aracına dönüştü. Ayrıca Koreliler gayri şahsi ve pahalı bir kuruma başvurmaktansa kendi meselelerini bizzat halletmeyi daima yeğlediler. Mesela bir Amerikalı ile İngiliz şahsen tanışmadan da imzalı bir sözleşmeye bağlı olarak iş yapabilirken, Koreliler öteden beri böyle işlerden hoşlanmaz, tanıdıkları veya ilişki içinde oldukları insanlarla çalışmayı yeğlerler.

Sosyal ilişkiler toplumu düzenleme konusunda devlet kurumlarından daha etkili. Aile, okul, komşuluk gibi ağlar, sokakta işlenen suçların az oluşunu açıklayabilir: Batı şehirlerinin aksine, Güney Kore'de "belli bir saatten sonra gidilmemesi gereken" mahalleler veya gettolar yok. Güney Korelilerin (davranışları denetleyecek ilişki hiyerarşilerinin olmadığı durumlarda) kanun kural tanımazlıklarını bir başka açıdan anlamak için de trafikteki davranışlarını gözlemleyebilirsiniz. Otomobiller kırmızı ışıkta geçer, belediye otobüsleri insan taşıdıklarını unutmuşçasına hız yapar, motosikletler kaldırımlarda fink atar ve trafik polisi de pek bir şeye karışmaz. Güney Kore'de mükemmel kanunlar ve işinin ehli

hukukçular olsa da kanunlar çiğneniyor, bir kenara konuyor ve tutarsız bir şekilde uygulanıyor.

Hukukun iş dünyası karşısındaki pasifliğini "ahbap çavuş ilişkileri" ile açıkladığımıza göre, büyük şirketlere pek ilişmeyen medyaya da değinebiliriz. Aslında Güney Kore medyası (siyaset de dahil olmak üzere) toplumu ilgilendiren hemen her konuyu sözünü sakınmadan ele alıyor, fakat sıra iş dünyasına dair haberleri aktarmaya gelince durum değişiyor: *Çaebol*'lerin reklam bütçelerini koz olarak kullanarak kendileriyle ilgili haberleri yönlendirdikleri herkesin bildiği bir sır.

Bürokratlar da öteden beri iş dünyasının müttefiki konumunda. Joseon zamanında seçkin sınıf denince akla savaşçılar veya tüccarlar değil, eğitimli bürokrasi gelirdi. Park Chung-hee de bu geleneği sürdürdü: Ekonomik mucizenin yol haritasını hazırlayan kamu kurumlarındaki üst düzey bürokratlar, daha sonra planın hayata geçirilme sürecini de yönetti. Fakat ne yazık ki düzenleme kurumlarındaki bürokratlar zaman içinde iş dünyasıyla gereğinden fazla içli dışlı olunca, külfetli düzenlemelerden muaf tutulmak isteyen patronlardan rüşvet almaya başladılar. Bu türden gizli kapaklı anlaşmalar 1990'lı yıllarda yaşanan kamu güvenliği felaketlerinin ve 1997 ekonomik krizinin altında yatan başlıca faktördü. Nisan 2014'te yaşanan feribot kazasının sebeplerinden biri de muhtemelen denetimsizlik ve dikkatsizlikti: Kapasitesinin çok üstünde yolcu taşıyan *Sewol* adlı feribotun batması sonucu çoğunluğu lise öğrencisi olmak üzere 300 yolcu hayatını kaybetti. Çeşitli devlet kurumlarının arama kurtarma çalışmalarındaki yetersizliği ve çok fazla bürokratik prosedürün olması halkı hiddetlendirdi ve sonuç olarak başbakan istifa etmek zorunda kaldı. Bu arada şunu da belirtelim: Güney Kore'de başbakan seçimle iş başına gelmiyor, genellikle bir bürokrat veya akademisyen bu görev için başkan tarafından atanıyor. Yani icraatın içinde değil, masa başında oluyor başbakanlar. Ne var ki *Sewol* trajedisinin de gösterdiği üzere kriz yönetimi için bürokratik yazışmalar yapmanın ötesine geçip bilfiil eyleme geçecek insanlar gerekiyor.

Güney Kore'de gelenekselleşmiş olan güçlü bürokratik vesayet içgüdüsü de zayıflayacak gibi görünmüyor. Şirketler, şeffaflık ve öngörülebilirlik talebinde bulunsalar da, bir yandan da gereğinden fazla düzenleme, kurumlar arası yetki çatışması, müzakere edilmeden tasarlanan düzenlemelerin şirketleri önceden uyarmaksızın uygulamaya konması gibi durumlardan şikâyet ediyorlar. 2014 yılında Başkan Park Geun-hye, üst düzey bürokratlarla yaptığı yedi saatlik (!) bir toplantıda, ülkeyi boğan bürokratik formaliteleri azaltmaları için ültimatom verdi. Ne var ki aşırı korumacı ve müdahaleci devlet geleneği hiç de zayıflamış değil. Mesela Kuzey Kore'nin web sitelerine Güney'den erişim kısıtlı, ayrıca yurtdışı seyahatinden dönen Güney Korelilerin fazla harcama yapıp yapmadığı da araştırılıyor. Bu türden uygulamalar, yönetici sınıfın halkına güvenmediğini gösteriyor. Tüm bunların akla getirdiği daha genel bir soru var aslında: Bir zamanlar ülkenin güçlü yanlarından birini teşkil eden devlet kurumları, bugün Güney Kore'nin sırtında bir yük haline gelmiş olabilir mi?

Yapısal sorunlardan kültürel meselelere geçecek olursak, Güney Kore toplumunu yıpratan bir diğer şey de vahşi rekabetçilik. Kökenleri kurnazlığın geçer akçe olduğu köy yaşamına kadar uzanan bu tutum –daha önce bahsettiğimiz "Kim'de yeni bir şey varsa, Park ve Lee de aynısından ister" zihniyeti– çalkantılı kalkınma döneminde daha da şiddetlendi. Hem ulusal düzeyde –medya akla gelebilecek her uluslararası sıralamada Güney Kore'nin konumuna dair sayısız haber yapıyor– hem de kişisel düzeyde –en iyi üniversitede okumak, en iyi şirkete girmek, Gangnam'ın en güzel muhitinde yaşamak vs.– açıkça görülebiliyor bu yarış. Korelilerin rekabetçi ruhunun yakıtı da eksik edilmiyor: Güney Kore şehirlerindeki üçüncü nesil kahveci sayısına başka bir ülkenin ulaşması neredeyse imkânsız. Kavrulan kahve çekirdeklerinin kokusu *kimçi* kokusunu bile bastırıyor artık. Rekabetçilik iş dünyası için faydalı bir özellik olabilir, fakat bir yandan da yeterince başarı gösteremeyenlerin ezildiği bir toplum yaratıyor. Başka bir deyişle, Güney Kore'de altta kalanın canı çıkıyor.

Güney Londra'daki "Kore mahallesi" New Maldon'da tanıştığım Koreli bir *ajumma* (yaşlı kadın), İngiltere'deki hayatın en sevdiği tarafının "özgürlük" olduğunu söylemişti bana. Her ne kadar Güney Kore en az Birleşik Krallık kadar demokratik olsa da, aslında siyasi ve hukuki özgürlüklerden değil, toplumsal özgürlüklerden bahsediyordu: Grupçu zihniyetin boğuculuğundan, toplumsal beklentilerden ve mahalle baskısından azade olmaktı aslında söz ettiği şey. Okulda veya sanal dünyada zorbalık ve taciz şeklinde tezahür edebilen bu baskılar bazen dayanılmaz boyutlara ulaşabiliyor. Nitekim grup merkezli Güney Kore toplumunda karşılaşılan en fena zorbalık biçimi *vangta* (dışlanma).

Ne acıdır ki Güney Kore modern çağın en muhteşem ulusal başarı öykülerinden birine imza atmış olsa da araştırmalar halkın hiç de mutlu olmadığını ortaya koyuyor. Güney Koreliler çalışmak kadar eğlenmeyi de biliyorlar, fakat tantanalı gece hayatına katılmalarının amacının eğlenmekten çok stresle baş etmek olduğunu da itiraf ediyorlar. Örneğin Park Geun-hye göreve geldikten sonra yaptığı ilk konuşmanın odağına "mutluluğu" koydu, fakat akıbet bunun tam aksi oldu: Güney Kore tarihinin en geniş katılımlı protesto gösterileri onun döneminde patlak verdi.

Ünlü doktor Hwang Woo-suk'un ibretlik çöküşünün altında yatan şeyin hızlıca zirveye ulaşma dürtüsü olduğu yolunda genel bir kanı var. Prestijli Seul Ulusal Üniversitesi'nde çalışan parlak bir kök hücre araştırmacısı olan Hwang, Snuppy adını verdiği klonlanmış köpekle dünyayı kendine hayran bırakmıştı. Güney Kore'nin uluslararası imajını parlattığı için kahraman addedilen Hwang'ın araştırmasının sahte olduğu sonradan ortaya çıkınca Güney Koreliler öfkeden deliye döndüler. Rezil rüsva olan Hwang ülkesini terk etmek zorunda kaldı.

Yine de Hwang'ın yaptığı gibi risk almak, Güney Kore için pek alışıldık bir durum değil: Güney Kore başarısızlığı o kadar sert biçimde cezalandırıyor ki pek çok insan risk almaktan kaçınıyor. İflas eden girişimcilerin kredi geçmişi sonsuza kadar lekeleniyor; yani bu da kimseye ikinci bir şans tanınmadığı anlamına

geliyor. Güney Kore'den bir Bill Gates veya Steve Jobs çıkmaması da belki bu durumla açıklanabilir. (Ayrıca bir Korelinin girişimci olmak için seçkin bir üniversitedeki öğrenimini yarıda bırakması olacak şey değil.) Riskten kaçınmak ofislerde çalışan beyaz yakalıların da tipik davranışlarından biri. Bu nedenle yenilik getirmek konusunda zorlanıyor, öncü olmaktansa halihazırda açılmış yolları tercih ediyorlar.

Yoğun rekabetçilik ve kitabına göre programlamanın en net görüldüğü alanlardan biri de eğitim. Güney Koreli çocukların PISA'daki yüksek skorlarına imrenen Batılı aileler, Güney Korelilerin kendi eğitim sistemlerine ne denli sert eleştiriler yönelttiklerini ve aile bütçesinden eğitime ayırdıkları miktarların büyüklüğünü görseler şaşırıp kalırlar muhtemelen.

Eğitim başarısı Joseon döneminde de takdir edilen bir şeydi, fakat modern Güney Kore bunu akıl almaz uçlara götürdü. Çocuklar *hakvon* denen dershanelerde veya özel hocaları eşliğinde her gün saatlerce ders çalışıyorlar; sabahlara kadar ders çalışmak lise hayatının adeta ayrılmaz bir parçası. *Hakvon* sektörünün yıllık kazancının 18 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Eğitim giderleri ailelerin en büyük harcama kalemini oluştururken, gitgide daha çok sayıda öğrencinin okuldaki müfredatın ilerisine geçmesi öğretmenleri çileden çıkarıyor. Peki ya aileler? Çocuklarına çocukluklarını yaşatmadıklarının farkında olsalar da, başlarını kitaptan kaldırmadan çalışmaları için onları zorlamaya devam ediyorlar.

Bu ders çalışma takıntısının altında ne kişisel tercihler ne de karakter geliştirme amacı yatıyor: Esas hedef varılacak nokta, yani sınav sonuçları ve kazanılacak yeterlilikler. Artık kimsenin öğrenme veya beceri edinme "yolculuğu" ile ilgilendiği yok. Mesela İngilizce öğrenimini ele alalım. Güney Koreliler İngilizce öğrenmek için büyük çaba sarf ettiler, fakat müfredat o kadar sınav merkezli ki pek çok Güney Koreli telefonda iki kelime İngilizce konuşmayı beceremiyor. Aynı sorun, eğitimin ileriki aşamalarında da görülüyor. Japon bir aşçı, İtalya'da aşçılık eğitimi gördükten

sonra deneyim kazanmak için birkaç yıl İtalya'daki mutfaklarda çalışmaya karar verdiğini, Koreli meslektaşlarınınsa okul biter bitmez ellerinde bayrak gibi salladıkları diplomalarıyla ülkelerine dönüp hemen kendi restoranlarını açmaya koyulduklarını anlatmıştı.

En önemli sınavsa üniversiteye giriş sınavı. Bu sınavı geçemeyen pek çok çocuk hapishaneye benzeyen dershanelere tıkılıp toplumdan tecrit ediliyor ve bir sonraki yıl tekrar girecekleri sınava çalışmaya zorlanıyorlar. Ne var ki hükümetler açısından bu sistemi kurcalamak riskli bir iş: Üniversite giriş sınavı Güney Kore'de şaibenin karışmadığı, adil bir şekilde işleyen nadir uygulamalardan biri.

Güney Korelilerin eğitime ayırdıkları onca zaman, alınteri ve paraya rağmen ülkenin üniversiteleri için en iyi ihtimalle vasat denebilir: Güney Kore'nin en iyi üniversitesi olan Seul Ulusal Üniversitesi, 2013 yılında yapılan iki büyük uluslararası eğitim araştırmasında 35. ve 44. sıralarda yer alabildi (daha sonra 64'e kadar geriledi). Bunun bir sebebi, öğrenci ve velilerin okul ücretlilerini düşük tutmak için oluşturdukları kamuoyu baskısı: Üniversiteler şu anki gelirleriyle en iyi imkânları sağlayıp en iyi hocaları işe alamıyorlar. Bir diğer sorun da akademisyenlere verilen ömürlük kadronun rahatlığı: İşe alındıktan sonra onları araştırma yapmaya sevk edecek herhangi bir baskı mekanizması kalmıyor. Yine de iyimser olmak için sebepler de yok değil. Yurtdışında en iyi üniversitelerde çalışmış Güney Koreli hocalardan bazıları ceplerinde en iyi uygulama örnekleriyle ülkelerine dönüyorlar. Ayrıca çoğunluğu Asyalı olmak üzere ülkedeki yabancı öğrenci sayısı da artıyor.

Harvard'dan bir eğitimcinin tabiriyle Güney Kore'nin "insanlık dışı" eğitim sistemi yüzünden öğrenciler bir yandan da akın akın yurtdışına gidiyor: 2017 yılında yaklaşık 110 bin öğrenci Güney Kore dışındaki okullara kaydoldu. Yurtdışına giden öğrencilerin anneleri de genellikle onlarla birlikte gidiyor ve Güney Kore'de bir başına kalan babalar da masraflara yetişebilmek

için çalışmakla tüketiyorlar ömürlerini. Üniversite okumak için Güney Kore'den ayrılan öğrencilerin oranı diğer yaş gruplarına nazaran daha yüksek. Eğitimin yarattığı stresin –ve daha genel olarak rekabetçilik ve akran baskısının– en acı sonucuysa intihar salgını. Kırk yaş altı Güney Korelilerin ölüm sebebi olarak intihar, trafik kazalarını geçmiş durumda. Bu oranla Güney Kore, OECD ülkelerindeki intihar oranlarının zirvesinde.

"Eğitim çılgınlığı", yaklaşmakta olan başka bir sorunu da körükledi: Güney Kore nüfusu yaşlanıyor. Diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, modern Güney Koreli kadınlar da anne olmaktansa kariyerine devam etmek istiyor. Eğitim masraflarının ağırlığı da eklenince, doğum oranlarında ciddi bir düşüş yaşanıyor. Çalışma çağındaki Güney Korelilerin sayısı 2016 yılında zirvesine ulaştı ve o zamandan bu yana da işgücü azalıyor, vergi tabanı daralıyor ve yaşlılar için giderek daha çok harcama yapılıyor.

Kurumlardan ziyade kişisel bağlantılara ve ilişki ağlarına bel bağlama geleneği kaçınılmaz olarak nepotizm, kayırmacılık ve yolsuzluğu da beraberinde getiriyor. Pek çok Güney Koreli, travmatik 1997 finansal krizinin ardından devreye sokulan kemer sıkma önlemlerinin kronikleşmiş sorunları çözüp ülkeyi toparlayacağını ummuştu. Aslına bakılırsa işler iyiye de gitti, fakat iş insanları, siyasetçiler ve bürokratlar arasındaki yolsuzluk çarkı hâlâ ülke gündemini meşgul ediyor. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2012 yılında yayınladığı Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde 46. sırada olan Güney Kore, aradan altı yıl geçtikten sonra sadece bir sıra ilerleyebildi; dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan bir ülke için çok kötü bir sonuç bu.

Neo-Konfüçyüsçü bir toplum olan Güney Kore geleneksel olarak erkek egemendi ve 2012 yılında kuzeydoğu Asya'nın ilk kadın devlet başkanını seçmiş olsa da, kariyerlerine devam etmek isteyen kadınları engelleyen o cam tavan hâlâ epey alçak. (Ayrıca tıpkı Britanya'nın ilk kadın başbakanı Margaret Thatcher gibi Park da feminist sayılmazdı. Güney Koreli bir akademisyen, gelmiş geçmiş en densiz yorumlardan birine imza atarak şöyle demişti:

"Park Geun-hye'nin cinsel organları dışında herhangi bir kadınsı özelliği yok!") Ülkenin kadınları kendilerini özgürleştiriyor olsalar da, devletin yönetim kademelerindeki ve en önemlisi de iş dünyasındaki temsiliyetleri son derece düşük: Araştırma şirketi CEO Score, Güney Kore'deki önde gelen 1787 şirketten sadece 13 tanesinin CEO'sunun kadın olduğunu ortaya koydu.

Bugün hâlâ hiyerarşik bir düzene sahip olan Güney Kore toplumu büyük ölçüde muhafazakâr ve grup odaklı. Bu özelliklerin birkaç artısı var elbette: Hiyerarşik yapı, idarenin hızlanmasına imkân veriyor, muhafazakâr tutumlar riskli kararların önüne geçiyor ve grupçu zihniyet de takım çalışmasını güçlendiriyor. Fakat tüm bu unsurlar kalıpların dışına çıkabilen özgür düşüncelerin gelişimini de engelliyor bir yandan. Bu arada başkalarının "hassasiyetlerini" (*nunçi*) zedelememe takıntısı işyerlerinde entrika ve dedikodunun hüküm sürmesine sebep olurken, verimliliği de baltalıyor (bunda Güney Korelilerin uzun saatler boyunca mesaide olmalarının da payı var tabii). Bu tutumlar, çalışanların üstlerini sorgulamaması, hatta patronun memnuniyetini müşteri memnuniyetinin önüne koyması gibi alışkanlıkları da beraberinde getiriyor. Ağlak ve patron yalakası çalışan tiplemesi Güney Kore'de yaygın bir komedi öğesi haline gelmiş durumda.

Toplumun hiyerarşik düzenine rağmen –ya da belki de buna tepki olarak– otorite karşısında giderek büyüyen bir itiraz var. Bunun sebeplerini anlamak zor değil: Güney Koreliler uzun süre otoriter liderlerin boyunduruğunda yaşadı ve bugün hâlâ hesap verme yükümlülüğü olmayan iş insanlarının ve yolsuzluk batağındaki siyasetçilerin ceremesini çekiyorlar. 2014 yılındaki *Sewol* feribot faciasında liderlik zafiyeti ayan beyan ortaya çıktı: Beceriksiz görevliler, feribotun alt katlarında kalmalarını tembihledikleri yolcuları resmen ölüme gönderdi, yolcuların akıbetini umursamayan korkak kaptan feribotu terk etti ve feribot şirketinin sahiplerinden biri de faciadan sonra sırra kadem bastı. Fakat ölümcül eleştiri oklarının asıl hedefi, yetersiz ve beceriksiz görülen hükümet oldu. Buradan da şunu anlayabiliriz: Güney Ko-

re'nin toplum sözleşmesine göre son derece güçlü ve müdahaleci olagelen hükümet, bugün birebir kontrolü dışındaki şeyler için de suçlanabiliyor.

Sözünü sakınmayan eleştirmenlerinin farkında olan Güney Kore liderleri, yurttaşlarına öncülük etmektense onların kuyruğuna takılarak popülizme kayıyorlar. Medyanın eleştirileri karşısında panikleyen bürokratlar düşünmeden karar alıyorlar ("kamuoyu kanunları"). Mesela *Sewol* faciasından sonra tüm okul gezileri yasaklandı ve sahil güvenlik lağvedildi. (Sahil güvenliğin sorumlulukları farklı devlet kurumlarına dağıtıldı ki durumu düzeltmektense işin içine daha çok bürokrasi katılmış oldu.) Sadece tek bir dönem için seçilen, yani görev süresi beş yılla sınırlı başkanların oylarını artırma gibi bir kaygısı olmadığından, kamu yararı açısından elzem buldukları politikaları halkın hoşuna gitse de gitmese de uygulama özgürlükleri var, fakat yine de popülizme göz kırpıyorlar. Lee Myung-bak, başkanlığının sonlarına doğru, ülkenin doğu kıyısında bulunan Dokdo kayalıklarını ziyaret eden ilk başkan oldu. Japonya'nın Takeşima diye adlandırdığı bu kayalıkların kime ait olduğu konusunda Kore ile Japonya arasında yıllardır süregelen anlaşmazlık halen çözümlenebilmiş değil. Lee'nin bu hamlesi Güney Kore'de övgü toplasa da Tokyo ile diplomatik sorunlara yol açtı. Bu ziyaretin ardından ilişkiler daha da kötüleşti: 2014 yılında Seul-Tokyo ilişkileri neredeyse 1945'tekinden bile kötü durumdaydı. Lee'nin halefi sağ-muhafazakâr Park Geun-hye yönetimi Kuzey Kore tehdidi karşısında tıpkı babası gibi Japonya'yla diyaloga özen gösterse de, görevden alındıktan sonra işbaşına gelen merkez sol eğilimli Moon Jae-in hükümeti Japonya'yla köprüleri birer birer attı.

Kahrolsun Japonya, yaşasın Çin!

Japon emperyalizmi karşısında doğal olarak gelişen Kore milliyetçiliği daha sonra dikta yönetimince kurumsallaştırıldı, güçlendirildi ve suiistimal edildi. Bugün Güney Kore küresel dünyaya

bütünüyle entegre olmuş olsa da diplomatik, stratejik ve ekonomik meseleler üzerinde milliyetçiliğin belirleyiciliği ve etkisi hâlâ güçlü.

Amerikan karşıtlığı 2008 yılından bu yana azalıyor olsa da Japonya karşıtlığı yükselmiş durumda. 1965'teki diplomatik normalleşme karşıtı protestolar dışında, Japonya karşıtı fikirler Güney Kore'nin en önemli dönüşümünü yaşadığı 1990'lı yıllara kadar pek işitilmemişti. Japonya karşıtı hissiyatın yeniden yaygınlaşmaya başlamasıyla sömürge döneminden kalma merkezi hükümet binası yıkıldı, Koreli kadınların savaş döneminde seks köleliğine zorlanması ve Dokdo kayalıkları gibi hassas meseleler halkın zihninde yeniden canlandı.

Hem yerel hem de uluslararası platformlarda yer bulan Güney Kore anlatısına göre Japonya, işlediği korkunç tarihi suçları kabul ve tazmin etmeye yanaşmıyor. Böyle bir algının oluşmasında Japonya'nın da payı var elbette. Kimi revizyonist siyasetçiler Japonya'nın suçlarını reddetmekle kalmayıp, Japonya'nın savaşta kaybettiği milyonlarca siville birlikte birtakım savaş suçlularının da anıldığı Tokyo'daki Yasukini Tapınağı'nı ziyaret ediyorlar.

Fakat Güney Kore'nin anlattığı hikâye de tamamen doğru değil. Japonya 1965 yılında Güney Kore'ye resmi olarak tazminat ödedi. Üstelik Kono (1993) ve Murayama (1995) deklarasyonları da dahil olmak üzere yaklaşık elli defa özür diledi. Ayrıca 1994 yılında Tokyo, seks köleliğine zorlanan kadınlara tazminat ödenmesi için kamu-özel ortaklığıyla bir fon oluşturdu ve Japonya başbakanı tarafından imzalanan bir mektup yayınlandı. Yine de Koreliler, Japonya'nın pişmanlık duymadığı konusunda ısrarcı.

Seks köleliğine zorlanan kadınlardan hâlâ hayatta olanlar, "gayri resmi" olduğu gerekçesiyle 1994 yılında verilecek tazminatı reddettiler. Koreliler, Kore'nin sömürgeleştirilmesi (1910-1945) ile II. Dünya Savaşı'nın Pasifik Cephesi muharebelerini (1937-1945) birleştiriyorlar. Oysa Pasifik Cephesi'nde Japonya'nın işlediği en büyük suçlar, mesela Nanjing katliamı ve biyolojik savaş, Çin'de gerçekleşmişti. Hatta kadınların seks köleliğine zorlanmasını Ya-

hudi Soykırımı'yla bir tutan Koreliler bile var. Genç kadınların askeri genelevlerde çalışmaya zorlanması elbette korkunç, onur kırıcı bir suç, fakat yine de bunu bir etnik grubun bütününü hedefleyen planlı ve sistemli bir soykırımla bir tutmak da pek mantıklı gelmiyor.

Telafi edilmemiş haksızlıklara dair hissedilen bastırılmış öfke duygusu *han* ve geçmişten gelen algılar bugünkü ilişkileri karmaşıklaştırıyor. Japonya'nın imparatorluk dönemini hatırlayan ve Tokyo'nun demokratik sicilini görmezden gelen Güney Koreliler, Japonların yeniden silahlanmasından korkuyor. Dokdo kayaklıkları Güney Kore'nin *de facto* egemenliğinde olsa da Japonya'nın hak iddia etmesi her defasında muazzam bir öfkeye sebep oluyor. Ortada herhangi bir anlaşmazlık olduğunu bile kabul etmeyen Koreliler, Japonya'nın 1905'te Dokdo'ya düzenlediği harekâtların sömürgeleştirmenin ilk adımı olduğunda ısrarcılar. Güney Kore hükümeti, aktivistler ve Kore kökenli Amerikalılar, uluslararası haritalarda Japon Denizi'nin adının "Doğu Denizi" olarak değiştirilmesini bile talep ediyor.

Seul ve Tokyo'yu üç taraflı bir Kuzeydoğu Asya işbirliği antlaşması için masaya oturtmaya çalışan Washington artık usanmış vaziyette. Güney Kore ve Japonya, kâğıt üstünde doğal ortaklar aslında: Benzer ekonomiye, kültüre ve yaşam tarzına sahip iki komşu demokrasi söz konusu ve Koreliler ile Japonların bireysel düzeyde gayet iyi anlaştıkları da bilinen bir şey. Ne var ki ulusal düzeyde duygular mantığın önüne geçiyor. Mevcut algıların değişmesi için güçlü liderlerin öne atılması gerek, fakat hiçbir Güney Koreli "Japon yanlısı" olarak anılmak istemiyor, zira düşman olmanın nimetleri çok daha fazla.

İlginçtir ki sömürge dönemini bizzat yaşamış Güney Koreliler, bugünkü kuşağa nazaran daha az Japonya karşıtı. Tanıdığım yaşlı bir Koreli, Japon düşmanlığına dair acı bir tespitte bulunarak, "Vietnam'ın Fransa ve Amerika'yla ilişkileri iyi durumda, çünkü Vietnam onları yendi," diye belirtmişti. "Ama Çin de Kore de Japonya'yı yenemedi." Bu da şu anlama geliyor sanırım: Güney

Kore halkla ilişkiler savaşında Japonya'yı küçük düşürmeden rahata ermeyecek.

Milliyetçilik siyasetin sınırlarını da aşıyor: Amerikan şirketleri ekonomik milliyetçilikten muzdarip. 1997 krizinden sonra sallantıdaki Güney Kore varlıklarını satın alan yatırım fonları kamuoyunda soyguncu olarak resmedildi. En büyük darbeyi ise 2003 yılında Korea Exchange Bank'i satın alan uluslararası yatırım kuruluşu Lone Star yedi. Kurnaz bir sivil toplum kuruluşu, bu satın alma için (restorandan hesabı ödemeden kaçan müşterilere atıfla) "ye ve kaç" anlamına gelen *mok-tui* ifadesini kullanınca Lone Star medyanın, bürokratların, hükümetin ve hukukçuların hışmına uğradı. Hırpalanan Lone Star (kârlı bilançosuyla birlikte) 2011 yılında Güney Kore'den çıktı. Bir yatırım danışmanına göre bu vaka Güney Kore'nin uluslararası finans çevrelerindeki itibarına Kuzey Kore'nin nükleer denemelerinden çok daha büyük bir zarar verdi.

Öte yandan Çin'in Güney Kore'deki Ssangyong Motors ve Hydis LCD şirketlerine yaptığı felaketle sonuçlanan yatırımlarsa halkın tepkisini çekmedi. Bu durum, yeteri kadar dillendirilmeyen bir eğilime işaret ediyor. Çin ile Güney Kore arasındaki ticaret, 2004 yılında Güney Kore ile ABD arasındaki ticareti geçti. Güney Koreliler Washington ve Tokyo'yu topa tutarken, Pekin'e temkinli yaklaşıyorlar, zira karşılarında gitgide daha çok yakınlaştıkları yükselen bir güç var.

Çin, Güney Kore'nin en büyük ihracat ve yatırım pazarı. Çinli firmaların Koreli şirketlerle rekabeti giderek artıyor, Koreli şirketler hızlı büyüyen komşularına ciddi yatırımlar yapıyor ve Çin-Güney Kore ilişkileri son yıllarda hükümetlerin birincil önceliği haline geldi. Ne var ki Tokyo'ya yönelik düşmanlık konusunda ortaklaşan Pekin ve Seul'un ekonomik bağları sıkılaşırken, Pekin yönetimi Seul'un stratejik ve diplomatik kaygılarını görmezden geliyor. 2014 yılında kurduğu hava savunma teşhis bölgesine Seul'un üzerinde hak iddia ettiği Sarıdeniz'deki bir kayalığı da dahil eden Pekin, Kuzey Kore'den kaçmaya çalışan insanları

yakaladıktan sonra Seul'a göndermek yerine sert cezalarla karşılaşacakları Kuzey Kore'ye iade ediyor. Ayrıca Pekin yönetimi, Pyongyang'ın kontrolündeki nükleer silahların imha edilmesine destek verdiğini söylerken, bunun hayata geçmesi için gerekli ekonomik veya siyasi adımları atmıyor.

Seul'un Washington ile Pekin arasında bir seçim yapmasına gerek olmasa da diplomatlar zorlu bir görevle karşı karşıya. "Balinalar arasındaki karides" atasözünü akıllara getiren bir pozisyonda bulunan diplomatlar, rekabet halindeki iki süper gücün arasında ip üzerinde yürürken bir yandan da birbiriyle çelişen ekonomik ve stratejik kaygıları göz önünde bulundurmak zorundalar.

Kısaca değindiğimiz bu envaiçeşit ülke içi ve uluslararası mesele, Güney Kore'nin karşısına ciddi zorluklar çıkarıyor. Fakat 1950'li yıllardan 2000'lere kadar karşı karşıya oldukları engeller düşünülürse, bu sefer işleri biraz daha kolay: Koreliler çok daha zorlu engelleri aştılar ve değişim kapasiteleri de en güçlü yanlarından biri. Yine de aşmaları gereken hatırı sayılır bir zorluk var; aynı zamanda muazzam bir fırsata gebe olan bir zorluk bu.

Statüko, kıyamet veya birleşme

Kuzey Kore devletinin bir gecede tarihe karışma ihtimali elbette düşük. Bir ülkenin yok olup gitmesi çok alışıldık bir durum olmasa da Kuzey Kore o kadar tuhaf, o kadar izole ve tarihi eğilimlere o kadar ters ki, uzmanlar 1990'lı yıllardan beri bunu bekliyor aslında. Fakat Pyongyang bir şekilde ayakta kalmayı başarıyor.

Statükoyu yeğleyen taraflar da var. Mesela Çin, stratejik kuzeydoğu sınırındaki tampon bölgenin ve Washington'a sık sık kafa tutan nadir bölgesel müttefiklerinden birinin faydasını görüyor. Birleşmenin dudak uçuklatan maliyetlerini göz önünde bulunduran Güney Korelilerin çoğu statükonun korunmasından yana: Birleşmenin ilk yılı için öngörülen en düşük meblağ 50 milyar dolar. Almanya'nın birleşmesiyle kıyaslandığında, nüfus verileri de pek iç açıcı değil: 1999 yılına gelindiğinde 64 milyon Batı

Almanyalı, 16 milyon Doğu Almanyalıyı yutmuştu. Oysa 2018 yılı itibariyle 52 milyon Güney Korelinin karşısında 25 milyondan fazla Kuzey Koreli var. Dahası, Doğu Avrupa standartlarına göre değerlendirildiğinde Doğu Almanya'nın ekonomisi fena değildi. Kuzey Kore ise Doğu Asya standartlarına göre umutsuz bir vaka.

Öte yandan, pek çok Güney Koreli gibi Japonya ve ABD de Kuzey Kore'nin ortadan kalkmasından memnuniyet duyacaktır. Başkan Park Geun-hye 2014 yılında birleşmenin "büyük ikramiye" kabilinden bir gelişme olacağını söylemişti. Güney Koreli yetkililer, ülkelerini ziyaret eden uluslararası yatırımcılara birleşmenin nimetlerinden bahsedip duruyorlar. Fakat gözden kaçırdıkları bir gerçek var: Güney Kore'de başkanlık tek dönemle sınırlı olduğundan, uzun soluklu bir birleşme planı yok ortada. (Kuzey Koreli mültecilerin yönetimindeki birtakım idari birimler olsa da bunlar sürgünde hükümet vasfını taşımayan, daha ziyade mültecilerin yardımlaşma kurumları gibi işleyen yapılar.) Hem Park hem de selefi Lee, birleşme meselesini gündeme getirerek konuya kayıtsız kalan güneylilerin ilgisini çekmeye çalıştı, fakat içe alma şeklindeki bir birleşmeden söz edilmesi Pyongyang'ı öfkelendirerek birleşme ihtimallerini zayıflattı. Ta ki 2017 yılında işbaşına gelen merkez-sol eğilimli Moon Jae-in hükümetine kadar. Başkan Moon, iki toplum arasındaki güvensizliği bertaraf edip Korelileri usulca bir araya getirmek üzere 1998-2008 yılları arasında yürütülen ve başarısızlıkla sonuçlanan "Güneşığı Politikası"nı canlandırabilmek için son derece cesur adımlar atıyor. İlk ikisi askerden arındırılmış bölgede, sonuncusu da Pyongyang'da olmak üzere, 2018 yılı içinde Kim Jong-un ile üç ayrı zirve düzenleyen Moon, yarımadadaki barış umutlarını diri ve Pyongyang yönetimini de masada tutmak için büyük çaba sarf ediyor. Dikta yönetimlerinin ve sağ-muhafazakâr hükümetlerin yıllar boyu özenle sürdürdükleri Kuzey Kore'yle düşmanlık, Japonya'yla dostluk siyasetini Moon kadar kararlı biçimde tersine çevirmeye çalışan kimse olmadı. Dış politika bağlamında milliyetçi damarı her daim belirgin olagelen Güney Kore sol ge-

leneğinin son temsilcilerinden Moon, yakın zaman önce Japonya'yla sömürgecilik geçmişi üzerinden sert bir tartışma başlattı. Halihazırda çeşitli cephelerde tırmanmakta olan Güney Kore-Japonya geriliminin gidişatı belirsiz. Kuzeyli kardeşlerine zeytin dalı uzatan Moon'un, Japonya'ya uzattığı yumruğunu ne zamana kadar sıkılı tutabileceğini zaman gösterecek.

Bununla beraber, birleşme gerçekleşmeden önce vuku bulabilecek korkunç senaryoların, ortaya konan tozpembe birleşme brifinglerinde göz ardı edildiğini de bir not olarak düşelim. Savaş, bu senaryolardan biri. Pyongyang yönetiminin genel itibariyle ne kadar dermansız olduğu düşünüldüğünde, Kuzey Kore'nin herhangi bir işgal harekâtına kalkışması neredeyse imkânsız, fakat büyük bir kargaşaya evrilebilecek bir sınır çatışmasının yaşanması gayet mümkün. Bir diğer senaryo ise çöküş, darbe, hatta nükleer silahların da dahil olduğu bir iç savaş. Böyle bir kaos yaşandığı takdirde –sınır güvenliği konusunda aşırı hassas olan– Çin'in duruma seyirci kalacağını düşünemeyiz. Bazı kaynaklar Çinliler ile Amerikalıların Kuzey Kore'nin çökmesi durumunda yapılacaklara dair görüşmeler yürüttüğünü söylüyor, fakat şimdilik siyasi karar alıcıların dahil olduğu görüşmeler değil bunlar. Dolayısıyla, Kuzey Kore'de Çinli müdahale birlikleri ile Güney Kore-ABD birliklerinin çarpışması gibi tehlikeli bir ihtimal pekâlâ söz konusu; 1950'de izlediğimiz filmin tekrarı çekilebilir yani. Pyongyang'ın Seul'la ilişkilerini yavaş yavaş geliştirdiği kademeli bir açılım ve reform süreci en ideal senaryo olsa da, Pyongyang yönetiminin içe kapanmacı geçmişi, reformlar karşısında direnişi ve gerçek değişime yönelik muhtemel hassaslığı düşünüldüğünde bu ihtimale bel bağlamak için henüz erken.

Ne olursa olsun, birleşme senaryoları kısa vadede kaygı verici görünse de uzun vadede ümit verici gelişmelere gebe. Kore'nin barışçıl bir şekilde birleşmesinin ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde olumlu etkileri olacaktır.

Güney Kore, dünyanın en büyük ekonomileri sıralamalarında uzun yıllardır 11. sıradan yukarı çıkabilmiş değil, zira daha kalaba-

lık nüfusa ve kaynaklara sahip ülkeler ekonomi sahnesinde yukarı tırmanıyor. Bu yüzden Kore'nin birleşmesi her iki ülkeye taze kan gibi gelebilir. Kuzey Koreliler, kendini yenileyemez hale gelen ve önümüzdeki yıllarda azalması beklenen Güney Kore nüfusunu canlandırabilir, Güney Koreliler de Kuzey'in perişan vaziyetteki altyapısını tepeden tırnağa yenileyebilirler. Ayrıca savunma harcamalarının azalmasıyla birlikte ülke içi ve uluslararası kaynaklar yatırımlara ve sosyal harcamalara aktarılabilir. Avrasya ile bağlantısı Kuzey Kore tarafından kesilmiş olan Güney Kore fiilen bir ada niteliği taşıyor; Kuzey Kore'yle birleştiği takdirde karayolları, demiryolları ve boru hatlarıyla doğrudan kıtaya bağlanabilir. Bazı Güney Koreliler, Kuzey Koreli mültecileri hakir görseler de sosyokültürel bütünleşme iki tarafın da yararına olacaktır. Güneyliler, Kuzeylileri modern topluma yavaş yavaş alıştırarak küresel dünyanın bir parçası haline getirirken, Kuzeylilerin kamu yararını gözeten tutumları Güneylilerin rekabetçiliği bir kenara bırakıp topluluk bilincini yeniden güçlendirmelerini sağlayabilir.

Bu sayede Kuzeydoğu Asya'daki stratejik bir savaş sebebi de ortadan kalkmış olur. Çin, Kore ve Japonya, Avrupa Birliği benzeri bir bölgesel ortaklıkta birleşme fırsatı yakalayarak, yüzünü gitgide doğuya dönen küresel ekonomiye olumlu katkılarda bulunabilir.

Birleşme bugünden yarına olabilecek bir şey mi? Seneye olabilir mi? Ya da on yıl içinde? Peki ya hiç olmazsa? Bu sorulara cevap vermek şimdilik mümkün değil. Fakat iki Kore'nin birleşmesi tarihsel bir zorunluluk gibi görünüyor. Kore bugüne dek dünyayı defalarca şaşırtmayı başardı, yine başarabilir. Birleşme barışçıl bir şekilde gerçekleşirse, tarihi bir adaletsizlik son bulacak, 25 milyondan fazla insan küresel dünyanın bir parçası haline gelecek ve yetenekli bir ulus nihayet potansiyelini gerçekleştirme fırsatını yakalayıp birliğini sağlamış bir halk olarak kendi kaderini tayin edebilecek.

Dizin

II. Dünya Savaşı 17-19, 25, 116, 143

Amerikan
  idaresi 18-20
  karşıtlığı 70-73
  nükleer kaygıları 119-123
askerden arındırılmış bölge 24-26, 119, 147
ayaklanmalar
  köylü (Donghak, 1894) 15
  orta sınıf 67-69
  öğrenci 63-66, 75

bağımsızlık (1945) 19
Batı Almanya ekonomik modeli 37-38, 41-42
bilgisayar oyunları 55, 96
bilişim teknolojisi 50-51, 54-55
birleşme 119, 146-149
Birleşmiş Milletler (BM) birlikleri 21-26
boş zaman faaliyetleri 89-90
Busan Hattı 21
bürokratlar 135-136

Choi Gyu-ha 60, 62
Chon Tae-il 45-46
Chun Doo-hwan 60-63, 66-68, 76-77, 109
çaebol 42-44, 47, 52-53, 73, 83, 122-124, 130-135
Çin
  Kuzey Kore'ye yardımları 113-114, 122-123, 145
  Kore Savaşı'na dahli 22-25
Çin-Japon Savaşı 15
çokkültürlülük 84-87

Daewoo 39, 41-42, 48
demokratik seçimler 67-68
din 27, 54-55, 107
Dr. Hwang Woo-suk 137
Dünya Kupası (2002) 70-72, 98

eğitim 34-35, 138-140
eğlence sektörü 93-97, 99-100
ekonomi 84, 112-115, 129-132
ekonomik kalkınma 33-54

Gangnam 87, 133, 136
Gangnam Style 97
grup davranışı/grupçu zihniyet 26-27, 88-89, 137, 141
Güney Kore başkanları 76-77, 123
Güney Kore'nin uluslararası imajı 97-100
Günışığı Politikası 70, 118-120, 147
güzelleştirme 87-88
Gwangju Katliamı 61-66, 68

hukuk sistemi 117-118, 133-135
Hyundai 39-42, 45-48, 52-53, 73, 88, 119, 134

ihracat 33, 37-38, 48-50, 84, 93, 130
iltica 115-117
işçi hareketi 44-46
işkence 65-67, 76, 118

Jang Song-thaek 106
Japonya
  sömürgecilik 14-18
  ile ilişkiler 142-145, 147-148
Joseon 14-16, 27-28, 63, 92, 106-107, 124, 135, 138

K-Pop 95, 99
kamu güvenliği 134-136
kapitalizm
  Güney Kore'de 9, 33, 53, 66, 131-132
  Kuzey Kore'de 107, 111-115
kentleşme 42
Kim Dae-jung (DJ) 47-48, 62-63, 67, 70, 74, 77, 119
Kim İl-sung (I. Kim) 19-21, 103-106, 116
Kim Jae-kyu 59-60
Kim Jong-il (II. Kim) 77, 103-106, 111
Kim Jong-pil (JP) 62-63
Kim Jong-un (III. Kim) 97, 105-107, 147
Kim Young-sam (YS) 62, 66-67, 70, 77, 84
Kore Cumhuriyeti 20
Kore CIA (KCIA) 32, 59-63, 65, 73, 76
Kore Dalgası (*Hallyu*) 91-97, 99-100
Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti 20, 107
Kore Halk Cumhuriyeti 18-19
Kore Halk Ordusu 21-22, 105
Kore Savaşı 20-26
Kore'nin bölünmesi 18-19
Kral Gojong 15-16, 124
Kuzey Kore
  insan hakları ihlalleri 105, 116-118
  internete erişim 114-115
  kıtlık 111-113
  nükleer silahlar 118-123
  ordusu 108-110
  Sovyet idaresi 19
  yaptırımlar 121-122
küreselleşme 84-87

Lee Myung-bak 73, 77, 88, 142
Lone Star 145

Mao Zedong 20, 22-23, 104, 107
milliyetçilik 35, 68, 74, 142-145
mimari 90-91
Moon Jae-in 142, 147-148

Olimpiyatlar (Seul, 1988) 41, 68, 70, 92
otoriteye itiraz 141-142
otoyol projesi 38-39

Park Chung-hee 31-43, 59-63
Park Geun-hye 73, 75, 77, 124, 131, 134, 136-137, 141-142, 147
Park Jeong-chol 65-67
POSCO 38-39
Psy 72, 97, 113

rekabetçilik 136-137
Rhee Syngman 19-24, 31-32, 76, 124
Roh Moo-hyun 65, 72, 76-77
Roh Tae-woo 67-68, 70, 76-77

Samsung 10, 37, 39-43, 46, 48, 51-53, 98, 124, 133
seks köleleri 17, 38, 143-144
Sewol faciası 135, 141-142
Shin Dong-hyuk 117-118
sınır çatışması 108-111, 147
siyah bereliler 61

şamanizm 27, 54-55

tekvando 91-92
toplumsal cinsiyet kimliği 86
tüketim kültürü 87-90

yolsuzluk 43, 140-141